

**UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

NINA BRGLEZ

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
Študijski program: Socialna pedagogika

MED DVEMA OGNJEMA

Otrok in pomoč otroku ob njegovem doživljanju ločitve staršev

DIPLOMSKO DELO

Mentorica: dr. Alenka Kobolt

Somentorica: dr. Jana Rapuš Pavel

Kandidatka: Nina Brglez

Ljubljana, junij 2011

Zahvala

Zahvaljujem se dr. Jani Rapuš Pavel za mentorstvo, za vse nasvete in usmeritve;
hvala vsem otrokom, ki so bili pripravljene za sodelovanje v moji raziskavi;
zahvaljujem se družini, ki mi je omogočila študij in za vso njihovo moralno podporo;
hvala Denisu za vse vzpodbudne besede;
posebej hvala moji prababici, ki je zmeraj verjela vame in
najlepša hvala vsem drugim, ki so me podpirali in na kakršen koli način prispevali k nastanku
mojega diplomskega dela.

Povzetek

Naloga prikazuje proces ločitve ali razveze zakona skozi perspektivo otrok, ki imajo izkušnjo z razvezo oziroma ločitvijo staršev. V teoretičnem delu opisujem družine in spremembe oblik družinskega življenja, otrokovo doživljanje ločitve staršev, razmerje med starši in otroki v času skupnega bivanja in v primeru razveze. V tem delu predstavim tudi možne oblike pomoči otrokom po ločitvi. V empiričnem delu sem s kvalitativno analizo štirih intervjujev z otroki, starimi od trinajst do petnajst let, katerih starši so se razvezali, poskušala dobiti bolj celosten pogled v otrokovo doživljanje procesa ločitve staršev. Rezultate predstavim v vsebinskih sklopih: družinsko življenje pred ločitvijo, otrokovo doživljanje procesa ločitve, spremembe oziroma posledice ločitve, odnosi in organizacija življenja v družini po ločitvi, stiki otroka z odsotnim staršem, izkušnje z novimi partnerji staršev, otrokovi podporni dejavniki ter pogled na razvezo oziroma ločitev staršev.

Raziskava potrjuje, da ločitev vpliva in vznemiri vse družinske člane. Trajanje otrokovega prilagajanja na ločitev je zelo odvisno tudi od obnašanja staršev v času ločitve. Otroci, ki so priča odkriti sovražnosti med staršema, se na ločitev prilagajajo veliko dlje. Zraven tega imajo otroci, katerih starši ohranjajo jezo in medsebojno sovraštvo, večje čustvene in vedenjske težave.

Ključne besede: ločitev ali razveza, družina, vloga otroka, proces ločitve ali razveze, otrokovo doživljanje, podporni dejavniki.

Abstract

The diploma work represents the process of a divorce or separation through perspective of children, who have experienced the divorce or separation of their parents. In the theoretical part, families and changes in the forms of family life, the child's experience of his or her parents divorce, the relationship between parents and children in the time of their cohabitation and in the event of a divorce are described. Possible forms of help to children after the divorce of their parents are also described in this part. The empirical part uses the qualitative analysis of four interviews, by which a more integrated insight into the child's experience of the process of a divorce is represented. Four children of age thirteen to fifteen, whose parents divorced, were interviewed. Results are represented in the following content sections: family life before the divorce, the child's experience of the process of a divorce, changes or consequences of the divorce, relationships and organization of family life after the divorce, child's relations with the absent parent, child's experience with the new partner of his or her parent, child's elements of support and perspective on the divorce or separation of his or her parents.

The survey confirms that a divorce affects and disturbs all family members. Duration of child's adjustment to the divorce depends on his or her parent's behaviour in the time of the divorce. Children who witness parent's hostility and anger adjust much longer to the divorce and they also have emotional and behavioural problems.

Key words: divorce or separation, family, the role of a child, process of a divorce or separation, child's experience, elements of support.

KAZALO

I. UVOD.....	1
II. TEORETIČNI DEL.....	3
1 O DRUŽINI.....	3
1.1 Pomen in vloga družine.....	5
2 RAZHAJANJE IN RAZPAD DRUŽINE.....	8
2.1 Zakon v težavah.....	8
2.2 Ločitev ali razveza zakona.....	9
2.2.1 Potek zakonske razveze.....	14
2.2.2 Vloga centra za socialno delo v procesu ločitve.....	15
2.2.3 Faze v procesu ločevanja.....	16
2.2.4 Otrok kot reševalec partnerstva staršev.....	18
3 OTROKOVO DOŽIVLJANJE LOČITVE STARŠEV.....	19
3.1 Otrok čuti, da je nekaj narobe.....	19
3.2 Dejavniki, ki vplivajo na otrokovo razumevanje in sprejemanje ločitve staršev.....	20
3.3 Kako otroku povedati.....	23
3.4 Ločitev je za otroka hud stres.....	24
3.4.1 Razvojne stopnje in simptomi stresa.....	26
3.5 Občutki otrok ob ločitvi in spremembe, ki jih ločitev prinese.....	30
4 POMOČ OTROKU OB RAZVEZI.....	36
4.1 Kam po pomoč.....	40
4.2 Kako lahko otroku pomagajo starši.....	43
4.2.1 Ravnanja, ki so otroku v pomoč.....	43
4.2.2 Nasveti staršem, da bodo otroku v pomoč.....	47
5 ŽIVLJENJE GRE NAPREJ: Čas po ločitvi.....	49
III. EMPIRIČNI DEL.....	53
1 OPREDELITEV PROBLEMA.....	53
2 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA.....	53
3 RAZISKOVALNA METODA.....	54
3.1 Predstavitev vzorca in postopek zbiranja podatkov.....	54
3.2 Izbor raziskovalnih instrumentov.....	55
3.3 Postopek obdelave podatkov.....	55

3.3.1 Primer kodiranja (izsek kodiranega prvega intervjuja)	56
4 REZULTATI IN INTERPRETACIJA.....	57
4.1 Analiza posameznih intervjujev	58
4.1.1 Intervju I.....	58
4.1.2 Intervju II.....	65
4.1.3 Intervju III	73
4.1.4 Intervju IV	78
5 INTERPRETACIJA IN DISKUSIJA REZULTATOV	85
IV. ZAKLJUČEK.....	94
V. LITERATURA.....	97
VI. PRILOGE	102

KAZALO SLIK

Slika 1: Osno kodiranje intervjuja I.....	58
Slika 2: Osno kodiranje intervjuja II	65
Slika 3: Osno kodiranje intervjuja III.....	73
Slika 4: Osno kodiranje intervjuja IV.....	78

KAZALO TABEL

Tabela 1: Osnovni podatki o sklenitvah zakonskih zvez v letih 1955–2009 v Sloveniji	11
Tabela 2: Osnovni podatki o razvezah zakonskih zvez v letih 1955–2009 v Sloveniji	12
Tabela 3: Število porok prebivalcev evropskih držav na tisoč prebivalcev v letih 1998–2009	13
Tabela 4: Število ločitev prebivalcev evropskih držav na tisoč prebivalcev v letih 1998–2009	13

I. UVOD

Ob razmišljanju, katero temo naj izberem za diplomsko delo, sem imela veliko zamisli, različnih idej. Med študijem sem ugotovila, da želim raziskovati temo v povezavi z otroki. Na dokončno odločitev je vplivalo moje prostovoljno delo, kajti že več let sodelujem z dečkom, ki ga je ločitev staršev zelo prizadela. Potreboval je precej časa, da je sprejel situacijo. Sedaj njegove otroške oči ponovno sijejo.

Družinsko življenje se je od sredine prejšnjega stoletja do danes močno spremenilo. Vloga staršev, delitev družinskega dela, vzgojni vzorci in tipična sestava družine so se danes spremenili. Pridružili so se jim novi vzgojni vzorci in oblike. Nekoč so bile običajne velike družine, kjer so živele vsaj tri generacije skupaj in je oče predstavljal glavo družine, sprejemal je vse odločitve. Ženska je bila finančno odvisna od moškega, kar lahko pojasni tudi vzrok veliko manjšega števila ločitev. Nato se pojavi nuklearni tip družine. Družino sestavljajo starši in njihovi otroci. Ženska pridobi več veljave pri družinskih odločitvah, a število razvez je še vedno majhno. V sodobnem času se ugotavlja, da prihaja do razkroja tradicionalnih družinskih oblik in do večje pluralizacije družinskega življenja. Družinsko življenje dobiva nove dimenzije. Ne obstaja več ena sama oblika družine, temveč se srečujemo z jedrno, enostarševsko, reorganizirano družino ipd. Zmanjšan socialni pomen zakonske zveze in večje število partnerjev, ki sobivajo skupaj brez sklenitve zakonske zveze, so značilnosti moderne družbe. Temeljna posebnost tega obdobja pa je strmo naraščanje števila razvez zakonske skupnosti (Žmuc Tomori, Kladnik in Kramli, 2010).

Ločitev vsekakor vznemiri vse člane družine. Nihče ne ostane neprizadet. S seboj prinaša veliko sprememb. Z dobro podporo se lahko otroci zelo dobro prilagodijo. Vse osebne probleme je potrebno premakniti v smeri razbremenitve, jih postaviti v drugačno luč in jih učinkovito razrešiti, k čemur pripomore tudi odkrit pogovor. In tako je tudi pri otrocih. »*Biti otrok ne bi smelo biti boleče,*« so besede Nussdorferjeve (2010: 50, v Žmuc Tomori, Kladnik in Kramli, 2010).

Cilj mojega diplomskega dela je teoretsko predstaviti spreminjanje družinskih oblik, porast števila razvez in otrokovo doživljanje ločitve staršev, kakšne posledice le-ta zanje pusti ter pokazati možne oblike pomoči, opozoriti na otrokove podporne dejavnike ter na osnovi

analize polstrukturiranih oziroma usmerjenih pogovorov s štirimi osnovnošolci, ki so doživeli postopek ločitve staršev, omenjene procese tudi prikazati.

Družina ima velik vpliv na otrokov osebni razvoj. Leta odraščanja, ki jih posameznik preživi v svoji matični družini, ga bistveno oblikujejo in pomembno prispevajo k razvoju njegovih temeljnih značilnosti, ki ga nato spremljajo celo življenje oziroma, kot pravi Štadlerjeva s sodelavci (2009: 60), *»nas uspešno spoprijemanje s težavami dela močnejše, v nas razvija modrost in osebno zrelost. Predstavlja priložnost za učenje dragocenih spoznanj, če smo le dovolj odprti zanje.«* In razveza staršev je vsekakor ena izmed takšnih težav.

II. TEORETIČNI DEL

1 O DRUŽINI

Družina je ena najstarejših in najpogostejših človeških institucij. Pojavlja se v vseh znanih kulturah in že od prazgodovine naprej predstavlja pomembno ustanovo v družbi. Večina ljudi odraste v njej in nato kot odrasli oblikujejo svojo lastno družino (Štadler idr., 2009).

Družina je skupnost posameznikov, ki so na različnih stopnjah razvoja ter skupnost, katere poglavitna naloga je skrb za otroke (Tomori, 1994). Ima dva vidika – je objektivna družbena entiteta in entiteta, ki jo stalno soustvarjajo posamezniki. Prav pri analizi družine oziroma družinskega življenja se pokaže, da družina ni zgolj družbeno dana institucija, ki jo potencialno lahko spreminjajo le vplivi od zunaj (na primer intervencija države ali širše družbene spremembe), ampak predvsem mesto, ki ga producirajo posamezniki. Ravno družbena zaprtost oziroma omejenost družine je tista, ki dovoljuje družini in posameznikom v njej dobršno mero samostojnosti pri ustvarjanju in spreminjanju družinske realnosti, kar pomeni, da družina ni zgolj institucija, ki se spreminja le z zunanji vplivi (Švab, 2001).

Čačinovič - Vogrinčičeva (1992) družino opisuje kot tvorbo dveh ali več posameznikov, ki so v interakciji, s skupnimi motivi in cilji. Povezujejo jih skupna pravila, norme in vrednote ter relativno trajna struktura statusa in vlog. Vloge v družini se definirajo glede na dodelitev dela. Splošni pogoji za obstoj skupine pa imajo v družini zaradi izredno tesnih pogojev sožitja in vzajemne odvisnosti veliko moč.

Družina obsega vsaj dve osebi. Najpogostejša oblika družine je jedrna ali nuklearna družina, ki jo sestavljajo oče, mati in njihovi otroci. Če pa so v njihovo skupnost vključeni še stari starši, morda tete in strici ali bratranci in sestrične, govorimo o razširjeni družini (Štadler idr., 2009).

V razvitih državah so se družine v zadnjem času močno spremenile. Nekoč je večina otrok odraščala v tradicionalnih družinah z dvema staršema. Dandanes pa zasledimo pestro paleto raznolikosti družinskih oblik. Švabova (2001: 1) navaja, da *»bolj ko se zdi, da se družinsko življenje intenzivno spreminja in umika od modernega družinskega modela, več je nejasnosti*

in manj konsenza o tem, kako se spreminja, katere smeri ubira oziroma kako se nam sploh kaže in kako ga doživljamo.«

Spremembe družin po obliki zajemajo pluralizacijo družinskih oblik in zmanjševanje števila družinskih članov. Pluralizacija družinskih oblik pa zajema več vzporednih pojavov: zmanjševanje števila nuklearnih družin, naraščanje števila reorganiziranih družin in enostarševskih družin, pojav t. i. parastarševanja, ki ga Arendell (1997) opredeljuje kot neformalno ureditev, v kateri prijatelj oziroma prijateljica ali družina materialno kot tudi čustveno za določeno ali nedoločeno obdobje pomaga družini, s katero ni v sorodu. Razširjeno je predvsem pri družinah z nizkimi dohodki. Za pluralizacijo družinskih oblik je značilno tudi naraščanje števila istospolnih družin in enočlanskih gospodinjstev. Odvija se tudi proces zmanjševanja števila družinskih članov (Švab, 2001).

V strokovnih razpravah tako že nekaj časa, namesto govora o krizi družine, prevladujejo razprave o spremembah družinskega življenja in poskusi določitve osnovnih kazalcev sprememb. Renerjeva (1995) meni, da osnovni razvojni trendi spreminjanja družin v Evropi in Sloveniji kažejo naslednjo podobo; značilna intenzivna pluralizacija družinskih oblik in družinskih življenjskih stilov je značilna za vso Evropo kot tudi za Slovenijo. Bolj kot kdaj koli si ljudje sami izbirajo oblike in načine družinskega življenja. Formalizirana zakonska zveza izgublja svoj socialni status in pomen. Vse več ljudi živi v zunajzakonskih partnerskih zvezah. Število razvez zakonske skupnosti narašča. Zvišuje se število enostarševskih družin in prav tako se zvišuje število t. i. reorganiziranih družin, to so družine, kjer vsaj eden od partnerjev ponovno vzpostavlja družinsko skupnost. Družinski življenjski poteki se spreminjajo in spremembe so najbolj očitne ob začetku in na koncu družinskega življenja. Povečuje se časovno obdobje prehoda iz družine staršev v lastno družino in podaljšuje se sklepna faza družinskega življenjskega poteka, obdobje zoževanja družine (»prazno gnezdo«) – podaljšuje se doba, ko partnerja živita sama, ko morata na novo opredeliti medsebojne odnose in družinski življenjski stil, ki ni več pretežno usmerjen na otroke, kot posledica daljšanja življenjske dobe ljudi in upoštevajoč dejstva, da imajo ljudje v povprečju manj otrok, ki so rojeni »blizu skupaj«.

Mnenje Čačinovič - Vogrinčičeve (1995) je, da je opozarjanje na raznolikost, pluralnost oblik družinskega življenja zelo dragoceno, saj nam pomaga, da boljše razumemo, da ljudje iščejo in uresničujejo »družino« v zelo različnih oblikah skupnega življenja, ki jo sami zase

poimenujejo in doživljajo kot družino. V raznolikosti ne vidi krize družine, ampak tiste oblike življenja, ki so ljudem uresničljive. Cilj znanstvenega in strokovnega premisleka ne more biti odkrivanje, določanje idealnih ali »ustreznih« oblik družinskega življenja, temveč je lahko le prispevek k temu, da bi bolje razumeli življenje v njih in da bi dobili tisto, kar v družini potrebujemo.

Čeprav so družine različne, so si v marsičem podobne. Dejavnike, kot so samospoštovanje, komunikacija in odrasli kot snovalci družine, lahko uporabimo tako za mešane kakor za enostarševske družine. Te družine sicer imajo nekatere posebnosti, zaradi katerih jih lahko dojamemo kot različne, v resnici pa le neznatno odstopajo od normalnih. Vse oblike družin so lahko dobre, pod pogojem, da so odrasli ustvarjalni in imajo podobne poglede na vzgojo (Satir, 1995).

1.1 Pomen in vloga družine

V vsakem obdobju človeške zgodovine, v vsaki civilizaciji in kulturi, v vsakem družbenem redu je imela družina svoje posebno mesto. Njena vloga se spreminja s časom, drugačnim načinom življenja, drugačnimi političnimi, tehnološkimi in gospodarskimi razmerami. Spremenile so se tudi nekatere vloge družine. Spremenila sta se sestava in del ekonomske organiziranosti družine. Ljudje si zavestno in z zrelo odločitvijo sami izbirajo različne oblike družinskih skupnosti, v katerih želijo vzgajati svoje otroke in sami zoreti ob njih (Tomori, 1994).

»Poglavitna posebnost družinskih odnosov je čustvo ljubezni, so polnovredni, topli medsebojni stiki, ki vežejo med seboj starše in otroke,« meni Bergantova (1981: 68).

Družina v družbi opravlja številne pomembne naloge, kar med drugim vključuje skrb za otroke, njihovo vzgojo in učenje. Otroci se rodijo nemočni in so odvisni od starševske nege, skrbi in podpore še nekaj let po rojstvu. Poleg tega, da družina poskrbi za otrokovo bivališče, prehrano, obleko, izobrazbo, je pomembna predvsem tudi za njegov osebnostni razvoj. Od vseh dejavnikov okolja ima prav družina največji vpliv za razvoj otrokove osebnosti. Leta odraščanja, ki jih posameznik preživi v svoji matični družini, ga bistveno oblikujejo in

pomembno prispevajo k razvoju njegovih temeljnih značilnosti, ki ga nato spremljajo celo življenje (Štadler idr., 2009).

Osnovni cilji vsake družine so uresničevanje in zagotavljanje čustvenih potreb, zagotavljanje osebne ter skupne varnosti. Osmišljanje različnih preizkušenj življenja in premagovanje le-teh so osnove, da se lahko v družini izgrajuje notranja in zunanja odpornost v teh preizkušnjah, tako imenovana imunološka moč družine. Kvalitetni družinski dosežki, pripadnost, zaupanje, naklonjenost in vzpodbude tako pridobivajo na svoji veljavi in zanesljivosti (Gradišar, 2005).

Čačinovič - Vogrinčičeva (1998) je mnenja, da je naloga družine, da na svoj poseben, edinstven način obvlada neskončno raznolikost med posamezniki in ustvari sistem oziroma skupino, ki bo omogočila srečanja, soočenja in odgovornost.

Velika večina ljudi preživi v družini obdobje svojega najbolj dejavnega razvoja. Mnoge osebne poteze se zastavijo v prvih letih življenja. Prve čustvene in socialne izkušnje izvirajo iz odnosov z najbližjimi osebami v družini. Od družine so odvisne prve posameznikove vrednostne ocene sebe kot samostojnega človeka in prve predstave o vrednotah sploh. Zato človeka izkušnje, odvisne od družine, v kateri je odraščal, odločilno usmerjajo in določajo njegove motive še takrat, ko v bivanjskem smislu od nje ni več odvisen. Družina torej ni pomembna le za otroka v njegovem razvojnem obdobju. Svojo družino nosi v sebi vsakdo – ne glede na starost, obdobje zrelosti ali življenjske razmere. V njem ostaja v obliki sporočil, ki jih je dobival o sebi in o svetu tudi v obdobju, ki je že minilo. Po teh sporočilih uravnava življenje – ob izkušnjah, ki jih zbira in ki ga oblikujejo – tudi zunaj družinskega življenja (Tomori, 1994).

V družini si otrok pridobiva prve izkušnje o ljudeh, medsebojnih odnosih, o življenju in njegovih težavah. Tu si ustvari tudi prve vtise o samem sebi, o lastni vrednosti ter o svojem položaju v skupnosti. Te prve izkušnje so izrednega pomena, saj v mladi osebnosti zapustijo najglobljo sled, nanjo vplivajo, ko je še povsem neizoblikovana, za vse sprejemljiva in močno občutljiva. Prve življenjske izkušnje so temelj vsega človekovega psihičnega razvoja (Štadler idr., 2009).

Kar se je dogajalo v družini v času posameznikovega otroštva in rane mladosti, je v njem trdo zasidrano, zato ker je bil od družine v tistem času popolnoma odvisen. Sporočila, ki jih je

dobival v družini, so imela zanj hkrati bivanjski, čustveni in vrednostni pomen. Vsakdo nese iz svoje družine v samostojno življenje svoj zemljevid. Izvor mnogih meril, po katerih se človek ravna in ki ga usmerjajo zavedno ali nezavedno, izhaja iz družine (Tomori, 1994).

Vsak član družine ima tudi svojo vlogo. Vlogo vsakega člana družine določajo mnogi splošni in osebni dejavniki. Zraven spola in razvojnega obdobja določajo družinsko vlogo tudi osebnostne značilnosti in potrebe vsakega posameznika. Vlogo vsakega člana družine lahko razpoznavamo le prek njegovega odnosa do drugih (prav tam).

V vseh družinah pa se pojavljajo težave in so tako rekoč normalen del družinskega življenja. Veliko problemov lahko družina uspešno rešuje sama in ostaja funkcionalna, nekateri problemi pa so lahko težavnejši. Nerešeni problemi pa lahko v skrajnem primeru privedejo do ločitve med partnerjema oziroma do razpada otrokove matične družine (Štadler idr., 2009).

Netradicionalne družine pa imajo lahko tudi svoje posebne prednosti. Togo določene družinske vloge so bile izrazito neprilagodljive človekovi individualnosti. Tako so marsikdaj omejevale razvoj posameznikove pristnosti in ožile razpon njegove ustvarjalnosti. V netradicionalno sestavljenih družinah, med katere uvrščamo tudi družine po ločitvi, pa okvirni osebnostne gradnje niso in tudi ne morejo biti ozko zaprti. Zato marsikdaj dopuščajo svojim članom celo več razvojne širine in osebnostne izvirnosti (Tomori, 1994).

2 RAZHAJANJE IN RAZPAD DRUŽINE

Vzdrževanje povezujočih odnosov med člani družine se v sodobnem času izkazuje kot zelo težka naloga, marsikatera družina ji ni kos. V skladu s splošnim dogajanjem v razvitem svetu so tudi pri nas postale ločitve v zadnjih desetletjih vse pogostejši pojav. O njih se danes tudi več govori, odnos družbe do njih postaja tudi vse bolj toleranten (Štadler idr., 2009).

Za vse člane družine pomeni ločitev boleče in stresno dogajanje, ki prizadene celotno družino (prav tam).

Charlishova (1998) meni, da na ločitev pogosto gledamo kot na osamljen dogodek, v resnici pa gre za dolg in razvlečen proces, zapleteno verigo dogodkov, ki nato odmevajo še veliko let. Pomembno je, da se na ločitev gleda kot na spodbuden proces. Vsekakor nihče ne more zanikati, da otroci trpijo zaradi ločitve svojih staršev. Pri mnogih odraslih pa še zmeraj velja prikrito mnenje, da če je zakon še tako zanič, naj bi starši vsaj zaradi otrok ostali skupaj in se ne ločevali zaradi egoizma. Raziskave pa dokazujejo, da napeto, nespodbudno družinsko življenje, ki je že dlje časa bolj ali manj na dnu, bolj škodi otrokom kot ločitev. Vsekakor se strinjam z besedami: *»Od otrok se ne moremo ločiti, toda nesrečni starši imajo nesrečne otroke«* (Ballhausen, 1994: 101).

2.1 Zakon v težavah

Razveza se začne že veliko prej, kot do nje dejansko pride in ravno proces ločevanja je tisto, kar pomembno vpliva na dinamiko družine in prilagoditev posameznikov po končani razvezi. Traja lahko mesece, celo leta in običajno se proces psihične in čustvene ločitve začne pri enem partnerju prej kot pri drugem. Otroci iz tega dogajanja vsekakor niso izvzeti, saj jih neizgovorjene napetosti enako prestrašijo kot glasni spopadi. Ogrožen je njihov mali svet. Če povzamemo, se prepiri in napetosti med partnerjema odražajo v celotni družinski atmosferi. Čeprav se partnerja trudita obdržati svojo jezo in frustracije pod kontrolo, otroci čutijo, da se nekaj dogaja. Koliko in kaj vedo, pa je odvisno od njihove starosti, čustvene zrelosti ter odnosov, ki jih imajo s starši (Stražar, 2007).

Pomembno je, da straši ne zapadejo v t. i. občutek lažne zasebnosti, kadar se prepirajo. Kričanje za zaprtimi vrati, medtem ko otroci spijo, z namenom, da jih le-ti ne bi slišali, je iluzija, saj ni nujno, da so otroci že zaspali, glasno vpitje jih lahko zbudi, nenazadnje pa zaprta vrata pridušijo glasove, čustev, ki se porajajo pri otrocih, pa ne. Medtem ko glasno prepiranje pred otroki in odgovor njim, da sta starša v redu, da ni nič narobe, le poveča vznemirjenost in strah otrok. Z zanikanjem očitnih dejstev se otrok ne zavaruje, prej prestraši in vzbudi spraševanje, kaj je tako hudo narobe, da jih starši zavajajo. Tudi to, da si straši ne izkazujejo ljubezni in se pogovarjajo samo o najnujnejših stvareh, povzroča napetost v družini. Otroci hitro začutijo, da je nekaj narobe (Schneider, Zuckeberg, 1996, po Stražar, 2007).

Otroci, ki so bili priče nasilju med starši, so izpostavljeni hujšim duševnim pretresom. Raziskave potrjujejo, da prepiri med starši vplivajo na vedenje otrok in njihov učni uspeh že dolgo prej, preden pride do ločitve. Nekatere raziskave kažejo, da nasilni prepiri med roditeljema, med katerima vlada nerazumevanje, lahko otrokom bolj škodijo kot dejanski razpad družine in selitev enega od staršev (Charlis, 1998).

Starši, ki so emocionalno izčrpani od stalnih preprirov, napetosti in poskusov, da bi rešili svojo zakonsko zvezo, pogosto nimajo moči, da bi se ukvarjali še s tem, kako se počutijo otroci. Velikokrat je celo dobrodošlo, da so otroci tiho, nič ne sprašujejo in se po njihovem mnenju s tem ne vmešavajo v težave. Vendar bi si starši morali vzeti čas ter z otroki odkrito spregovoriti o problemih, na način, da jim ponudijo razumevanje tega, kar se dogaja, seveda njihovim letom primerno (Stražar, 2007).

Canetti (po Schöberl, 2006: 9), bolgarski pisatelj, je zapisal: *»Človek nikoli ne ve, kaj prinašajo spremembe. Vendar – ali mogoče vemo, kaj nas čaka brez sprememb?«*

2.2 Ločitev ali razveza zakona

Število razvez se neprestano viša. V oči zbode podatek Statističnega urada Republike Slovenije, da je bilo leta 2009 na tisoč sklenjenih zakonskih zvez 351 razvez. Torej se vsak tretji zakon konča z ločitvijo.

Za večanje števila razvez obstaja več različnih vzrokov, in sicer upadanje števila otrok, rahljanje religioznih vezi, ekonomska samostojnost, urbanizacija, mobilnost in spremenjena vloge ženske. Empirične študije kažejo na večje zadovoljstvo para, kadar ženska razpolaga s samostojnim področjem dela in izkušenj, s katerim je povezana tudi socialna mreža znancev in prijateljev. Finančna neodvisnost poročenih žensk pa vodi k temu, da konflikti v zakonu pridejo bolj odkrito na plan in da ob pomanjkanju zadovoljstva v zakonu zakonca prej razmišljata o možnosti razveze. Število ločitev se veča torej tudi zaradi povečanih gospodarskih možnosti za razdrtje zakona. Zakon se danes prekine veliko lažje kot nekoč, predvsem zaradi tega, ker v današnjem času zmeraj manj ljudi živi in dela v razmerah obrtniške ali kmetijske proizvodnje. V takšnih razmerah so bili ljudje prisiljeni, da vztrajajo v zakonu, v katerem se počutijo nesrečne, zaradi skupne lastnine proizvodnih sredstev. Razlog za ločitve pa je lahko tudi daljše trajanje zakona kot v preteklosti, kajti če zakon traja dlje časa, se s tem sočasno povečuje tudi verjetnost pojava pogostejših in kvalitativno drugačnih konfliktov, še posebej ker so se povečala pričakovanja, ki jih imajo ljudje od zakona in družine. Lažja razvezljivost zakona je torej povezana zlasti z gospodarskimi in s tem povezanimi psihosocialnimi vzroki (Sieder, 1998).

Pred štirimi desetletji je bilo pri nas sklenjenih nekaj več kot 14.000 zakonskih zvez letno, v statistiki to pomeni 8,2 sklenitve zakonske zveze na tisoč prebivalcev. V letu 2009 pa je bilo 3,2 sklenitve zakonske zveze na tisoč prebivalcev. Podatki Statističnega urada Republike Slovenije kažejo, da število razvez narašča, število sklenitev zakonskih zvez pa upada, kar je vidno tudi v sledeči tabeli:

Tabela 1: Osnovni podatki o sklenitvah zakonskih zvez v letih 1955–2009 v Sloveniji

Leto	Število sklenitev zakonskih zvez	Sklenitve zakonskih zvez na 1000 prebivalcev
1955	17.105	9,2
1960	14.013	8,9
1965	15.121	9,2
1970	14.281	8,3
1975	15.379	8,5
1980	12.377	6,5
1985	10.579	5,4
1990	8.517	4,3
1995	8.245	4,2
2000	7.201	3,6
2005	5.769	2,9
2009	6.542	3,2

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Ministrstvo za notranje zadeve – Centralni register prebivalstva

Iz tabele 1 je razvidno, da je število sklenjenih zakonskih zvez do leta 1975 naraščalo, nato pa je začelo padati vse do leta 2005. O omenjenem pojavu priča tudi podatek Statističnega urada Republike Slovenije, da je bilo v letu 2009 za 2,4 odstotka manj sklenitev zakonskih zvez, razvez zakonskih zvez pa za 2,3 odstotka več kot v letu 2008.

Tabela 2: Osnovni podatki o razvezah zakonskih zvez v letih 1955–2009 v Sloveniji

Leto	Število razvez	Razveze na 1000 prebivalcev	Razveze na 1000 sklenjenih zakonskih zvez
1955	1.151	0,8	81,9
1960	1.540	1,0	109,9
1965	1.841	1,1	121,8
1970	1.913	1,1	134,0
1975	2.205	1,2	143,4
1980	2.309	1,2	186,6
1985	2.547	1,3	239,8
1990	1.858	0,9	218,2
1995	1.585	0,8	192,0
2000	2.125	1,1	295,1
2005	2.647	1,3	458,8
2009	2.297	1,1	351,1

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Ministrstvo za notranje zadeve – Centralni register prebivalstva

Iz tabele 2 je razvidno, da se je število razvez od leta 1955 do leta 2009 povečalo. Podatki Statističnega urada Republike Slovenije pričajo, da se je leta 2009 v primerjavi z letom poprej kar za 2,3 odstotka povečalo število razvez zakoncev. Vse več zakonskih zvez se razveže po dalj časa trajajoči zakonski skupnosti. Med zakonskimi zvezami, razvezanimi v letu 2009, je bilo 47,8 odstotka takih, ki so se razvezale po več kot 15 letih, 15,6 odstotka pa takih, ki so se razvezale po manj kot petih letih. V 43,1 odstotka teh zakonov ni bilo vzdrževanih otrok. V preostalih 1.308 zakonskih zvezah, ki so se razvezale v letu 2009, pa je pred razvezo staršev živelo 2.023 vzdrževanih otrok. Med temi so bile najštevilčnejše tiste, v katerih je živel en vzdrževani otrok (takih je bilo 30,4 %), za temi pa tiste, v katerih sta živela dva vzdrževana otroka (22,6 %). Razvezanih pa je bilo tudi 89 zakonskih zvez, v katerih so pred razvezo živeli več kot trije vzdrževani otroci (3,9 %).

Okoli 90 odstotkov vseh sklenjenih zakonskih zvez se sklepa prvič. Povprečna starost ženinov je bila v letu 2009 33,1 leta, nevest pa 30,3 leta. Tudi povprečna starost ob sklenitvi prve zakonske zveze je vse višja. V letu 2009 je bila povprečna starost ženinov ob sklenitvi prve zakonske zveze 30,7, nevest pa 28,3 leta (prav tam).

Po podatkih evropskega statističnega urada Eurostat je Slovenija na repu lestvice po številu porok na tisoč prebivalcev v letih 1998–2008 v primerjavi z nekaterimi evropskimi državami, kar nam prikazuje sledeča tabela.

Tabela 3: Število porok prebivalcev evropskih držav na tisoč prebivalcev v letih 1998–2009

Država	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2009
Slovenija	3,8	3,62	3,54	3,28	3,17	3,32	3,21
Hrvaška	5,35	4,93	5,13	5,11	4,97	5,27	5,05
Avstrija	4,91	4,9	4,52	4,71	4,47	4,22	4,24
Italija	4,92	4,99	4,72	4,28	4,17	4,12	4,01
Madžarska	4,37	4,71	4,53	4,33	4,42	4	3,66
Nemčija	5,09	5,09	4,64	4,8	4,54	4,59	4,62
Francija	4,64	5,03	4,64	4,46	4,32	4,14	3,90
Anglija	5,21	5,19	4,94	5,2	/	/	/
Danska	6,55	7,19	6,92	6,98	6,7	6,8	5,96

Vir: Evropski statistični urad Eurostat

Tabela 4 pa prikazuje podatek, da smo Slovenci tudi po številu razvez zakonskih zvez na repu lestvice, primerjano z nekaterimi evropskimi državami.

Tabela 4: Število ločitev prebivalcev evropskih držav na tisoč prebivalcev v letih 1998–2009

Država	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2009
Slovenija	1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,1	1,1
Hrvaška	0,9	1	1	1,1	1	1,1	1,1
Avstrija	2,2	2,4	2,5	2,4	2,5	2,4	2,2
Italija	0,6	0,7	0,7	0,8	0,8	0,9	/
Madžarska	2,5	2,3	2,5	2,4	2,5	2,5	2,4
Nemčija	2,3	2,4	2,5	2,6	2,3	2,3	2,3
Francija	2	1,9	1,9	2,2	2,2	/	/
Anglija	2,7	2,6	2,7	2,8	2,4	/	/
Danska	2,5	2,7	2,8	2,9	2,6	2,7	2,7

Vir: Evropski statistični urad Eurostat

V skladu z Zakonom o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR) zakonska zveza preneha s smrtjo enega izmed zakoncev, razglasitvijo enega zakonca za mrtvega ali z razvezo zakonske zveze (63. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, 2004).

A številke o razvezah vključujejo le uradno ločene zakone. Predvidevamo pa lahko, da obstaja tudi precejšnje število partnerjev, ki živijo ločeno, a je njihov uradni zakonski stan še zmeraj poročen. Ne smemo spregledati tudi dejstva, da danes veliko ljudi živi skupaj, ne da bi se poročili. Če v takšnih partnerskih razmerjih pride do nesoglasij, ki bi jim sledila ločitev, se lahko le-ti razidejo brez razveze. Takšni primeri potrjujejo, da statistika glede števila razvez zakonskih zvez ni zanesljiva.

2.2.1 Potek zakonske razveze

Razveza zakonske zveze je lahko sporazumna ali na podlagi tožbe. Sporazumna razveza se začne na predlog zakoncev, ki ga vložita pri krajevno pristojnem okrožnem sodišču. Preden se predlog za sporazumno razvezo zakonske skupnosti lahko vloži, se morata zakonca sporazumeti o vseh bistvenih vprašanjih, ki se nanašajo na medsebojna razmerja (delitev skupnega premoženja, kdo od zakoncev ostane ali postane najemnik stanovanja, če imata le-to skupno, o preživljanju zakonca, ki nima sredstev za življenje in brez svoje krivde ni zaposlen, v obliki neposredno izvršljivega notarskega zapisa) ter vprašanjih, ki se nanašajo na razmerje otroci – starši (o vzgoji in varstvu skupnih otrok, o preživljanju skupnih otrok ter o njihovih stikih s staršema) (Kako do razveze zakonske zveze, 2010).

Sodišče razveže zakonsko zvezo na podlagi sporazuma zakoncev, če sta se sporazumela o varstvu, vzgoji in preživljanju skupnih otrok ter njihovih stikih s staršema. Preden sodišče razveže zakonsko zvezo, mora ugotoviti, ali je s sporazumom zakoncev poskrbljeno za varstvo, vzgojo in preživljanje skupnih otrok ter za stike med otroki in staršema v skladu s koristjo otrok ter pridobiti o tem mnenje centra za socialno delo. Sodišče upošteva tudi otrokovo mnenje, če ga je otrok izrazil sam ali po osebi, ki ji zaupa in jo je sam izbral in če je sposoben razumeti njegov pomen in posledice (64. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, 2004). Če pa sodišče ugotovi, da sporazum zakoncev ni ustrezen in v korist otroka, predlaga staršem, da izdelata nov sporazum (Kako do razveze zakonske zveze, 2010).

Ko se zakonca o bistvenih vprašanjih ne moreta sporazumeti, je potrebno na sodišče vložiti tožbo za razvezo zakonske skupnosti. V tožbi mora biti obvezno naveden in utemeljen razvezni razlog. Po ZZZDR je razlog lahko samo eden, in sicer nevzdržnost zakonske zveze. Sodišče tožbo takoj po prejemu pošlje centru za socialno delo in le-ta prav tako, kot pri sporazumni ločitvi, zakonca povabi na svetovalni razgovor. Sodišče v tem postopku po uradni

dolžnosti odloči tudi o vzgoji, varstvu in preživljanju skupnih otrok. Sodišče lahko določi, da so vsi otroci v varstvu in vzgoji pri enem od staršev ali da so eni pri enem, drugi pa pri drugem staršu. Sodišče lahko tudi po uradni dolžnosti določi, da se vsi ali nekateri otroci zaupajo v varstvo in vzgojo tretji osebi (rejništvo, zavod). Sodišče odmeri preživnino, kjer upošteva otrokovo korist kot tudi zmožnost zavezanca. Preživnina mora biti primerna za zagotavljanje uspešnega telesnega in duševnega razvoja (Kako do razveze zakonske zveze, 2010).

Pri razvezi zakonske zveze je bistvena korist otroka. Sodišče je dolžno, da v prvi vrsti upošteva potrebe, želje in interese otroka (prav tam).

Vsekakor je, ne glede na to, kako nesrečna je bila partnerska zveza, njen razpad za otroke zelo pretresljiv dogodek. Otrok doživlja ločitev svojih staršev zelo boleče, kot motnjo, pojavi se čustvena prizadetost (Štadler idr., 2009).

Krenova (2007: 529) opisuje prekinitev zakonskega odnosa z besedami: *»Konflikt med starši je včasih v življenju presekan gordijski voz, ki ga je nemogoče ponovno zvezati, je pa mogoče postavljati mostove med različnimi bregovi iste reke starševstva ali vsaj najti kak čoln za prevoz otrok iz čustvenih stisk v zadovoljive stike z obema staršema.«*

2.2.2 Vloga centra za socialno delo v procesu ločitve

V procesu ločitve je center za socialno delo (v nadaljevanju CSD) dolžan storiti potrebne ukrepe, ki jih zahteva vzgoja in varstvo otroka ali varstvo njegovih premoženjskih ter drugih pravic in koristi (119. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, 2004).

Ob razvezi zakonske zveze, ko imata zakonca mladoletne otroke, sodišče naloži CDS-ju, da opravi svetovalni razgovor. To je svetovanje in pomoč pri urejanju življenja ob razpadu zakonske skupnosti ter seznanitev s posledicami, ki nastanejo ob razpadu zakonske skupnosti za zakonca in za mladoletne otroke. V primeru, ko gre za sporazumno ločitev, sta se svetovalnega razgovora zakonca dolžna udeležiti oba, kadar gre za tožbo, pa se mora svetovalnega razgovora udeležiti zakonec, ki je tožbo vložil. V primeru, da zakonca na svetovalni razgovor ne prideta oz. se ga ne udeleži tisti, ki je vložil tožbo, se šteje, da se predlog za razvezo umika (Center za socialno delo Maribor, 2011).

Po svetovalnem razgovoru center za socialno delo izdela mnenje ter ga pošlje sodišču. Sodišče na to mnenje ni popolnoma vezano, saj je dolžno upoštevati otrokovo korist in po svojem preudarku odločiti, ali so določena mnenja in sporazumi ustrezni in najbolj ugodni za otroka. Sodišče lahko naloži tudi razgovor z otrokom. Namen svetovalnega razgovora je, da se otroka na primeren način seznanijo s postopkom in da izrazi morebitno željo, pri katerem od staršev bi želel živeti. Starši, ki se ločujejo sporazumno, pa imajo možnost, da razgovor strokovnjaka z njihovim otrokom zavrnejo (Kako do razveze zakonske zveze, 2010).

Od odločitve do dejanske razveze je mnogo težavnih korakov. O nameri je potrebno seznaniti vse družinske člane, kar povzroči trpljenje in žalost. Vendar imajo otroci pravico izvedeti, kaj se dogaja v družini, zato je priporočljivo, če se starši dogovorijo, kaj in koliko jim bodo povedali. Izrednega pomena je, da starši otrok ne zavajajo, da otroci ne izgubijo zaupanja vanje (Stražar, 2007).

2.2.3 Faze v procesu ločevanja

V nadaljevanju predstavim potek faz v procesu razveze, kot jih opiše Robinson (1993, po Stražar, 2007).

1. Prepoznavanje neuspešnosti ali razpada zakonske zveze

Partnerja se skupaj odločita, ali bosta poskusila ponovno vzpostaviti boljše partnerske odnose in nadaljevati zvezo. Oba sprejmeta krivdo za nastalo situacijo v partnerskem odnosu.

2. Odločitev za ločitev ali razvezo

Partnerja, ali le eden od njiju, spoznata, da težav ne zmoreta rešiti in zato ne moreta ohraniti zakonske zveze. Sledi sporazum o ločitvi ali razvezi ter premislek o potrebah otrok.

3. Priprava in načrtovanje

Na tej stopnji starša poskusita uspešno razdeliti odgovornosti zdaj in v prihodnosti. Značilno je sodelovanje pri reševanju problemov, kako povedati otrokom ter dogovor glede skrbništva, obiskov in preživnine.

4. Ločitev

Navezanost na partnerja se zmanjša, poglobljajo se starševski odnosi. Pojavi se žalovanje za izgubo družine ter podpora otrokom, da ohranijo stike in dober odnos z drugim staršem; prestrukturiranje partnerskega odnosa in odnosa starš – otrok. V tej fazi poteka tudi obveščanje sorodnikov in prijateljev o odločitvi.

5. Sodna razveza

Značilno je soočanje z bolečino, jezo, grenkobo skozi proces žalovanja ter opuščanje fantazij o ponovni združitvi družine. Pomembno je ostati povezan s sorodniki in prijatelji.

6. Družina po razvezi

V tej fazi je bistveno spoznanje, da se otroci niso razvezali od svojih staršev. Zaželeno je spodbujanje stikov s staršem, ki je zapustil družino, sposobnost ohranjati stika z bivšim zakoncem in vzpostavitev dobrega starševskega odnosa obeh.

V novih razmerah po ločitvi, po različnih čustvenih krizah, se premnoga mati ali oče vpraša, ali bosta sama z otrokom sploh kos vsakdanjemu življenju. Najbolje je, da se čim prej poišče pomoč. Neverjetno pomagajo novi stiki, novi prijatelji s podobnimi težavami. Mnogi ločeni starši se čutijo krive, menijo, da morajo sedaj vse postoriti sami, se dokazati okolici in se vsemu odpovedati. Zelo zmotno stališče. Zaradi ločitve starši ne smejo imeti nikakršnih občutkov krivde. Vsak mora zbrati moč, da si uredi in organizira novo življenje (Ballhausen, 1994).

Za otroke gotovo ni lahko živeti v nepopolnih družinah. Prav tako jim ni lahko, podobno kot odraslim, živeti v sestavljenih družinah po novih porokah. Odrasli, ki so odgovorni za razpad družine, nosijo veliko odgovornost, da v kar največji meri zaščitijo otroke, ki so zaradi tega prizadeti (Brazelton, 1999).

Odsotnost enega od družinskih članov sproži spremembe, ki naj bi to vrzel zapolnile. Njegove naloge začnejo izpolnjevati drugi. Postopno začnejo povzemati njegova opravila in prevzemati njegov delež, povezan z njegovo vlogo med drugimi. Ta prerazporeditev vlog je toliko bolj nujna in zato hitrejša, kolikor bolj je bil v družinskem ravnotežju potreben prispevek sedaj odsotnega člana. Družina, ki izgubi enega od staršev, začne pogosto združevati moči v izpolnjevanju vrednot, ki so bile le-temu pomembne. Kot neko neizrečeno skupno vero in hkrati kot lojalno zavezo odsotnemu udejanjijo njegove načrte ali pričakovanja. S to posebno, zelo konkretno zvestobo odsotnemu zmanjšujejo tudi občutje izgube, ki bi lahko bilo za posamezne člane družine preveč boleče ali celo razdiralno (Tomori, 1994).

Razvezani starši ne morejo vplivati na starost svojih otrok v času razpada njihovega zakona. Pogosto tudi nimajo nadzora nad vsemi finančnimi težavami, ki morebiti sledijo razvezi.

Vendar lahko vedenje staršev izboljša ali poslabša otrokovo dojetje izgube starša oziroma sprejemanje njune odločitve za razvezo. Zmanjšanje konflikta med zakoncema vpliva na zmanjšanje stresa otroka zaradi neugodnega starševskega razmerja (Children & Divorce, 2010).

2.2.4 Otrok kot reševalec partnerstva staršev

Pogosto moški in ženska, ki ne obvladata svojega partnerskega odnosa, prenašata nerešene spore v svoj starševski odnos. Ko vključujeta v svoje medsebojne boje še druge člane sistema, običajno so to njihovi otroci, premestita nanje torišče svojih medsebojnih napetosti. Otrok iz podzavestne težnje in dejanske potrebe, da bi rešil družinsko ravnotežje in obdržal oba od staršev, mnogokrat to vlogo tudi prevzame. Staršem uslužno daje s svojo problematičnostjo na voljo vse več razlogov za medsebojne očitke in vedno nova obračunavanja. Kratkoročno mu taka vloga sicer prinaša sorazmerno varnost znotraj družine, postopoma pa se začnejo nabirati posledice njegovega neustreznega vedenja tudi znotraj družinskih meja. Poleg tega je tudi zelo verjetno, da se dolgotrajne tovrstne izkušnje trajneje vgradijo v otrokovo osebnost in samopodobo. Kasneje jih nosi tudi v druge, zunajdružinske odnose in v svojo lastno družino, ko sam odraste. Ena od zakonitosti vzdrževanja družinskega ravnotežja prek otroka je tudi ta, da otrok pogosto »prinese« v družino motnjo, ki je simbolično povezana z nerazrešenim problemom staršev ali pa je celo njegova jasno razpoznavna različica (Tomori, 1994).

Kellyjeva idr. (po Robinson, 1993) pa poročajo, da otroci, ki so starejši od devet let, mnogokrat prevzamejo vlogo skrbnega starša z namenom, da bi zaščitili svojega roditelja. Samo po sebi to za otroke ni škodljivo, če le ne traja predolgo. Za otroke iz družin, kjer je bilo prisotno nasilje, pa ločitev pogosto pomeni, da jim vloge zaščitniškega odraslega ni več potrebno prevzemati.

3 OTROKOVO DOŽIVLJANJE LOČITVE STARŠEV

Ločitev je boleče stanje, ob katerem vsekakor nihče ne ostane neprizadet. Najbolj se zapleta okoli skrbništva otrok, stikov, plačevanja preživnine za otroke in delitve premoženja. Odrasle osebe si večinoma najdejo oporo ali uteho pri drugih ljudeh, v športu ali se posvetijo raznim pristočnim aktivnostim. Otroci so pa tisti, ki si niti ne predstavljajo in si niti ne želijo nadomestka za svojega očeta ali mamo, zato ob ločitvi doživljajo velike čustvene stiske.

Vsi otroci trpijo zaradi ločitve svojih staršev, čeprav morda na veliko poudarjajo, da jim za to ni mar. To običajno ni nič drugega kot le obramba (Ballhausen, 1994).

Vsak od otrok novico o ločitvi doživlja po svoje. In prav tako se tudi s procesom med ločitvijo in po njej vsak otrok spopada po svoje. Jeza, krivda, strah, umik in nasilje, zanikanje, regresija, samozaničevanje in depresija so običajni odzivi (Lovše, 2010 b).

3.1 Otrok čuti, da je nekaj narobe

Otroci mnogokrat že v zgodnjih fazah krhanja zakona opazijo, da imajo starši težave pri medsebojnih odnosih. Morda slišijo prepiranje, opazijo očetovo pogosto odsotnost ali so priča maminemu joku. Stopnja njihovega prepoznavanja in zavedanja je odvisna od več dejavnikov, od njihove starosti in stopnje razvoja, lastne osebnostne strukture in tega, kako učinkovito jim starši poskušajo težave prikriti (Robinson, 1993).

Demo in Cox (2000) sta v svoji študiji ugotovila, da otroci in mladostniki trpijo že pred razvezo staršev. Sprememb v delovanju družine, kot so prepiri staršev, katerim so otroci priča, ki se pojavijo v pred ločitvenem obdobju in vplivajo na emocionalno in psihološko stanje staršev, poslabšujejo in zmanjšujejo stopnjo starševske topline, naklonjenosti in nadzora. Zato je pomembno poudariti, da te spreminjajoče se družinske dinamike prispevajo k temu, da otroci doživljajo stiske že pred razvezo zakonske zveze svojih staršev.

Razveza zakonske zveze je boleča tako za starše kot za otroke. Čustveni odziv otrok je odvisen od njihove starosti v času ločitve. Mnogi otroci izkusijo občutke žalosti, jeze, tesnobe. Pogosto se ta čustva izražajo v njihovem vedenju, zato je zelo pomembno, da se

otrokom med ločitvijo pomaga; še posebej v smeri zmanjševanja stresa, ki ga ločitev otroku povzroči. Starši to dosežejo tako, da se na otrokove skrbi odzivajo odprto in iskreno ter mu pomagajo čim bolj mirno preživeti to stresno obdobje (Zajc, 2006).

Razveza staršev otroka zagotovo hudo rani. Zelo verjetno bo, če sta bila starša ob razvezi do njega neobčutljiva, to občutil kasneje; pokazalo se bo, da s težavo vzpostavlja trdne odnose z drugimi odraslimi, ko bo sam odrasel. Takšno ravnanje z otrokom poveča verjetnost, da se bodo razveze v družinah vrstile iz roda v rod. Otrok, ki ga starši zapletejo v medsebojne spore, lahko zraste v besnega, negotovega in konfliktnega odraslega. Naloga staršev, ki se ločujejo je, da to skušata na vsak način preprečiti (Brazelton, 1999).

Leta 1994 sta Cockett in Tripp v Veliki Britaniji opravila raziskavo (The Exeter Family Study), ki je pokazala, kako ločitev pri otrocih spodkoplje občutek lastne vrednosti ter njihovo telesno in duševno zdravje. Otroci so nesrečni in negotovi, če morajo poslušati pogoste prepire med starši. Čeprav si starši prizadevajo, da se ne bi prepirali pred otroki, otroci običajno čutijo, da se starši ne razumejo. V omenjeni raziskavi je večina otrok izjavila, da niso pričakovali, da bodo težave, ki so jih imeli starši, pripeljale do ločitve, kljub temu, da so bili zaradi prepиров nesrečni. Otroci, ki so rasli v nasilnih zakonih, kjer so z njimi slabo ravnali, so mnogokrat veseli, ko se starši razidejo. Kljub vsemu pa je odhod enega od staršev šok, čeprav se otroci zavedajo navzkrižij med njimi. Tiste otroke, ki niso bili priče prepиров med starši, ločitev staršev še bolj zbega. V družinah, v katerih so se nesporazumi med starši končali z ločitvijo, otroci ločitve niso bili vedno pripravljene sprejeti kot edino rešitev. Raziskava je pokazala, da je izguba staršev za otroke škodljiva. Otroci ne pričakujejo, da bo eden od staršev odšel, čeprav vedo za prepire, ki se dogajajo med staršema.

3.2 Dejavniki, ki vplivajo na otrokovo razumevanje in sprejemanje ločitve staršev

Otroci se različno odzivajo in prilagajajo na nove okoliščine. Kakšen bo otrokov odziv na ločitveno dogajanje in kako bo to vplivalo na njegov kasnejši razvoj, ni odvisno samo od tega, kakšen odnos bo otrok vzpostavil z roditeljem, s katerim živi, od odnosa z okoljem in od tega, kakšne so bile razmere pred ločitvijo, temveč tudi od nekaterih drugih dejavnikov. Ti so otrokova starost in zrelost, spol, temperament, pretekle izkušnje ter sam splet okoliščin, v

katerih se ločitveno dogajanje odvija. Otrokov odziv bo drugačen, če bo imel v bližini na voljo drugo osebo, ki mu ohranja občutek varnosti, babico, dedka, brata ali sestro idr., kot če takšne osebe nima (Štadler idr., 2009).

Na otrokovo razumevanje in sprejemanje razveze zakona njihovih staršev torej vplivajo:

▪ **Starost**

Oblika otrokovega odziva na ločitev je odvisna od njegove starosti. Starejši otroci na ločitev običajno reagirajo manj negativno kot mlajši, lažje razumejo razvezo kot emocionalno ločitev, lažje sprejmejo odločitev staršev kot dokončno, lažje o tem govorijo tudi s svojimi prijatelji, predvsem pa lažje sprejmejo odsotnost konfliktov med partnerjema kot eno izmed pozitivnih posledic (Robinson, 1993).

Na majhne otroke lahko vpliva že sprememba povišstva, še toliko bolj pa izginjanje enega od staršev (Lovše, 2009). Predšolski otrok ob ločitvi staršev ne more realno oceniti dogajanja, motivov in čustev svojih staršev, niti svoje lastne vloge v tem dogajanju. Je še močno odvisen od svojih staršev in ima manjše zmožnosti za samostojno obvladovanje in reševanje nalog, težav, ovir, stresnih in problemskih situacij. Kljub skupnim značilnostim predšolskih otrok pa so si ti med seboj glede na starost zelo različni (Štadler idr., 2009).

Otroci od 5. do 8. leta starosti ob ločitvi svojih staršev še nimajo izkušnje in miselnih sposobnosti za razumevanje, da bo poskrbljeno zanje in da bo šlo njihovo življenje naprej, zato doživljajo veliko tesnobe in nemira. Strah pred neznanim je zanje zelo velik in grozljiv. Kadar so otroci čustveno preobremenjeni, pa v šoli težko delajo. Lahko imajo težave z zbranostjo in sprejemanjem znanja. Posledice so opazne pri šolskem uspehu in vedenju v šoli. Možno je, da se pojavijo težave, kot je raztresenost, hitra izguba poguma in zagrenjenost, preutrujenost, v razredu lahko tudi zaspijo, na igrišču se obnašajo nasilno ali se izživljajo nad sošolci, svojo jezo in bolečino izražajo z besedami nad sošolci in učitelji, so zelo občutljivi, težko se zberejo, posledica so lahko tudi slabše ocene ali celo ponavljanje razreda.

Otroci od 9. do 12. leta trpijo široko paleto posledic. Ena najbolj uničevalnih je nizko samospoštovanje. Ravno to so leta, ko poskušajo določiti, kdo so, odkrivajo svojo vrednost. Lahko se začnejo obnašati na način, ki ni primeren njihovi starosti. Dečki se lahko začnejo obnašati kot odrasli moški, ki morajo skrbeti za hišo, deklice pa se nemara oddaljijo od matere

in se začno prezgodaj spolno udeleževati. To so tudi leta sanj. Otroci sanjajo, da se bo odsoten roditelj nekega dne vrnil. Intenzivno iščejo krivca za ločitev.

Tudi najstnike ločitev globoko prizadene. Nekateri starši pa menijo, da so njihovi otroci že dovolj veliki in da razumejo dogajanje. A je zelo pomembno, da si starši vzamejo čas za pošten pogovor s svojimi otroki. Kajti najstniki hitro občutijo, če pozornost ni v celoti usmerjena vanje. Kaj hitro lahko to svojim staršem zelo zamerijo. V varnem okolju naj se počutijo dovolj gotovi, da lahko izpovejo svoje strahove, bolečine in razočaranja, ki bi jih drugače nosili v sebi in bi prišli na dan kot hudournik jeznih besed. Če se ne odprejo staršem, je potrebna vzpodbuda, da se pogovorijo z drugo osebo, ki ji zaupajo.

Otrok ne potrebuje vseh podrobnosti težav odraslih, razložiti pa mu morajo, kaj se je in kaj se bo zgodilo. Kajti otrok potrebuje zagotovilo, da bo eden od staršev ostal z njim in poskrbel zanj (Lovše, 2010 a).

▪ **Spol**

Različni podatki kažejo na to, da otrokovo sprejemanje ločitve staršev ni tako odvisno od spola otroka, kot je odvisno od družinskih procesov ter funkcioniranja novih oblik skupnega življenja.

Vprašanje, kateri otroci so bolj občutljivi na ločitev in posledice le-te, dečki ali deklice, je povezano z veliko dejavniki: spol starša skrbnika, način in stil vzgoje, ponovna poroka starša, kvaliteta odnosa med staršem in otrokom ter količina časa, ki ga otrok preživi z drugim staršem. Vsi ti dejavniki vplivajo na to, da enoznačnega odgovora temu vprašanju ne moremo določiti. Na primer matere samohranilke imajo običajno več težav pri vzgoji in discipliniranju sinov kot hčera, kar gotovo vpliva na kvaliteto medsebojnih odnosov in ima lahko negativne posledice za otrokov razvoj. Še posebej dečki, ki živijo z materami in nimajo stikov z očetom ali drugimi moškimi osebami, so prikrajšani za razvojno zelo pomembne izkušnje (Robinson, 1993).

Bob Barnes pravi, da v družini, v kateri je oče odsoten, dekleta začno prej hoditi na zmenke in so bolj spolno dejavna, v primerjavi z drugimi dekleti. Fantje pa so bolj uporni. Kajti nimajo moškega lika, s katerim bi se identificirali. Linda Jacobs pa meni, da v družinah, v katerih je oče odsoten, sinovi poskušajo biti močnejši. Zavzeto dvigujejo uteži in se ukvarjajo s svojim

telesnim izgledom. V družinah brez matere pa hčere težijo k pretirani ženskosti in se oblačijo, kakor da so bolj odrasle. Oboji, fantje in dekleta, pa poskušajo nadomestiti odsotnega roditelja (po Lovše, 2009).

▪ **Temperament in zrelost**

Otroci, ki se že od rojstva težje prilagajajo, so bolj dovzetni za neugodna dogajanja. Zanje je značilno, da so bolj impulzivni, nestanovitni in sploh vzgojno zahtevnejši. Zato so v večji meri deležni kritike staršev, hkrati pa imajo tudi manjše sposobnosti, da takšne odnose predelujejo in obvladujejo. Otroci, ki imajo že pred razvezo staršev morebitne psihosocialne težave in so bolj ranljivi, se na dogajanje ob ločitvi staršev lahko pogosteje odzivajo z dolgotrajnimi emocionalnimi motnjami. Otroci, ki se lažje prilagajajo, pa kljub večjim obremenitvam ostanejo v psihičnem in socialnem smislu bolj zdravi (Štadler idr., 2009).

Zrelost otroka pa določa, kako otrok zaznava in razume ločitev. Za otroka je zelo pomembno, da se mu poskuša na njemu razumljiv način razložiti, kaj se v družini dogaja, zakaj je temu tako in kakšne bodo posledice (Robinson, 1993).

3.3 Kako otroku povedati

Sporočilo, da se bosta starša ločila, je za otroka zelo boleče, zato mu ga je potrebno prenesti s primerno občutljivostjo, da bo zanj čim manj boleče. Otroku naj se pove za ločitev, ko so starši zanj trdno odločeni in ne, ko o njej samo razmišljajo. Strokovnjaki svetujejo, naj bosta pri tem navzoča oba starša, ki pa morata v pogovoru z otrokom opustiti vse medsebojne očitke, jezo in obtoževanje. Sporočilo o ločitvi mora biti oblikovano otrokovi starosti primerno in otrok mora prejeti temeljno sporočilo, ki mu pove, da ločitev nima nobene zveze z njim in da zaradi ločitve ljubezen staršev do njega ne bo nič manjša. Pomembno je, da otrok razume, da ni kriv za razhod in da nesrečnost mame in očeta nikakor ni povezana z njim. Otroci se pogosto nagibajo k temu, da sebe krivijo za propad zakona svojih staršev, zato jih je potrebno pogosto opozoriti, da temu ni tako. Otroku se bo pričel spraševati, ali je tudi ljubezen staršev do njega samo začasna, zato mu je potrebno zagotoviti, da ga imata starša trajno in brezpogojno rada, četudi se ločujeta (Zajc, 2006).

Robinsonova (1993) se dotakne tudi otrok, ki so bili v družini srečni in varni, za katere je prišla novica o ločitvi kot zelo neprijetno presenečenje. Tem otrokom je mnogo težje. Kajti v družinah, kjer so prepiri in napetosti, pogosta odsotnost enega od staršev in nemiri v družinskem ozračju pogosti, otroke predhodno pripravijo na morebitno ločitev staršev ali odhod enega izmed staršev iz družine. Otrokom, ki ločitve svojih staršev niso pričakovali, se zdi, gledano z njihove pozicije, v družini vse v najlepšem redu in le-ti pogosto ne morejo razumeti, zakaj starši ne morejo več ostati skupaj tako, kot do sedaj.

Ko otrok začne zastavljati vprašanja o ločitvi, naj se mu ponudi dovolj informacij, da bo pripravljen na spremembe v svojem življenju. Vendar spet ne toliko, da bi nov položaj v njem vzbujal strah. Starši naj pri tem poskušajo imeti nevtralna čustva, na vprašanja naj odgovarjajo otrokovim letom primerno in iskreno, kolikor je le mogoče. Potrebno se je zavedati, da otrok ne potrebuje vseh podrobnosti, vendar mora vedeti dovolj, da lahko razume, da se kljub ločitvi od partnerja ne ločujete tudi od njega. Kot odziv na otrokove skrbi je izredno pomembna iskrenost. Otroku naj starši zagotovijo, da bo družina uspešno rešila vse težave, čeprav bo za to potrebno nekaj časa (Zajc, 2006).

Starša morata biti pripravljena na to, da se bo otrok počutil zapuščenega. V otrokovih očeh zrastejo razsežnosti vseh ločitev, tudi kratkotrajnih. Vsakič, ko roditelj odide, se otroku začno porajati najrazličnejša vprašanja v zvezi z razhajanjem: *»Ali je odšel/-a za vedno? Zakaj me je pustil/-a samega? Ali sem tako slab, da me nihče ne mara? Ali se bo spomnil/-a priti nazaj? Kdo bo skrbel zame?«* Pred vsakim razhajanjem, tudi za kratek čas, morajo starši otroka na to pripraviti kar najbolj skrbno (Brazelton, 1999: 274).

3.4 Ločitev je za otroka hud stres

Vsaka družina se skorajda ves čas srečuje z različnimi stresi in se mora spoprijemati z njimi. Tomorijeva (1994: 132) meni, da je *»stres nujen sestavni del življenja in nobeni družini ni prihranjen. Spremembe, ki jih prinaša, so pogoj za razvoj posameznih družinskih članov in družine kot sistema. To so zahteve po prilagajanju, na katerih temelji vsaka pot naprej in za katere se je treba prav tako pripraviti, zbrati in razporediti moči za njihovo obvladovanje kot za druge, bolj izjemne in nepričakovane preizkušnje in obremenitve.«*

Mnoge raziskave so pokazale, da ima ločitev negativne posledice za vse člane družine, tako za starše kot za otroke. Razpad zakonske zveze je dolgotrajen proces in lahko pomeni za otrokov razvoj mnogo škodljivih posledic (Hatherington, M. E. idr., 1985, Sandler, I. N. idr., 1994 ter Wallerstein, J. S., 1986).

Otroci se na novico o ločitvi odzivajo zelo različno. Nekateri veliko sprašujejo, drugi jočejo, tretji pa se sprva sploh ne odzovejo in potrebujejo čas, da sploh dojamejo, kaj se dogaja. Če je otrok razburjen, ko izve za novico o ločitvi, je pomembno, da mu dajo starši vedeti, da spoštujejo njegove občutke in mu zagotovijo, da je v redu, četudi joče. Če se otrok sprva ne odzove, je pomemben kasnejši pogovor (Zajc, 2006).

Mlajši otroci še ne razumejo povsem situacije, ki se dogaja okoli njih. Čutijo pa stres, ki ga prinaša ločitev. Posledično morajo starši nameniti posebno pozornost znakom stresa pri otroku, ki jih doživljajo ob ločitvi. Lahko se pojavijo kratkotrajne vedenjske spremembe, kot so nenavadni ali številni strahovi, razdražljivost, tesnoba, oklepanje staršev, nespečnost, nočne more, močenje postelje, odklanjanje hrane in jokavost. Možne so tudi fizične težave: bolečine v trebuhu, glavoboli, slabost itd. Mlajši otroci lahko kažejo znake stresa s prevzemanjem novih navad, kot je sesanje prsta, grizenje nohtov, vrtanje po nosu ali samozadovoljevanje. Okrepi se tudi naravna značajska nagnjenost: plahi otroci lahko postanejo še bolj plašni, agresivni pa še agresivnejši. Toda večina navedenih težav je začasnih in ni nujno, da se razvijejo v trajne. Pomembno je, da se starša z otrokom ukvarjata. Dojenčki in malčki potrebujejo veliko ljubkovanja, nežne pozornosti in fizičnega stika. Z malo starejšimi otroki pa je pomemben pogovor (Sabounchian, 2001).

Posledice stresa ob ločitvi staršev so lahko kratkotrajne ali dolgotrajne. Posamezne krize v življenju ne povzročajo resnih in trajnejših psihopatoloških sprememb pri otroku. V primeru, da so otroci izpostavljeni trajnemu stresu ali doživljanju nekaj zaporednih stresov ob ločitvi staršev, so posledice lahko zelo resne. Govorimo o tako imenovanem kumulativnem stresu, ki je posledica pritiska, za katerega je značilno, da je pogost, dolgotrajen in neprizanesljiv (Robinson, 1993).

3.4.1 Razvojne stopnje in simptomi stresa

▪ **Dojenčki (0–18 mesecev)**

Zanje je značilno, da veliko jokajo, so neješčji, ne komunicirajo s svojim okoljem. Razlog je v tem, da njihove potrebe niso zadovoljene, kot posledica separacije od hranitelja.

▪ **Malčki (18 mesecev–2 let)**

Imajo nenavadne ali številne strahove, so razdražljivi, tesnobni ali se oklepajo staršev. Nazadujejo v vedenjskih vzorcih. Strah jih je pred separacijo ali imajo občutek, da bodo ostali sami.

▪ **Predšolski otroci (3–6 let)**

Le-ti se običajno krivijo za nastale težave. Zanje sta značilni tesnobnost in razdražljivost, oklepajo se staršev, imajo strah pred separacijo, nazadujejo v vedenjskih vzorcih, jokajo in sprašujejo po odsotnem staršu (Robinson, 1993).

V Kanadi so strokovnjaki izvedli longitudinalno študijo, v katero so vključili otroke ločenih staršev. Vsaki dve leti, od vrtca pa vse do konca osnovne šole, so ocenjevali tesnobo otrok, hiperaktivnost, fizično agresijo, uporniško in prosocialno vedenje. Ugotovili so, da so otroci, ki so izkusili razvezo staršev pred dopolnjenim šestim letom, pokazali razmeroma več vedenjskih motenj kot njihovi vrstniki, katerih starši so se ločili kasneje (Pagani, Boulerice, Tremblay in Vitaro, 2006).

Zajčeva (2006) pa doda še ostale razvojne stopnje oziroma starostna obdobja otrok oziroma mladostnikov. Avtorica pravi, da se otroci na stres odzivajo različno, odvisno od njihove starosti, zato se tudi znaki stresa razlikujejo po posameznih starostnih obdobjih:

▪ **Od rojstva do drugega leta starosti**

Otroci v obdobju od rojstva do drugega leta starosti potrebujejo usklajenost in rutino. Pomirjeni so v okolju in med ljudmi, ki jih poznajo. Malčke zelo razburijo spremembe urnika, številne spremembe in nagle ločitve. Opozorilni znaki, da je malček razdražen, so naraščajoč nemir, jok ter spremembe prehranjevalnih ali spalnih navad. Otroci iz te starostne skupine so zelo občutljivi na ločitev. Posledice ločitvene tesnobe so lahko odmaknjenost, pasivnost in druge oblike vedenja, ki za otroka pred tem niso bile značilne.

▪ **Od drugega do četrtega leta**

V tem starostnem obdobju otroci prav tako potrebujejo usklajeno vedenje staršev in nego. Značka, da je otrok pod stresom, sta nenehna skrb zaradi ločitve ali regresija, ki se kaže v obliki sesanja prsta, mokrenja postelje ali težav s spanjem. Možen je tudi pojav nemira in jeze na enega od staršev. Predšolski otrok utegne tudi pogosto jokati, se vključevati v merjenje moči, regresirati v obnašanje mlajših otrok ali imeti izbruhe jeze.

▪ **Od šestega do osmega leta**

Toliko stari otroci, da bi dobili zagotovilo, da so ljubljani, potrebujejo kakovostno preživljanje časa z vsakim staršem posebej. Otrok pogosto želi, da oba starša z njim preživita enako količino časa. Otroke te starosti zelo zanima, kdo je kriv za ločitev. V primeru, da otrok izraža upanje, da se bo družina spet združila, je pomembno poskrbeti, da dovolj časa ločeno preživi z vsakim staršem posebej, saj mu bo to pomagalo sprejeti realnost.

Občutje nesreče se lahko izraža kot žalost, jeza ali agresivnost. Otrok utegne imeti težave s prijatelji ali v šoli, posledice stresa pa se lahko pokažejo tudi v fizični obliki, denimo bolečine v želodcu ali glavobol.

▪ **Od devetega do dvanajstega leta**

Otroci med devetim in dvanajstim letom so bolj vključeni v dejavnosti, ki niso povezane s starši. Potrebujejo že bolj razdelan urnik preživljanja časa z vsakim staršem posebej, takšen, ki se ujema z njihovimi spremenjenimi prioriteta.

Otrok v tem obdobju utegne začeti zavračati to, da bi preživljal enako količino časa z vsakim od staršev; pogosto se postavi na eno ali na drugo stran. Starši lahko takšno obnašanje pričakujejo in ga ne smejo jemati pretirano osebno. Lahko se pojavi tudi zamenjava vlog, ko se otrok počuti primoran podpirati ali skrbeti za čustveno prizadetega starša na račun lastnega čustvenega stanja. To za otroka vsekakor ni zdrava situacija. Roditelj, ki opazi zamenjavo vlog v družini, mora poiskati način, da bo otrok našel čustveno podporo v drugi odrasli osebi in to breme odvzeti otroku.

Opozorilni znaki stresa v tej starostni skupini so težave z vrstniki, osamljenost, depresivnost, jeza, težave z učenjem ter fizični simptomi v obliki glavobolov ali bolečin v želodcu.

▪ **Od dvanajstega do petnajstega leta**

Otroci v obdobju od dvanajst do petnajst let potrebujejo usklajeno podporo obeh staršev. Utegne pa se zgoditi, da zavrnejo enako časovno delitev med oba starša. Za ločitev utegnejo kriviti enega ali oba starša. Pogosto razvijejo nadzirajoče obnašanje tako, da zahtevajo, da živijo pri enem od staršev ali da stalno zamenjujejo kraj bivanja.

Signali, da ima najstnik težave, so depresija, slaba volja, slab uspeh v šoli, zloraba alkohola ali drugih drog, prezgodnja spolna dejavnost ali kronično uporniško obnašanje. Ne glede, ali je to povezano z ločitvijo ali ne, gre za resne težave, ki ogrožajo najstnikovo dobro počutje in zahtevajo zunanjo pomoč.

▪ **Od petnajstega do osemnajstega leta**

Najstniki v tej starostni skupini se osredotočijo na vzpostavljanje svoje neodvisnosti ter na družbene in šolske dejavnosti. Do težav svojih staršev postanejo nestrpni oziroma jih njihove težave ne skrbijo več tako zelo, kljub temu pa še vedno potrebujejo podporo staršev. Čeprav si želijo, da bi bili njihovi starši srečni, imajo navadno precej mešane občutke, če se ti videvajo z drugimi partnerji. Lahko občutijo, da bi bilo odobravanje drugega partnerja nelojalno do drugega starša.

Zelo koristni so redni pogovori staršev z otrokom o njegovih občutkih, čustvih. Starejši otroci, ki potrebujejo pomoč, imajo pogosto vedenjske težave, depresijo, slab učni uspeh, bežijo od doma ali se zapletajo v težave s policijo.

Ob psihološki rani, ki jo povzroča razveza staršev, se otrok zelo verjetno pomakne v razvoju kakšen korak nazaj, regradira. Večina otrok nazaduje na tistem področju, kjer so nazadnje dosegli razvojni korak naprej. Če je otrok pred nedavnim ponoči ostal suh, bo ponovno pričel močiti posteljo. Če je začel dobro govoriti, bo mogoče začel jecljati. V vedenju bo videti preveč priden ali pa bo preveč izzival. Razumevajoči starši bodo to sprejeli in se o tem pogovorili z otrokom, tako da bo tudi sam razumel, da je takšno vedenje v okoliščinah, v kakršnih trenutno živi, normalno in pričakovano. Kajti vsakršna napaka ali vedenjski odklon nosi v sebi grožnjo, da bo še bolj načela njegovo samopodobo: samega sebe doživlja, kot da je zanič in da bi ga lahko pogrešili. Straši naj otroku pomagajo, tako da ga prepričajo, da mu ni treba biti najboljši in popoln (Brazelton, 1999).

Za samostojno obvladovanje stresov raznih vrst pa so najboljše pripravljene ljudje, ki odraščajo v družini, ki otroka pred različnimi obremenitvami niti pretirano ne ščiti niti ga ne potiska vanje in ga navsezadnje pusti samega v njih. Zato je ena od pomembnih funkcij družin to, da svoje člane uči različnih spretnosti in potrebnih sposobnosti za obvladovanje vsakovrstnih nalog ter jim pomaga razvijati zdravo samozavest (Tomori, 1994).

»Otrok, ki čuti, da je brezpogojno sprejet takšen, kakršen je, da mu starši zaupajo in da vedno lahko dobi pomoč, če prosi zanjo, bo poglobljajl samozaupanje, laže prevzemal odgovornosti in jih izpolnjeval« (Grgič, 2009 b: 5).

Da se otrok lahko uspešno spopade s stresom, ki nastane ob ločitvi, uporabi različne spoprijemalne, obrambne mehanizme. Izraz spoprijemalni mehanizmi (coping resources, coping strategies) označuje posrednike med stresom in zdravjem posameznika. To so mehanizmi, ki vplivajo na odpornost. Sestavljajo jih predvsem psihološki dejavniki, lahko so notranji ali zunanji. Spoprijemalne strategije zajemajo tudi kognitivne značilnosti, ki vplivajo na način soočanja s stresnimi dogodki. Med temi kognitivnimi značilnostmi so prepričanja, vedenje in samozaznavanje.

Ni nujno, da otrok uporabi samo eno strategijo, ampak v sorazmerju s količino stresa uporabi različne strategije. Uspešnost uporabe teh strategij je odvisna od situacije, v kateri se nahaja otrok; ali lahko dejansko spremeni situacijo, ali o njej samo razmišlja, ali pa preusmeri svojo pozornost drugam (Tomori, 1994).

Sandler, Tein in West (1994) so izdelali navzkrižni model, ki predstavi odnos med spoprijemalnimi strategijami, stresom (življenjski dogodki, ki lahko otroka obremenjujejo) in psihološkimi simptomi otrok (depresivnost, vedenjske težave in anksioznost), katerih starši so se razvezali. Rezultati raziskave kažejo, da stres neposredno vpliva na otrokovo depresivnost, anksioznost in vedenjske probleme. Stres je pomembno povezan z vsako od spoprijemalnih strategij. Izogibanje problemom je pomembno in pozitivno povezano z otrokovo depresivnostjo, anksioznostjo in vedenjskimi težavami. Strategija izogibanja omejuje otroka pri aktivnem reševanju problemov in je še posebej neučinkovita ob kroničnih stresorjih. Ugotovljena je bila negativna povezava z depresivnostjo ob aktivnem reševanju problemov ter večji kot je stres, več spoprijemalnih mehanizmov mora otrok uporabiti. Otroci običajno uporabljajo več različnih strategij v soočanju z določenim stresorjem, ob večji količini stresa,

pa otrok uporabi tudi več spoprijemalnih mehanizmov. Uporaba določene strategije po navadi vodi v uporabo drugih; na primer otrok lahko najprej uporabi strategijo izogibanja, da bi zmanjšal svojo anksioznost, kasneje pa se aktivno sooča s stresom.

Uspešnost spoprijemalnih strategij je zelo odvisna od situacije, v kateri se otrok nahaja. Strategije, ki so usmerjene v reševanje problemov, so najbolj uspešne takrat, ko otrok dejansko lahko spremeni razmere ali situacijo. V primerih, kadar otrok situacije ne more spremeniti, pa sta bolj uporabna pozitivna kognitivna rekonstrukcija ali odvrčanje. Pozitivna kognitivna rekonstrukcija pomeni, da otrok o problemu razmišlja na drugačen, bolj pozitiven način. Z odvrčanjem pa otrok preusmeri svojo pozornost in se na ta način s težavo manj obremenjuje.

3.5 Občutki otrok ob ločitvi in spremembe, ki jih ločitev prinese

Ob spoznanju otrok, da se njihovi starši ločujejo, so običajno čustveno zmedeni. Prvih nekaj tednov ali mesecev se čustva ves čas spreminjajo. So zelo žalostni, kajti končuje se določen način življenja, ki so ga poznali. Pogosto jočejo ali pa želijo biti sami. V naslednjem trenutku so jezni na starše, ker so jih razočarali. Lahko se počutijo izgubljene, prestrašene in zaskrbljene zaradi prihodnosti (Bingham, 2006).

Otrok se sooča z mnogimi strahovi in mnogokrat se ob ločitvenih situacijah otroci bojijo, da je eden od staršev odšel zato, ker ga otrok ni imel dovolj rad, ker je bil slab. Otrok vse dojema na osebni ravni. Popolnoma vseeno je, kolikokrat mu povedo, da se starša nista razšla ali razvezala po njegovi krivdi, vseeno bo krivil samega sebe. Še leta kasneje lahko otroci izrečejo svoje stare strahove v smislu, da je vedel, da se starša ne bi ločila, če bi bil bolj priden. Majhni otroci pa ta čustva težje izrazijo, a se kljub temu počutijo odgovorni za razdor v družini. Pomembno je, da oba starša vedno znova in znova ponavljata, da ga imata rada, da ga nikoli nista hotela zapustiti, da onadva kot odrasla nista mogla živeti skupaj, a vendar si oba želita biti z njim. Smiselno je, da starša svojemu otroku dasta vedeti, da ne more storiti nič takšnega, kar bi zmanjšalo njuno ljubezen do njega (Brazelton, 1999). Tudi Binghamova (2006) odpira to področje. Mladi iz družin, ki se razhajajo, so pogosto prepričani, da so nekako krivi za ločitev. Sprašujejo se, ali bi mama in oče ostala skupaj, če bi se lepše obnašali

oziroma preprosto bolj osrečili svoje starše. Avtorica poudarja, da otroci niso vzrok, zaradi katerega se starši razidejo. Kadar se par loči, je to zaradi težav med njima.

Raziskave kažejo, da je ločitev glede na posledice, ki jih ima za prizadete, takoj na drugem mestu za smrtjo. To sicer utegne držati za odrasle, za otroke pa je ločitev staršev neprimerno hujša od smrti enega od roditeljev. Negotovosti in strahovi, ki jih otroci občutijo ob izgubi roditelja pri ločitvi, so za otroke tako rekoč neznosni (Charlis, 1998).

Vendar vsakič, ko ima otrok priložnost in izrazi svoja čustva v povezavi s prizadetostjo zaradi razveze, je to priložnost za odraslega, da otroku dokaže, da zapuščanje in ločitev nista glavni značilnosti vseh človeških odnosov (Brazelton, 1999).

V zgodnji fazi ločitvenega procesa se otroci pogosto čutijo nemočne. Pomagajo vzpodbude, v smislu opomb, da je tudi veliko drugih otrok preživelo podobno izkušnjo. Mnogo jih odkrije, da jim pomaga, če se o svojih izkušnjah ali težavah pogovorijo s prijateljem ali sorodnikom, ki jih dobro pozna. Nekaterim je v pomoč, če o svojih občutkih pišejo ali rišejo. K boljšemu počutju in manjši napetosti pripomore tudi fizična aktivnost, kot sta tek ali brcanje žoge (Bingham, 2006).

Med postopki razveze je pričakovati ne le vedenjske težave, ampak se pogosto tudi dogaja, da popusti otrokova telesna odpornost zaradi motenj njegovih notranjih napetosti. Pogosto se pojavijo prehladi, vnetja srednjega ušesa in druge bolezni. Ko se po ločitvi prilagodi novim razmeram, običajno tudi te težave pojenjajo. Otroku potrebuje čas, da zaceli svoje rane in se spet postavi na noge. Čuti potrebo, da v razvoju zleze kakšen korak nazaj, in tudi on v tem času potrebuje oporo in nežnost (Brazelton, 1999).

Gidens (2000) opisuje tako imenovani ljubezenski šok, ki se doživi ob prekinitvi ljubezenske zveze, torej posledično tudi ob ločitvi, ki ima »psihološki potovalni čas« in ga lahko predelujemo več mesecev, čeprav je to, kako dolgo traja, odvisno od tega, koliko se čustveno ukvarjamo s spomini, ki jih moramo predelati. Sprijaznimo se, da je razmerja konec, navadno v poznejših stadijih umika, ko že precej opravimo z obžalovanjem in krivdo.

Amato in Keith (1991) sta pregledala rezultate 92 študij, ki so vključevale 13.000 otrok in skupni rezultat te analize je bil, da so otroci iz razvezanih družin v nekoliko slabšem položaju

kot otroci, ki so živeli v družinah »nepoškodovani«. Ti otroci imajo več težav v šoli, soočajo se s težavami v vedenju, imajo nizko samopodobo in več težav z vrstniki. Ta vzorec se nadaljuje tudi v novejših raziskavah (Amato, 2001).

Strokovnjaki opozarjajo, da je trajanje otrokovega prilagajanja na ločitev zelo odvisno tudi od obnašanja staršev v času ločitve. Otroci, ki so priča odkriti sovražnosti med staršema, se na ločitev prilagajajo veliko dlje. Zraven tega bodo otroci, katerih starši ohranjajo jezo in medsebojno sovražstvo, imeli večje čustvene in vedenjske težave. Zato je v fazi ločitve priporočljivo, da se starši, ki niso zmožni mirno premagati nasprotij, posvetujejo z družinskim terapevtom oziroma ločitvenim svetovalcem, ki jim bo pomagal premagati njihova nasprotja na način, ki ne bo škodoval otrokom. Četudi je težavno, lahko skupno sodelovanje obeh staršev prihrani otroku škodo, ki jo povzročata nenehna jeza in grenkoba (Zajc, 2006).

Nekateri otroci pa niso žalostni, če se njihovi starši odločijo za ločitev. Ločitev zanje pomeni olajšanje, saj so odraščali v družini, kjer sta se mama in oče neprestano prepirala. Takšna reakcija je popolnoma razumljiva in otroci se ne smejo čutiti krive, če tako čutijo (Bingham, 2006).

Boleči ločitvi običajno najprej sledijo motnje spanja. Otrok velikokrat izrazi željo, da bi spal s staršem, s katerim sta ostala sama. Prostor med dvema osamljenima človekoma igra odločilno zaščitno vlogo. Otrok mora znati ceniti in razvijati svojo samostojnost. Tudi roditelj mora sam rešiti svoja nerazrešena vprašanja. Če mora otrok izpolnjevati potrebe zapuščenega osamljenega roditelja, to lahko zavre razvoj njegove identitete. Tudi odnosi z roditeljem nasprotnega spola lahko postanejo preveč intenzivni, kadar v hiši ni kot zaščita navzoč tretji član trikotnika. Otrok, ki živi z enim od staršev, bo zelo verjetno težje zadostil svoji potrebi, da se identificira z vsakim od staršev. Bližino enega bo lahko čutil kot nevarno, in sicer na način, ki sploh ne bi bil mogoč, ko bi bila navzoča oba starša (Brazelton, 1999).

Tudi stiki med vrstniki postanejo v tem času tesnejši. Medsebojno se ščitijo pred strahom pred ločitvijo. Na površje pride tudi njihova tekmovalnost, a je nanjo potrebno gledati kot na vzporedno dogajanje med otroki, ki so v stiski in skrbijo drug za drugega. Starši naj se ne vmešavajo in naj puste, da otroci sami razrešijo medsebojno tekmovalnost (prav tam).

Med razvezo in po njej postanejo stari starši, tete, strici, bratrance pomemben vir podpore in zaščite otrok razpadle družine. Brazelton (1999) je prepričan, da ne le, da le-ti lahko otroku pomagajo dojeti razdor, zadostijo tudi otrokovi potrebi, da ga obkrožajo zanesljive ljubeče osebe, ki so mu v življenju vedno blizu. Ščitijo ga pred neizogibnim strahom, da bi ostal zapuščen. Pomembni pa so tudi stari starši in družina roditelja, ki se je odselil. Pomembno je, da se roditelj, ki ostane z otrokom, čustveno spravi s sorodniki razvezanega roditelja in spoštuje otrokovo potrebo, da le-te ohranja kot del družine. Otroku se ne sme poskušati preprečiti, da bi se poistovetil z drugim roditeljem, ne glede na to, kakšno jezo to vzbuja v staršu, ki živi z otrokom. Če se počne kaj takšnega, se s tem spodnaša otrokovo samopodobo. Za normalen razvoj pa otrok potrebuje tudi drugega roditelja. Če je odsotni roditelj v resnici odsoten in nezanesljiv, mora starš v otrokovo korist o njem ali njej govoriti v lepi luči. Naj bo še tako težko, za otrokovo prihodnost se morate potruditi.

Brazelton (1999) izpostavi tudi polje discipline. Posebno težko jo je vzdrževati, ko se zakonca razideta. Ker ni discipline, je otrok še bolj izgubljen. Sam mora določati svoje meje, in to v času, ko se v hiši vse podira. Spoštljivo izvajanje disciplinske mere za otroka pomeni vir varnosti. Nesmiselno pa je otroka pretirano ščititi. Starši naj ga pustijo, da se sam prilagodi novim razmeram. Od časa do časa naj mu povedo, kako uspešen je pri tem. Če otrok lahko sam obvladuje stiske in spremembe v življenju, bo to okrepilo njegovo samopodobo. Svojo trajno ljubezen, spoštovanje in svoje zahteve po disciplini naj starši otrokom kažejo odkrito in brez omahovanja.

Pomembno je, da otroci vedo, kakšne standarde obnašanja se od njih pričakuje. Starši lahko pričakujejo in so strpni do nekaterih uporov njihovih otrok, ne smejo pa si dovoliti ali otroke spodbujati, da bi dorasli v divje in nedisciplinirane. Čeprav se zdi, da se otrok zavzema za več svobode in manj omejitev, mora vedeti, kje so meje (Goldstein in Solnit, 1984).

Ločitev je za otroka težka izkušnja, četudi je ta potekala najbolj prijateljsko. Spremeni se njegov najbolj temeljni varnostni sistem, to je družina. Ločitev prinaša s seboj veliko sprememb in občutek izgube. Otroci obžalujejo izgubo družine in zlasti izgubo enega od staršev. To je vzrok, da nekateri otroci, tudi po tem, ko jim je bila dokončnost ločitve razložena, še vedno upajo, da bodo njihovi starši nekega dne spet skupaj. Žalovanje za izgubo družine je normalno in prilagoditev otroka na ločitev lahko traja kar nekaj časa. Nekateri čustveni in vedenjski odzivi na stres, ki ga povzroči ločitev, lahko trajajo mesece ali celo leta,

drugi pa so začasni in trajajo toliko časa, dokler se situacija ne stabilizira in vzpostavi otrokova vsakodnevna rutina. Vsekakor pa je izjemno pomembno, da se pazi na znake, ki jih otrok oddaja glede svojih čustev, kajti samo na ta način se mu lahko pomaga, da se bo z njimi spopadel in jih tudi premagal. Z dobro podporo se lahko otroci zelo dobro prilagodijo ločitvi staršev (Zajc, 2006).

Wallersteinova (1986) je v svoji raziskavi dolgoročno spremljala otroke razvezanih staršev. Svojo raziskavo je pričela v začetku leta 1970 s 131-imi otroki iz razvezanih družin. Intervjuvala je tako otroke kot njihove starše. Raziskava je trajala 25 let, z rednimi intervjuji je sledila tem družinam, ko so otroci dozorevali in se nato odločali za svoje družine ter preverjala njihov napredek skozi življenje. Ugotovila je, da otroci še štirinajst ali petnajst let po razvezi hrepenijo po nekdanji družini in želijo, da bi se ponovno združila. Čeprav je bila to družina v stiskah in je povzročala stiske, otrok še vedno sanja, da bi imel ob sebi oba starša.

Veliko mladostnikov pa kljub težavam meni, da je bila ločitev njihove družine najboljša rešitev za vse. Spoznajo, da so bili starši nesrečni skupaj in da je bila nadaljnja skupna pot nemogoča. Binghamova (2006) dodaja, da otroci ločenih staršev vedno občutijo žalost, ker njihovi starši niso zmogli ostati skupaj, a se s časom nekoliko pomirijo.

Otroci, ki so bili deležni dovolj ljubezni in podpore, medtem ko so potekali postopki razveze, in ki so jih spodbujali, da se sami prilagodijo novo ustvarjeni družini, lahko imajo od tega korist in razvijejo dodatno osebno moč. Za življenje v svetu, polnem hitrih in nenehnih sprememb, morajo vsi otroci razviti občutek varnosti, prilagodljivost in samostojnost (Brazelton, 1999).

Če se otroke vzgaja v miru – jim ponudi ustrezne modele miroljubnega sožitja – bodo ti otroci odrasli v miroljubne zrele ljudi in bodo gradili miroljuben svet (Satir, 1995).

Otroštvo je nekaj, kar nas pripravi na poznejšo, avtonomnejšo udeležbo v svetu odraslih, in ne toliko življenjska faza, iz katere moramo kot odrasli poskušati zbežati. Odnos med staršem in otrokom je tako kot drugi odnosi nekaj, česar se mora posameznik osvoboditi, čeprav navadno ne zato, ker razpade na enak način kot odraslo ljubezensko razmerje (Gidens, 2000).

Wallersteinova in Lewisova (2004) sta v raziskavi ugotovili, da otroci, ki so doživeli ločitev svojih staršev, cenijo ljubezen, poroko in starševstvo, a so previdni do obveznosti in prestrašeni pred izdajstvom. Moški in ženske, ki prihajajo iz razvezanih družin, žive v strahu, da bodo ponavljali zgodovino svojih staršev. Ti strahovi so navzoči že v najstniških letih, a postanejo močnejši v zgodnji odraslosti, toliko bolj, če eden ali oba od staršev nista uspela doseči trajnega odnosa po razvezi.

Otrokom najbolj koristi, če so vsi odrasli okrog njih odkriti drug z drugim in se zavedajo odgovornosti za vse, kar mislijo in čutijo. Kajti biti odkrit do nekoga ne pomeni, da ga moraš ljubiti. Verjetno ločena partnerja ne gojita čustev drug do drugega še naprej, lahko pa postaneta drug do drugega odkrita, brez podtikanja medsebojnih problemov otroku. Najbrž je to ključni problem, s katerim se srečujejo mešane družine, če želijo otroku prihraniti bremena, s katerimi so se same obložile (Satir, 1995).

4 POMOČ OTROKU OB RAZVEZI

Stara slovenska modrost pravi, da so otroci naše največje bogastvo. Zdi pa se, da se na to modrost vse večkrat pozablja. Še posebej, kadar postane otrok sredstvo za obračunavanje med partnerjema – staršema v času razveze zakona ali razpada izvenzakonske skupnosti. V času, ko se običajno ljubezen sprevrže v sovraštvo, ko je dom prepojen z negativnimi čustvi, prepiri, grožnjami, ko se poroka izteče v ločitev. Ko se prične premoženjska vojna, dodelitev otrok, določitev preživnine in na tej točki se lahko ponovno vprašamo: »*Ali so otroci res največje bogastvo staršev?*« (Plut, 2009).

Ločitev je stresna, tako za starše kot za otroke. Za otroke morda še bolj, saj se le-ti mnogokrat krivijo za propad zakona staršev. Potrebno jim je razložiti, da temu ni tako. Starševstvo se z ločitvijo ne konča (Plut, 2009). Zavedati se moramo, da bo otrok v tem obdobju potreboval veliko ljubezni, pomoči in dokazovanja pripadnosti, brez kakršnega koli obtoževanja in iskanja krivde. Da je takšna situacija težko breme, se strinja tudi Youngs (1996), ki pravi, da otroci ob ločitvi staršev potrebujejo veliko pomoči, da se soočijo s tako veliko spremembo, kot je odhod osebe, ki jim je zelo blizu in jim veliko pomeni.

Tako razvezani starši kot ostala družba se zavedamo, da ti otroci potrebujejo pomoč, a nihče tem otrokom veliko ne pomaga. Odgovornost nosijo izključno starši, a ker takrat preživljajo osebno stisko, velikokrat ne morejo poskrbeti za otroke, kot bi bilo potrebno. V nekaterih zveznih državah Amerike se morajo starši pred razvezo udeležiti svetovanja glede skrbi za otroke. To svetovanje pomaga zakoncema tudi pri tem, da znata ločiti starševsko vlogo od vloge partnerja, kar je izrednega pomena. Poudarek temu posvečajo, ker so raziskovali sindrom starševske odtujenosti – PAS (Parent alienation syndrom). Njihove ugotovitve so, da se otroci pogosto poistovetijo z enim od staršev, najpogosteje s tistim, pri katerem živijo in začnejo drugega od staršev zavračati ter se izogibati stikom z njim (Reščič Granda, 2009).

O sindromu starševske odtujenosti piše v svojem članku tudi Žorž (2009). Pravi, da gre za pojav, ki ga poznamo vsi, saj se zavedamo dejstva, da lahko eden od roditeljev doseže, da začne otrok drugega roditelja odklanjati ali sovražiti in ga označuje kot najresnejši problem, ki spremlja razvezo. Stroka pa pojavu do sedaj ni namenjala posebne pozornosti. S tujko pravijo, da otroka »indoktriniramo«. Žorž (2009: 6) ta pojav opiše z besedami: »*S celostnim*

odnosom, ne le z besedami, vplivamo na otroka, da tuja stališča nekritično sprejme kot svoja lastna in svoja lastna odvrže kot slaba, napačna, zmotna.« Mati kot tudi oče lahko otroka indoktrinira, ko svoja razočaranja, zavračanja, strah, jezo ipd., torej vse negativno, kar čuti do bivšega partnerja, prenaša na otroka. Sindrom PAS pa ima lahko tudi hude posledice na otrokovo osebnost, saj lahko otrok prekine stik s samim seboj, s svojimi občutki in čustvi ter prevzame čustva drugega.

Rešič Grand (2009) navaja, da so se v Ameriki mnogo pred nami srečali s to problematiko. Leta 1983 so v Chicagu ustanovili neprofitno organizacijo »Rainbow« za pomoč otrokom ob razvezi ali smrti staršev. V takih situacijah otroci potrebujejo varen in nevtralen prostor, kjer lahko spregovorijo o svojih čustvih, težavah, pomislekih in izkušnjah. Rainbow temelji na načelih skupinskega pedagoškega dela in ni terapija. Deluje preventivno, njegov namen je, da poskuša preprečiti, da bi zaradi trenutnih hudih obremenitev prišlo do hujših motenj v razvoju otrok. Srečanja potekajo v prijetnem okolju, metode dela so različne: pogovori, interakcijske igre, slikanje, sestavljanje ipd. Obravnavajo teme čustvenega (prepoznavanje in sprejemanje občutkov) ter kognitivnega področja (razumevanje dogajanja) in kakšni so pristopi k reševanju težav (spoznavanje možnih reakcij v problematičnih situacijah).

Teoretsko je projekt zasnovan na modelu Elisabeth Kübler – Ross »Pet stopenj žalovanja« (Weg, 1995, po Čuk, 1997). Model je zelo pomemben za opis procesa, kako človek funkcionira v eksistencialnih krizah. Stopnje si sledijo po naslednjem vrstnem redu:

1. Faza zanikanja

Otroci ne želijo razmišljati o ločitvi staršev. Zanje je značilno, da se odmaknejo.

2. Faza jeze

Občutki izgube lahko vodijo v občutke jeze in besa do ljudi okrog njih (vrstniki, starši, učitelji, bratje, sestre in druge bližnje osebe).

3. Faza pogajanja, razpravljanja

Otrok se v tej fazi na vsak način trudi ločena starša ponovno zblížati. To lahko stori tudi na način, da zboli ali pa se trudi biti zelo priden.

4. Faza depresije

Otrok spozna, da so njegovi poskusi zblížanja staršev neuspešni. Sledeče reakcije so lahko zelo različne: agresivnost, žalovanje ali umik.

5. Faza sprejemanja

Otrok dojame, da se je njegovo življenje spremenilo in da ima možnost in moč, da to sprejme. Bolje razume odnos med svojima staršema. Nauči se sprejemati tudi pomoč drugih ljudi.

Program se je naglo razširil po vsem svetu, njegova razširjenost sega tudi v Evropo. Dobro organizirani so v Avstriji, kjer pripravljajo srečanja otrok ločenih staršev, počitnice za te otroke, za starše pa organizirajo delavnice in seminarje. Skrbijo tudi za strokovno usposobljenost delavcev, ki vodijo te skupine. V tem združenju sodelujejo vladne kot tudi cerkvene organizacije (Rešič Granda, 2009).

V Sloveniji pa je skupina SRCE (Skupnost razvezanih v Cerkvi) 10. oktobra 2009 v Duhovnem središču sv. Jožefa v Ljubljani organizirala posvet »Otroci in razveza«. Tema posveta so bila občutja, stiske in negotovost, ki jo ob razvezi staršev doživljajo otroci (Družina – Iz naših župnij, 2009). Posvet je bil slabo obiskan, vendar so kljub temu udeleženci posveta sprejeli nekaj pobud, kako pomagati otrokom ob razvezi. Rešič Granda (2009) pravi, da bodo še naprej opozarjali na ta rakavi problem današnje družbe in si prizadevali pritegniti k sodelovanju strokovnjake, ki bodo morda pripravljene pomagati pri vzpostavitvi mavrične mreže tudi v Sloveniji. Menijo, da bodo s skupnimi močmi lahko pomagali otrokom, ki so se prezgodaj znašli v viharjih življenja.

Po svetu pa obstajajo različni programi, namenjeni otrokom, ki so izkusili razvezo staršev. V državah po vsem svetu, vključno z Združenimi državami Amerike, Kanado, Novo Zelandijo in Avstralijo deluje CODIP, program interveniranja za otroke po ločitvi. Namen programa je pokazati otrokom, kako se učinkoviteje spopadati z razvezo staršev. Kajti otroci se ob razvezi staršev soočajo z zahtevnimi izzivi. CODIP je večkrat nagrajeni program, ki od ustanovitve leta 1982 pomaga tisočem otrok. Cilji programa so zmanjšanje čustvenih in vedenjskih motenj, ki lahko nastanejo ob otrokovem doživljanju razveze, povečanje sposobnosti otrok za prepoznavanje in ustrezno izražanje čustev, povezanih z razvezo, povečanje razumevanja otrok in sprejemanje pojmov v zvezi z razvezo, zmanjševanje strahu otrok in skrb za družinske okoliščine, ki lahko vplivajo na učni uspeh ter graditev zaupanja s poučevanjem posebnih spretnosti obvladovanja različnih izzivov za pomoč otrokom. V programu se otroci učijo drug od drugega (v skupini so s svojimi vrstniki, v šolskem okolju) in značilno je povečano obvladovanje spretnosti in sposobnost reševanja osebnih problemov ter pridobitev okrepljenega pozitivnega mnenja o sebi in svoji družini (Children of Divorce Intervention Program (CODIP), 2009).

Po vsej ZDA, Kanadi, Avstraliji, Novi Zelandiji, Koreji in Južnoafriški republiki pa obstaja več srečanj skupin DC4K. Namenjena so otrokom od 5. do 12. leta starosti in financirana s strani ministrstva. Prav tako je značilnost teh srečanj, da se otroci srečujejo z drugimi otroki ločenih staršev, takšnimi, ki imajo podobne izkušnje in razumejo njihove občutke. Kajti otroci se ob doživljanju razveze počutijo same in nemočne, so prestrašeni, žalostni in zmedeni. Svoje občutke lahko tudi skrivajo, ker ne vedo, kako le-te ustrezno izraziti. Projekt DC4K prav tako zagotavlja otrokom varen in zabaven kraj, kjer se učijo razumevati svoja čustva, leta ustrezno izražati, prizadevajo si, da bi se otroci bolje počutili in razvili socialne veščine. Nekateri otroci se dlje časa borijo z globokimi čustvi razočaranja zaradi ločitve, drugi pa situacijo hitreje sprejmejo. Vendar na dolgi rok ločitev vpliva na vse otroke. DC4K se trudi čim bolj zmanjšati in odpraviti kratko- in dolgoročne negativne posledice razveze zakonske zveze, ki se lahko pokažejo ali izrazijo na čustvenem zdravju, šolskem področju in duhovnem življenju. Metode dela so različne igre, igre vlog, razprave in prebiranje raznih knjig, ki pomagajo otrokom razumeti, sprejeti in se sprijazniti s postopkom razveze ter napredovati v svojem življenju (Divorce Care for Kids, 2010).

Programov, ki bi bili usmerjeni v pomoč otrokom in mladostnikom, ki se soočajo z ločitvijo staršev in njenimi posledicami v našem prostoru, nisem zasledila, čeprav bi bili vsekakor dobrodošli.

Lovše (2010 b: 2) pravi, da *»otrok ločitev seveda lahko preživi in ozdravi. Lahko postane dober član družbe. A to zahteva kar trdo delo odraslih, ki ga obkrožajo.«*

Torej, ko se družina razhaja in se otroci znajdejo v stiski zaradi razveze svojih staršev, se po pomoč lahko obrnejo k staršem – a poraja se vprašanje, ali jim bodo le-ti sposobni pomagati, upoštevajoč, da ločitev tudi zanje ni enostavna – k sorojencem, sorodnikom, prijateljem, k razredničarki oziroma razredniku, šolski svetovalni službi, duhovniku ipd. Kogar koli si izberejo, jih pogovor z nekom, ki ga imajo radi in mu zaupajo, potolaži. Nekateri mladostniki se o svojih izkušnjah pogovarjajo z brati in s sestrami, drugi se pogovarjajo s prijatelji. Presenetljivo je, koliko mladostnikov ima izkušnjo ločitve in občutek, da nisi sam, je zelo pomirjujoč. Ko se takšni otroci pričnejo pogovarjati s prijatelji, lahko ugotovijo, da imajo nekateri podobna občutja in skrbi, kot jih imajo sami (Bingham, 2006).

4.1 Kam po pomoč

V Sloveniji obstaja veliko svetovalnih institucij, kjer se otroci lahko s strokovnjaki odkrito pogovorijo, kajti vsekakor skrbi veliko lažje prenašamo, če jih komu zaupamo (Schöberl, 2006).

Osnovno podporo otroku praviloma nudi njegovo naravno okolje. Težava je v tem, da je običajno tudi otrokovo naravno okolje travmatizirano in v mnogih primerih ne zadosti otrokovim potrebam po dodatni podpori in varnosti (Mikuš Kos in Slodnjak, 2000).

V skladu z zakonodajo so centri za socialno delo Slovenije dobili javna pooblastila za zaščito otrok in odraslih, ki sami ne morejo skrbeti zase. Ponujajo storitve in denarne pomoči, s pomočjo katerih njihovi uporabniki lažje premagujejo konfliktna situacija. Na centrih za svetovalno delo opravljajo svetovalne razgovore ob prenehanju zakonske zveze, le-tega sem v preteklih poglavjih že omenila, in nudijo pomoč pri varstvu otrokove koristi v sodnih postopkih, osebno pomoč v obliki svetovanja ter socialno delo z družino.

Svetovanje je organizirana oblika strokovne pomoči posamezniku v situacijsko pogojenih socialnih stiskah in težavah, ki jih sam ne zna ali ne zmore rešiti, je pa pripravljen spremeniti svoje vedenje, poiskati ustrezne rešitve in urediti odnose z drugimi osebami v socialnem okolju. Socialno delo z družino je reševanje zelo kompleksnih socialnih problemov družine. Pomoč pri spreminjanju družine poteka vedno skupaj z družino. Naloga CSD-ja je usposobiti družino, jo podpreti, ji dajati nove moči, skupaj odkrivati in iskati rešitve. Bistvo dela je, da družino podprejo pri reševanju težav, ki so nastale v njenem okvirju.

CSD obstaja v vsakem večjem slovenskem mestu (Ajdovščina, Dravograd, Izola, Jesenice, Lendava, Ljubljana, Maribor, Celje, Novo mesto, Ptuj, Velenje in druga).

Za dvig kakovosti življenja otrok, mladostnikov in družin, zastopanje in uveljavljanje njihovih interesov in potreb ter zaščito pravic se trudijo v **Zvezi prijateljev mladine Slovenije**. Pomoč v obliki pogovora in varstvo otrok ponujajo v **Združenju staršev in otrok SEZAM**. Strokovno in pravno podporo posameznikom, ranljivim skupinam in nevladnim

organizacijam pri uveljavljanju in varstvu pravic ter krepitvi njihovega položaja v družbi ponujajo v **Pravno-informacijskem centru nevladnih organizacij – PIC**.

V **Centru za pomoč mladim** v Ljubljani ali Mariboru lahko mladostniki zaprosijo za pomoč na področju varovanja pravic in duševnega zdravja. Pomoč otrokom, ki se soočajo z izkušnjo ločitve staršev, ponujajo tudi v **Mladinskem svetu Slovenije**. Namen Mladinskega sveta Slovenije je prispevati k oblikovanju okolja, ki omogoča mladim razvoj v odraslega človeka, kakršnega potrebuje družba v prihodnosti. Njihova želja je, da so mladi avtonomni, sposobni odločati in upravljati svoje življenje, solidarni, da dejavno skrbijo o drugih in za druge, odgovorni, sposobni prevzemati posledice svojih odločitev ter angažirani, da poskušajo živeti v skladu s svojimi vrednotami in podpirajo ideale, ki se jim zdijo pomembni, kot posamezniki in kot člani družbe.

Otrokom, mladostnikom in staršem pri razreševanju čustvenih, vzgojnih, vedenjskih, učnih, psihosocialnih in psihiatričnih motenj in težav, svetovanje ob njihovih dilemah, vprašanjih ali stiskah nudijo pomoč tudi **Svetovalni centri za otroke, mladostnike in starše** (v Ljubljani, Mariboru ali Kopru), **MISSS – Mladinsko svetovalno središče Slovenije**, **SVON – Društvo za zdrav osebni razvoj Radovljica**, **Krizni center za mlade** (v Ljubljani, Mariboru ali Celju). Osnovni namen delovanja Kriznih centrov za mlade je zagotavljanje 24-urne strokovne pomoči mladoletnikom, ki se zaradi različnih osebnih stisk umaknejo iz konfliktnega okolja z možnostjo namestitve do treh tednov.

Po pomoč pa se lahko otroci obrnejo tudi preko telefonske zveze: **Urad varuha človekovih pravic** (080 1530 – brezplačni telefon), **TULIFON** – za otroke in mladostnike (ter starše) v stiski (080 2213), **Zaupni telefon – Društvo za pomoč ljudem v stiski** (01 234 97 83), **TOM telefon** – telefon otrok in mladostnikov v duševni stiski (080 1234), **SOPOTNIK – pomoč v duševni stiski** (080 2223), **SAMARIJAN - pomoč v duševni stiski** (080 1113), **Telefon MLADI MLADIM** (Zavod RS za šolstvo, svetujejo vrstniki, 01 510 16 75) ter **TIN telefon** (080 27 057).

Podpora ljudem v stiski ponujajo tudi cerkvene ustanove, kot je **Škofijska karitas** – uradi po Sloveniji. Otroci, mladostniki ali njihovi starši pa lahko poiščejo pomoč tudi v različnih **družinskih centrih** po Sloveniji (Center za družinsko in zakonsko terapijo Stik, Družinski center mir Maribor, Center za družinsko terapijo Kamnik, Družinski center: Psihosocialna

pomoč družinam v stiski, Družinski inštitut ZAUPANJE), kjer nudijo pomoč posameznikom, parom in družinam v stiski pri izboljšanju samopodobe, kakovosti odnosov in življenja nasploh. Terapija je namenjena posameznikom, otrokom ali staršem, parom in družinam, ki so se znašli v čustveni stiski in ne vedo, kako naprej, imajo težave v zakonu oziroma v medsebojnih odnosih (prepiri, odtujenost, čustvena odvisnost, nesprejetost, nezadovoljstvo in drugo), so se srečali s težavami, kot so ločitev, brezposelnost, nasilje, alkoholizem, droge, motnje hranjenja, smrt v družini, čustvena zloraba, spolna zloraba, samomor, depresija, poporodna depresija, duševne bolezni in drugo, želijo razumeti in odkriti pomen in vpliv preteklih travmatskih izkušenj in odnosov v matični družini na njihovo življenje, želijo izboljšati svojo samopodobo in odnose z bližnjimi ter tako izboljšati kvaliteto svojega življenja. Pri delu temeljijo na izhodišču, da je človek bitje odnosa. Prav primarni odnosi (družina) pa človeka zaznamujejo za vse življenje. Če so bile v primarnih odnosih prisotne razne stiske, travme in patologije, je posameznik pozneje s tem zaznamovan, saj ga ravno stiske preko mehanizma projekcijske identifikacije in nagonskega ponavljanja vodijo v nefunkcionalno vedenje. Človek se vrti v začaranem krogu. Takrat je čas za terapevtsko strokovno pomoč.

V življenju se pogosto znajdemo v hudi psihični stiski. Preplavljajo nas občutki nemoči, brezizhodnosti. Pri prizadeti osebi se pojavijo in poglobijo predvsem nesproščeno počutje in nezadovoljstvo. Občutja notranje negotovosti in nemoči začno ovirati človekove funkcionalne in ustvarjalne sposobnosti (Gradišar, 2005). Seveda pa lahko s spremembo življenjskih vzorcev in navad, z delom na sebi obarvamo svoje življenje v pastelne barve, ozavestimo krizo, ki nam otežuje življenje. Vse osebne probleme je potrebno premakniti v smeri razbremenitve, jih postaviti v drugačno luč, jih učinkovito razrešiti. In tako je tudi pri otrocih. Potrebno je, da se soočijo z dejstvom in le-tega sprejmejo, da se oče in mama razhajata, da tega ne potlačijo, kajti le na ta način bodo lahko v bodoče z drugimi vzpostavljali kvalitetne odnose.

Vsekakor je najprej potrebno prisluhniti otrokovim specifičnim potrebam, povezanim z njegovimi osebnimi lastnostmi in doživetjem travmatskega dogodka. Nič manj ni pomembno zaznati otrokovo lastno zmogljivost in strategije obvladovanja, jih krepiti in dopolnjevati z novimi. Osnovno vodilo je, da krepimo otrokove lastne sposobnosti in zmogljivosti obvladovanja travmatskega doživetja. Osnovna pomoč otroku vsebuje predvsem razumevanje, zagotavljanje otrokove stvarne varnosti in občutka varnosti, pomemben je

posluh za otrokove potrebe, povečana pozornost in razpoložljivost odraslih, omogočanje otroku, da na različne načine izraža svoj strah, tesnobo, žalost in vprašanja. Prav tako je pomembna strpnost za nezrelo vedenje ali otrokovo težavnost, preprečevanje dodatnih bolečin ali otrokovih ogrožajočih doživetij. Zaželeno je razvijanje optimističnega pogleda na družino, svet in na otrokovo prihodnost, spodbujanje zaupanja v ljudi in zagotavljanje novih dobrih izkušenj. Pomembno je, da damo otroku vedeti, da ima težave zaradi ločitev mnogo otrok, saj so le-te vse pogostejše. Posebej pomembno pa je spodbujanje otrokovih lastnih zmogljivosti in strategij za obvladovanje stiske travmatičnega doživetja. Pri zagotavljanju pomoči otroku je potrebno ujeti občutljivo ravnovesje med zaščito otroka in vzpodbujanjem otroka, da tudi čim več naredi sam zase (Mikuš Kos in Slodnjak, 2000).

4.2 Kako lahko otroku pomagajo starši

Čeprav sta v času po ločitvi oba starša lahko močno obremenjena z obremenilnimi posledicami njunega odnosa, nikakor ne smeta pozabiti na položaj njunega otroka. Mikuš Kos in Slodnjakova (2000) trdita, da so starši prvi, ki so dolžni in imajo največ možnosti pomagati otroku. Štadler idr. (2009) predstavljajo konkretna ravnanja odraslih, ki lahko otroku v procesu ločitve bistveno pomagajo vzdrževati njegov svet trden in stabilen. S pogumno in zavestno izbiro ravnanj, ki so otroku v pomoč, lahko starša pomembno povečata možnosti, da bodo začetne stiske in težave otroka ob ločitvi minile brez dolgotrajnejših negativnih posledic, da se bo otrok počutil dobro, predvsem pa da bo lahko zaživel uspešno, zdravo in zadovoljno življenje.

4.2.1 Ravnanja, ki so otroku v pomoč

V nadaljevanju predstavim ravnanja, ki so otroku v pomoč, kot jih opiše Štadler s sodelavci (2009). Otrok mora vedeti, kaj se dogaja in zakaj. Otroku je potrebno pojasniti, kako bo potekalo življenje v prihodnje in da bosta zanj še vedno skrbela mamica in očka, vendar nekoliko drugače kot prej. Pomembno je, da otrok ve, za kaj gre in da mu predstavimo zanj pomembne spremembe. Na ta način bo manj negotov in njegov občutek varnosti bo manj prizadet, saj bo situacija zanj bolj predvidljiva. Ločitev pri otrocih povzroči različne strahove (npr. strah, da bo odšel tudi drugi roditelj), ki jim jih bodo naša zagotovila pomagala zmanjševati. Vsekakor pa je potrebno otroku dejstva povedati na način, ki je prilagojen

njegovi starosti, zrelosti in zmožnostim razumevanja. Otroku damo vedeti, da ga ne bomo nikoli zapustili, da bo drugega od staršev videval in da ga sme imeti rad.

Starši morajo otroku večkrat **poudariti, da za ločitev ni kriv on**. Značilno je, da otroci velikokrat vzroke za različne dogodke marsikdaj zmotno pripisujejo sebi, zato veliko otrok ob ločitvi staršev doživlja občutek krivde. Vendar je ločitev vsekakor samo odgovornost staršev, četudi so otrokove težave povzročale stres pri partnerjih. Zato otroku nikoli ne očitajte, da če bi bil na primer bolj priden ali ubogljiv, da do ločitve ne bi prišlo. Otrok nikakor ni kriv za nesporazume in ločitev staršev in to je naloga staršev, da mu zatrdijo.

Starši naj mu posvetijo **več pozornosti, časa, nežnosti in zaščite kot običajno**. Otrok je v času ločitve bolj občutljiv, kot sicer in starša takrat dejansko potrebuje še bolj kot običajno. Starši pa se takrat velikokrat bolj posvečajo lastni zvezi kot otroku samemu. Mlajši otrok sicer ne razume dogajanja, vendar občuti napetost in stres, zato dojenčki in malčki med partnersko krizo pogosto potrebujejo več fizičnega stika in tolažbe. Starejši otroci pa potrebujejo več pogovora, da razrešijo številna vprašanja in odpravijo dvome, ki se jim v zvezi s tem porajajo. Starši naj otroku dajo čutiti, da ga imajo radi, prizadevajo naj si ohranjati močno čustveno vez.

V času, ko so starši čustveno še zelo labilni, prizadeti, naj poprosijo osebe, ki jim zaupajo (svoje starše, sorodnike, prijatelje itd.), da pomagajo njihovemu otroku.

Starši naj otroku omogočijo **izražanje čustev**. Razpad družine je za otroka ena najtežjih stvari. Potrebno je otroku omogočiti in ga z vključevanjem v ustrezne dejavnosti spodbujati, da izrazi svojo stisko, strahove, žalost, jezo in druga občutja. Svoja čustva in doživljanje lahko izrazi tudi skozi risbo, igro, ples. Če so otroci že nekoliko starejši, se lahko starši o ločitvi z njimi tudi na primeren način pogovarjajo (npr. s skupnim branjem slikanic na temo ločitve). Ne smejo se prestrašiti otrokovih reakcij v primeru, da se zjoče. Pomembno je, da otroka potolažijo in mu pojasnijo, da se tudi odrasli kdaj zjočejo in jim je potem lažje.

Otrokovo življenje in življenje družine naj **poteka čim bolj po ustaljenem redu**. Starši naj se trudijo, da življenje otroka in družine čim bolj ohrani rutino in navade, ki so za otroka običajne, saj ustaljeni red in stalnost v njem krepi občutek varnosti. Izogibajo naj se vnašanju sprememb, ki niso nujne. Če imajo možnost, naj se ne odločijo za zamenjavo vrtca

ali šole oziroma morebitne varuške ali druge osebe, ki varuje otroka, otrok naj se udeležuje istih dejavnosti.

Starši morajo upoštevati, da ima lahko otrok sam pri sebi **skriti načrt ali namen, kako ponovno mamu in očeta spraviti skupaj**. Kadar otrok naenkrat postane zelo priden in ubogljiv, je velikokrat v ozadju upanje oziroma pričakovanje, da bo njegova pridnost povzročila spravo med staršema. Včasih pa ubogljivo vedenje izvira iz strahu, da ga bo tudi drugi od staršev zapustil.

Starši naj pomagajo sebi, da bodo lahko pomagali svojemu otroku. Ob ločitvi so starši velikokrat v slabem duševnem in telesnem stanju, zato se naj na ustrezen način soočijo z bolečimi čustvi, poskrbeti morajo za svoje lastne potrebe, kajti drugače bodo svojemu otroku težko stali ob strani.

Tudi **stari starši** naj pomagajo in se dejavno vključijo v skrb za otroka. Babica in dedek se lahko z otrokom pogovarjata o dogajanju v družini ter o njegovem doživljanju. Pomembno je, da mu nudita toplino, varno zavetje in občutek ljubljenosti ter da v burnem procesu ločevanja ostajata kolikor je mogoče objektivna in nepristranska, da ne zagovarjata le enega ali le drugega izmed partnerjev.

Upoštevati je potrebno, da **je otroku težko**. To obdobje je za otroke običajno izjemno težko, zato lahko včasih njihovo reagiranje starše prizadene. Možen je pojav vedenjskih problemov. Pomembno je, da so starši z otrokom potrpežljivi, četudi le-ta izraža jezo ali razočaranje, ki je usmerjeno nanje.

Po potrebi je potrebno poiskati **pomoč**. Burno reagiranje pri otroku, da se odziva z jezo, odklanjanjem obeh staršev, kričanjem ipd., pomeni v krajšem obdobju normalno odzivanje na stresno situacijo. Če pa se otrok umakne vase, kadar ni sposoben izraziti lastne stiske in kadar se pri njem zaznajo trajnejše spremembe razpoloženja, je potrebna pomoč strokovnjakov.

Po ločitvi naj si starši **prizadevajo oblikovati dobro delujočo družino**. Naloga staršev po ločitvi je, da otroku nudijo varno, ljubeče in spodbudno okolje, ki ga vsak otrok potrebuje za zdrav razvoj.

Potrebno je otroku **omogočiti stike z drugim roditeljem**. Stiki z obema staršema so po ločitvi za otroka zelo koristni in potrebni, zato je pomembno, da roditelj, ki je prevzel varstvo in vzgojo otroka, ne zanemarija ali celo otežuje otrokovih stikov z drugim roditeljem. Starša se lahko odločita tudi za skupno skrbništvo, izjema so primeri nasilja ali zlorabe otrok.

Stiki z drugim roditeljem naj bodo kakovostni. Kljub ločitvi od partnerja ne moremo odpraviti svojega starševstva; *»otrok za vedno ostane naš otrok«* (Štadler idr., 2009: 67). In otrok ne glede na vse potrebuje in pogreša stike z roditeljem, ki nima skrbništva nad njim. Zato se mora starš truditi za kakovosten stik s svojim otrokom, da se bo otrok počutil prijetno in domače (zaželena je na primer svoja soba, igrače, ki jih ima rad itd.) ter izogibanje razvajanju.

V vsakem družinskem odnosu otroke in starše veže ljubeča vez. Le-ta se ob razvezi staršev mnogokrat pretrga, otrokov svet pa se v hipu razbije na dva dela. In ravno v tem najbolj delikatnem otrokovem obdobju naredijo starši pogostokrat veliko napako in s tem še dodatno otežijo položaj. Prevečkrat namreč pozabijo na otroka, ki je zaradi tega priča umazanim igram, preprirom, slabi volji in solzam (Žigon, 2008).

Ravno starši so tisti, ki najlažje ublažijo trpljenje svojih otrok. Otrok pri svojem roditelju išče popolno in brezpogojno podporo in ljubezen. Otroci staršem zaupajo in močno verjamejo, da so jih sposobni obvarovati pred vsemi težavami. Starši lahko v težkih čustvenih situacijah svojim otrokom pomagajo tako, da jim ponudijo brezpogojno podporo in ljubezen. Prav tako pa je pomembno, da oba od staršev, tudi če živita ločeno, kažeta zanimanje in skrb za otrokovo šolanje in napredek, kajti s tem dajemo otroku občutek varnosti. Oba imata pravico hoditi na roditeljske sestanke in druge prireditve, na katere so vabljeni starši. Ni pretirano znova in znova poudarjati, kako pomembno je za otroka, da ima po ločitvi še naprej prijateljske stike z obema staršema. Zaželeno je torej, da se stiki navežejo takoj po razvezi staršev in se redno nadaljujejo (Charlis, 1998). Grgič (2009 a) poudarja, da starša skrb in ljubezen do otroka kažeta tudi s tem, da oba hodita na govorilne ure, športna tekmovanja, ure klavirja itd., kajti za otroka je pomembno tudi, da sošolci vidijo, da ima mamo in očeta, kljub temu, da živita ločeno. Sklenem lahko s citatom Ballhausenove (1994: 103), ki pravi, da *»otroci se pač niso hoteli ločiti, ljubijo oba, mater in očeta. Oba sta pomembna za vse njihovo življenje.«*

4.2.2 Nasveti staršem, da bodo otroku v pomoč

Kratek seznam praktičnih nasvetov, ki lahko staršem pomaga na tej težki poti, kako otroku pomagati pri ločitvi (Sabounchian, 2001).

Starši naj bodo **iskreni**. Zelo pomembno je, da starši svojega otroka ne zavajajo, na primer, da je oče službeno odsoten ali da bo vse v najlepšem redu. Otroci so zelo dovzetni. Otroci hitro dojamejo, če jim starši poskušajo kaj prikriti, četudi samo zato, da jih zavarujejo pred bolečino. Potrebujemo jasne in odkrite odgovore, ki jih lahko razumejo. Odgovori naj nikogar ne blatijo.

Otroci morajo vedeti, da **niso krivi**. Velikokrat menijo, da sami nosijo krivdo za ločitev zakona svojih staršev. Otrokom je treba v prvih dveh letih vedno znova zagotavljati, da je ločitev odločitev odraslih, ki nima nič opraviti z njimi samimi ali njihovim vedenjem.

Starši naj poskušajo **tiho poslušati**. Otroci imajo kopico vprašanj, čustev, predvidevanj in skrbi. Otroci morajo imeti občutek, da se jih potrpežljivo in pozorno poslušajo.

Naj otroci vedo, da **je kakršna koli reakcija na ločitev v redu**. Mnogo otrok namreč skriva občutke žalosti, potrnosti, jeze ali zmedenosti, ker se bojijo, da bi jim izražanje teh občutkov nakopalo jezo staršev. Vsekakor je zelo pomembno, da se jim da vedeti, da so vsi njihovi občutki sprejemljivi.

Starši naj otrokom dajo v vednost, da so njihova **pričakovanja, da se bosta starša pobotala, popolnoma normalna**. Otroku naj razložijo, da enkrat, ko do ločitve pride, obstaja zelo majhna možnost, da bi bili starši ponovno skupaj. Želja po tem je normalna reakcija večine otrok.

Otroku naj se zagotovi **varnost**. Otroke skrbi, da po ločitvi ne bo dovolj hrane in obleke. Matere samohranilke bodo morda morale otroku zagotoviti, da imajo načrt, kako jih zaščititi pred "roparji" ali "duhovi".

Starši naj z otrokom **govorijo o prijateljih, katerih starši so ločeni**. To je dober način, da starši izvedo, česa se njihov otrok boji in kaj misli o ločenih starših. To staršem lahko da tudi

možnost, da razčistijo morebitne napačne predstave in svoje otroke spomnijo, da so bili ti otroci na istem, kot so oni sedaj.

Otrok naj se ne postavlja v sredino – **med dva ognja** – in ne sili, da se odločajo za enega od staršev. Če je otrok v bližini, naj starši ne govorijo ničesar slabega o svojem nekdanjem zakoncu. Otrok ne sme prenašati sporočil med bivšima zakoncema. Otroci morajo imeti možnost ljubezni do obeh staršev. Če eden od obeh staršev ne odobrava ljubezni otroka do drugega starša, se bo otrok začel umikati, postal bo nezaupljiv ali depresiven.

Starši naj preživljajo čas **z dobrimi prijatelji**. Če imajo starši “podporno omrežje”, s svojimi skrbmi ne obremenjujejo otroka. V primeru, da ga, bo mislil, da je odgovoren za njihovo čustveno dobro. Posledica tega je lahko tudi višja toleranca frustracije zaradi vsakodnevnih zadev.

Skupaj z otrokom naj **berejo knjigo o ločitvi in se o njej pogovarjajo**. Tako lahko starši otroku razložijo pomembna dejstva. Otrok se bo naučil formulirati vprašanja, ki jih drugače težko oblikuje.

Otroka lahko podpiramo in ščitimo na različne načine. Bistveno je, da mu pokažemo, da razumemo njegovo stisko, da mu stojimo ob strani. Kajti v stanju čustvene stiske, ki jo ločitev vsekakor lahko sproži, je otrok še bolj ranljiv, odvisen in nebogljen. Otrok potrebuje več izkazovanja topline in večji občutek varnosti. Prizadetemu otroku lahko torej pomagajo starši, učitelji in druge osebe v otrokovem okolju, v mnogih primerih pa je potrebna tudi strokovna pomoč (Mikuš Kos in Slodnjak, 2000).

5 ŽIVLJENJE GRE NAPREJ: Čas po ločitvi

Novica, da se straši razhajajo, lahko otroka povsem ohromi. Nekaj časa so preveč šokirani, da bi sploh lahko kaj občutili. Mnogo mladostnikov opisuje občutek odrezanosti od celotne okolice, celo od najboljših prijateljev. V tem času se tudi mnogo težje zberejo v šoli in ne uživajo več v stvareh, v katerih so prej uživali. Vse te reakcije so popolnoma normalne in ne trajajo večno. Sčasoma se ljudje ustalijo in zopet začnejo uživati v vsakodnevnem življenju (Bingham, 2006).

Za otrokovo počutje pa je pomembno, da po ločitvi ohranja čim bolj normalno vsakodnevno življenje. To se lahko doseže z ohranjanjem rutine, tudi tiste, ki je povezana z obroki, vedenjskimi pravili in metodami discipliniranja (Zajc, 2006).

Prve dni po ločitvi se otroci počutijo razpeti med starši. Želijo se postaviti na očetovo ali mamino stran in so lahko zelo jezni na drugega od staršev. To je vsekakor popolnoma naravna reakcija, a je za vse boljše, da otroci ne sodelujejo v prepirih med mamo in očetom. Kadar v prepirih sodelujejo tudi otroci, so vsi še bolj razburjeni (Bingham, 2006).

Po ločitvi se je potrebno tudi odločiti, kje bodo otroci živeli. Nekateri starši se odločijo, da bodo otroci živeli polovico časa pri enem in polovico časa pri drugem roditelju. Tak sistem deluje, če starši živijo blizu in se otroci lahko selijo od enega k drugemu staršu. V večini ločenih družin pa otroci preživijo delovni teden z enim od staršev, med vikendi ali počitnicami pa obiščejo drugega. Vsaka družina je posebna, a resnično pomembno je, da imajo starši še naprej pomembno vlogo v otrokovem življenju (prav tam).

Otroci razvezanih staršev imajo tudi svoje pravice. In naloga staršev je, da težijo v smeri seznanjanja s pravicami. Te pravice so (Sabounchian, 2001):

- Pravica, da imajo še naprej radi oba starša, brez občutka krivde ali nestrinjanja s strani enega do staršev ali sorodnikov.
- Pravica, da jim starši neprenehoma zagotavljajo, da oni niso krivi za ločitev.
- Pravica, da jim zagotavljajo, da so varni in da bodo njihove potrebe zadoščene.
- Pravica, da obiskujejo oba starša, ne glede na njihova čustva, ustreznost ali finančno situacijo.

- Pravica, da svoja čustva, kot sta jeza in žalost, izrazijo na njim lasten način, glede na starost in osebnost (svojih čustev ni potrebno upravičiti in si ne smejo dovoliti, da jih odrasli prepričajo o nepomembnosti teh občutkov).
- Pravica, da ne sprejemajo odraslih odločitev, v smislu, kje bodo živeli, kje in kdaj se bodo srečali s starši ali kdo je kriv za nastalo situacijo. Naj nimajo odraslih dolžnosti in obveznosti ali postanejo zaupniki, družabniki ali celo “terapevti” svojih staršev, naj ne poslušajo o finančnih težavah ali težavah v odnosu.
- Pravica, da vsaj en teden na leto preživijo pri staršu, s katerim sicer ne živijo, ter da imajo čas z vsakim od staršev za dejavnosti, ki ustvarjajo občutek bližine in posebnih spominov.
- Pravica, da so zaščiteni pred poslušanjem prepričevanj in nesoglasij staršev.
- Pravica, da ostanejo v stiku s sorodniki, vključno s starimi starši in posebnimi družinskimi prijatelji.
- Pravica, da so v stiku z odsotnim roditeljem in se z njim pogovarjajo po telefonu brez prisluškovanja ali celo snemanja.
- Pravica, da imajo poseben prostor za njihove stvari v stanovanju obeh staršev.
- Pravica, da imajo konsistentne in znane omejitve pri obeh starših. Lahko se pravila nekoliko razlikujejo, ampak morajo biti pravila posameznega starša znotraj doma znana.
- Pravica, da niso kurirji med staršema. Naj ne prenašajo pisnih sporočil, dokumentov, denarja ali prošenj, da se jih ne zaslišuje, ko se vrnejo od drugega roditelja, in da se jih ne prosi, da poročajo o dogajanju pri njemu/njej.
- Pravica, da imajo radi toliko ljudi, kot želijo, brez da bi jih starši smatrali za nelojalne. Kajti ljubiti in biti ljubljen od veliko ljudi je za otroke dobro: ni omejitve na število ljudi, ki jih ima otrok rad.
- Pravica, da so učitelji in šola obveščeni o novo nastali situaciji doma.
- Pravica, da imajo znano dnevno in tedensko rutino, ki jo lahko preverijo na urniku ali na koledarju in jim je razumljiva. Lahko jim jo tudi vizualno ponazorimo, na primer zelena črta je načrtovan čas z očetom, vijoličasta črta je načrtovan čas z materjo.
- Pravica, da sodelujejo pri športnih dejavnostih, posebnih srečanjih ali krožkih, ki spodbujajo njihove edinstvene interese. Odrasli naj jih pravočasno vozijo na te dejavnosti, otroci se ne smejo počutiti krive ali osramočene, ker staršem jemljejo čas ali podobno.
- Pravica, da sprašujejo in dobijo odgovore, ki so primerni letom, predvsem pa korektni – naj nikogar ne krivijo in ne ponižujejo.
- Pravica, da starša med seboj komunicirata, četudi samo pisno, o morebitnem zdravljenju, terapiji, šoli, nesrečah in boleznih.

- Pravica, da imajo slike obeh staršev.
- Pravica, da si izberejo posebno odraslo osebo za pogovor o skrbeh in problematiki.

Starši morajo svojim otrokom omogočiti pogoje za zdravo rast, skladen osebnostni razvoj in usposobitev za samostojno življenje in delo (102. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, 2004).

Trenutek ločitve je najverjetneje ena izmed težavnejših preizkušenj za otroke kot tudi za njihove starše. Prekinja enega izmed najvplivnejših odnosov v življenju. Vendar vezi med družinskimi člani ni mogoče pretrgati ali izbrisati. Člani ostanejo med seboj tudi v bodoče povezani. A na nekoliko drugačen način. Spremenijo se vloge, naloge, medsebojna pričakovanja in življenjske okoliščine. Za vzpostavitev novega ravnovesja je potrebno sodelovanje in konstruktivno iskanje rešitev vseh udeleženih ter čas, da bolečina zbledi, in se rane zacelijo. Pot okrevanja ni kratka in ni enostavna, a se je vredno potruditi (Štadler idr., 2009).

Ločitev pušča posledice. Fantje in dekleta iz razvezanih družin pogosto živijo v strahu, da bodo ponavljali zgodovino svojih staršev. Komaj si drznejo upati, da bo njihovo partnersko življenje lepše, kvalitetnejše, boljše, morda celo srečno. Dvorjenje in druženje na zmenkih jim dviguje upe, da so ljubljani, na drugi strani pa se pojavi strah pred zavrnitvijo in bolečino. Strahovi, ki so navzoči v najstniških letih, postanejo spet močni v zgodnji odraslosti. Še toliko bolj, če enemu ali obema od staršev po razvezi ni uspelo doseči trajnega odnosa. Ti ljudje so mnogokrat ujeti med željo po ljubezni in strahu pred izgubo (Lewis in Blakeslee, 2010).

Lovše (2008) pravi, da razveza prinese mnogo novih spoznanj in izkušenj – o sebi, o družini ter tudi o tistih, ki nas obkrožajo in spremljajo v teh težkih trenutkih izgube in spreminjanja. Še najbolj pa nas pouči o tem, kaj življenje je. Mnogim pomaga, da se pričnejo zavedati moči, s katero so obdarjeni. Nekateri ljudje skozi to težko preizkušnjo odkrijejo v sebi brezmejni zaklad ljubezni, potrpljenja, strpnosti in vdanosti.

In veliko je stvari, ki se jim je treba po ločitvi prilagoditi. Pride pa čas, ko se tudi ločene družine umirijo in navadijo na nov način življenja. Starši niso več tako razburjeni in jezni, otroci pa se začnejo navajati na nove rutine.

Kar koli se zgodi v družini, potrebno se je spopasti z mnogimi izzivi. Čez čas takrat prizadete osebe nehajo gledati nazaj in razmišljati o preteklosti ter začnejo namesto tega razmišljati o prihodnosti (Bingham, 2006).

III. EMPIRIČNI DEL

1 OPREDELITEV PROBLEMA

Družina kot temeljna institucija oziroma družinsko življenje v razvitih zahodnih družbah se pomembno in značilno spreminja. Vse manj je nuklearnih družin, strmo pa narašča število reorganiziranih in enostarševskih družin. Dejstvo, pred katerim si ne moremo zatiskati oči, je, da se v Sloveniji razveže približno vsaka tretja zakonska zveza. Ločitve so del življenja. In mnogim otrokom se zgodi, da sta starša tik pred ločitvijo ali sta se ravnokar ločila, otroci pa lahko le nemo opazujejo z jezo in žalostjo v srcu. Ni toliko pomembna otrokova starost ali dejstvo, da so nekatera znamenja v preteklosti že kazala na nesoglasje med staršema – tak dogodek v življenju pomeni globoko zarezo, ob kateri nihče ne more ostati neprizadet (Schöberl, 2006). Ločitev pa prinaša s seboj veliko sprememb. Z dobro podporo se lahko otroci zelo dobro prilagodijo. Vse osebne probleme je potrebno premakniti v smeri razbremenitve, jih postaviti v drugačno luč in jih učinkovito razrešiti, k čemur pripomore odkrit pogovor. In tako je tudi pri otrocih. Raziskovalni del moje diplomske naloge je usmerjen prav na otroka, njegovo doživljanje ločitve staršev ter na pomoč otrokom po ločitvi staršev. Menim, da se v slovenskem prostoru vse premalo posveča tej temi. S kvalitativno analizo, na osnovi usmerjenega intervjuja, bom poskušala pridobiti globlji pogled štirih najstnikov v njihovo doživljanje procesa ločitve in ugotoviti, kakšne posledice ima le-ta zanje.

2 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

- Kakšno je bilo otrokovo družinsko življenje pred ločitvijo?
- Kako je otrok doživljal proces ločitve?
- Katere spremembe, posledice je ločitev prinesla za otroka?
- Kakšno pomoč je otrok dobil v kriznem obdobju ločitve staršev in kdo mu je takrat najbolj pomagal?
- Kakšni so odnosi in organizacija življenja v družini po ločitvi?
- Kakšne so izkušnje z novimi partnerji staršev?
- Kakšen je otrokov pogled na ločitev?

3 RAZISKOVALNA METODA

V empiričnem delu sem uporabila kvalitativni raziskovalni pristop. Uporabila sem delno strukturiran intervju, ki omogoča vpogled v celoten interaktivni prostor posameznika in zajema naslednja področja spraševanja ljudi: o njihovih stališčih, njihovem vedenju, motivih, občutkih in drugih čustvih. Z izbrano metodo želim namreč dobiti celosten pogled v otrokovo doživljanje procesa ločitve staršev. Namen kvalitativnega raziskovanja je raziskovanje različnih tem z vidika subjektov – njihovi pogledi in izkušnje.

3.1 Predstavitev vzorca in postopek zbiranja podatkov

V svojo raziskavo sem vključila štiri najstnike, ki so se soočili z ločitvijo svojih staršev. Po časovni oddaljenosti od ločitve se primeri med seboj razlikujejo. Pri dveh sogovornikih je od ločitve minilo devet let, starša enega sogovornika sta se razvezala ped tremi leti, ena sogovornica pa je ločitev doživela pred pol leta. Omejila sem se na učence osmega in devetega razreda osnovne šole, saj menim, da je to starost otrok, pri kateri že dozori njihovo besedno izražanje in razumevanje situacije. Želela sem, da bi o njihovem doživljanju procesa ločitve izvedela čim več.

Nisem želela spraševati kar naključno izbranih otrok, saj se mi zdi ta tema zelo občutljiva in vsakdo z neznano osebo ne bo govoril o svojih doživljanjih, občutkih, strahovih ipd. Zato sem se povezala s svetovalnima delavkama iz bližnjih osnovnih šol. Izbrali sta otroke. Na Osnovni šoli Miklavž na Dravskem polju je svetovalna delavka stopila v kontakt s starši dveh najstnic, jim predstavila mojo raziskavo, sama pa sem pripravila soglasje za starše. Ko so starši privolili v sodelovanje njihovega otroka v moji raziskavi, sem otroku predstavila značilnosti raziskave, da je dobil grob vtis, kaj sploh raziskujem. Na Osnovni šoli Kidričevo pa me je svetovalna delavka povezala z dečkom, ki se je soočil z ločitvijo staršev. Sama sem mu predstavila namen moje raziskave in ga poprosila za sodelovanje. Sam je doma očetu predstavil moj projekt in oče je privolil v sodelovanje njegovega sina v moji raziskavi. Prijateljica pa mi je predstavila tudi brata njene prijateljice, katerega starša sta se razvezala, ki je kazal interes za sodelovanje v raziskavi in oče je podpisal dovoljenje za razgovor z njegovim otrokom.

Gre za dokaj majhen vzorec, zato ugotovitve, ki jih bom dobila, ne bom mogla posplošiti na celotno populacijo, ampak veljajo le za najstnike, ki so sodelovali v moji raziskavi.

Pri izvedbi intervjujev nisem imela težav. Ob dogovorjenem času sem se z vsakim intervjuvancem posebej sestala. Prvi intervju je potekal v mirnem kotičku restavracije. Drugi, tretji in četrti intervju pa sem izvedla v pisarnah svetovalnih delavk. Na intervju sem se pripravila tako, da sem določila okvirne teme pogovora, vprašanja pa sem prilagajala trenutni situaciji. Poskušala sem, da bi sogovorniki čim več povedali sami. Pomembno mi je bilo, da bodo lahko izrazili tisto, kar je bistveno zanje in njihove izkušnje. Sama sem zavzela stališče pozorne poslušalke in opazovalke. Pogovore sem posnela z mobitelom in jih nato dobesedno prepisala. Snemanje pogovora sem uporabila predvsem zaradi natančnosti zapisa pridobljenih podatkov in zaradi boljšega ohranjanja vsebine. S prostim zapisovanjem pogovora bi bile lahko mnoge vsebine izgubljene, hkrati pa bi bil otežen tudi tekoč in spontan potek pogovora, ki sem ga želela uresničiti. Časovno trajanje posameznih intervjujev se je med seboj razlikovalo. Daljši so bili pogovori, kjer je prišlo do ločitve nedavno in so zato spomini še toliko bolj sveži.

3.2 Izbor raziskovalnih instrumentov

Za izvedbo kvalitativnega dela raziskave sem uporabila metodo spraševanja, in sicer delno strukturiran intervju. Za to metodo sem se odločila, ker se nisem želela omejiti na vnaprej določene možnosti in ker je intervju bolj prožna oblika od drugih raziskovalnih metod. V stiku s sogovornikom lahko usmerjaš pogovor in ob pozornem poslušanju postavljaš sogovorniku še dodatna vprašanja, ki pritegnejo pozornost oziroma so zanimiva za raziskovanje. Raziskovalec z intervjujem ugotavlja, kaj ljudje mislijo o proučevani temi in spoznava njihova čustva, misli in občuti pomembnost, ki jo pripisujejo posameznim dogodkom in stvarim, ki so se zgodili v preteklosti (Vogrinc, 2008). Z izbrano metodo sem namreč dobila bolj celosten pogled v doživljanje procesa ločitve staršev štirih najstnikov.

3.3 Postopek obdelave podatkov

Pri postopku analize sem sledila šestim korakom v naslednjem vrstnem redu:

1. Urejanje gradiva (transkripcija intervjuja)

2. Določitev enot kodiranja (večkratno branje intervjujev, določitev in označitev vsebinsko pomembnih delov besedila)
3. Odprto kodiranje (induktiven pristop)
4. Izbor in definiranje relevantnih pojmov in kategorij
5. Osno kodiranje
6. Oblikovanje končne teoretične formulacije

Najprej sem naredila transkripcijo oziroma prepis intervjuja. Pogovor sem dobesedno prepisala. Zaradi lažje berljivosti sem odstranila le večje slovnične napake in izrazitejše narečne ali slengovske izraze. Po večkratnem branju intervjujev in določitvi vsebinsko pomembnih delov besedila, ki sem jih podčrtala, sem določila enote kodiranja. Presodila sem, katere informacije so pomembne za mojo raziskavo, in jih v nadaljevanju analizirala. Pri kodiranju sem uporabila induktiven pristop; kod nisem pripravila vnaprej, ampak sem jih določila na podlagi kodiranih enot, torej na podlagi besedila. Kodiranim enotam sem nato začela pripisovati kode prvega reda, ki predstavljajo skrajšan zapis pomembnih delov besedila. Te kode sem nato povzela v kode drugega reda, ki so že bolj specifične. Na ta način sem dobila končne kategorije, ki sem jih v nadaljnji obravnavi primerjala. Služile so mi kot izhodišče za oblikovanje in interpretacijo intervjujev. Dobljene kategorije sem nato oblikovala v grafične sheme. Na podlagi tega sem se lotila analize posameznih pogovorov ter primerjave pogovorov med seboj. Rezultate sem smiselno povezovala s teoretičnim delom.

3.3.1 Primer kodiranja (izsek kodiranega prvega intervjuja)

Intervju št. 1	Kode 1. reda	Kode 2. reda	Kategorije
<p><i>Kakšno pa je tvoje mnenje? Ali meniš, da bi starši morali ostati skupaj zaradi otrok?</i></p> <p><i>(Razmislek) Po eni strani ja, zaradi tega, da maš mamu in ateja. Ker ... dobro, če sta ločena in si recimo en čas pri mami in en čas pri ateju, maš vseeno oba. Če pa nimaš dost stikov, pol pa je težko ...</i></p> <p><i>Kaj pa če pogledaš z vidika, da je otrok deležen stalnih prepirov svojih staršev?</i></p>	<p>ostati skupaj (92) da imaš oba starša (93) težko, če ni stikov (94) če so stiki, lažje, ker imaš vseeno oba starša (95)</p>	<p>straši bi morali ostati skupaj zaradi otrok</p>	<p>izkušnja ločitve</p>

<u>Ja, to pa pol ne bi blo vreji, ker se otrok neje vreu počuti. V mojem primeru se mi zdi, da bi blo po eni strani vreu, da bi bla skupaj, ker pač so bli oni trenutki, ko so bli vredi, ko smo se špilali lepo in se meli fajn. Po drugi strani pa je skoraj dokončno konec teh preprirov, ne. Pač s sestrojih ne čujema več. Drugače pa živimo v redu, samo blo pa bi tudi fajn, da bi bla mama zraven, ne.</u>	neprijetno počutje, če se starša prepirata (96) bi želel, da ostaneta skupaj zaradi lepih trenutkov (97) in ne želel, ker se sedaj bolje razumejo (98) živijo dobro (99) želi si, da bi bila prisotna še mama (100)	želja po združeni družini manj preprirov pogreša mamo	pogled na ločitev pogled na ločitev
--	---	---	--

4 REZULTATI IN INTERPRETACIJA

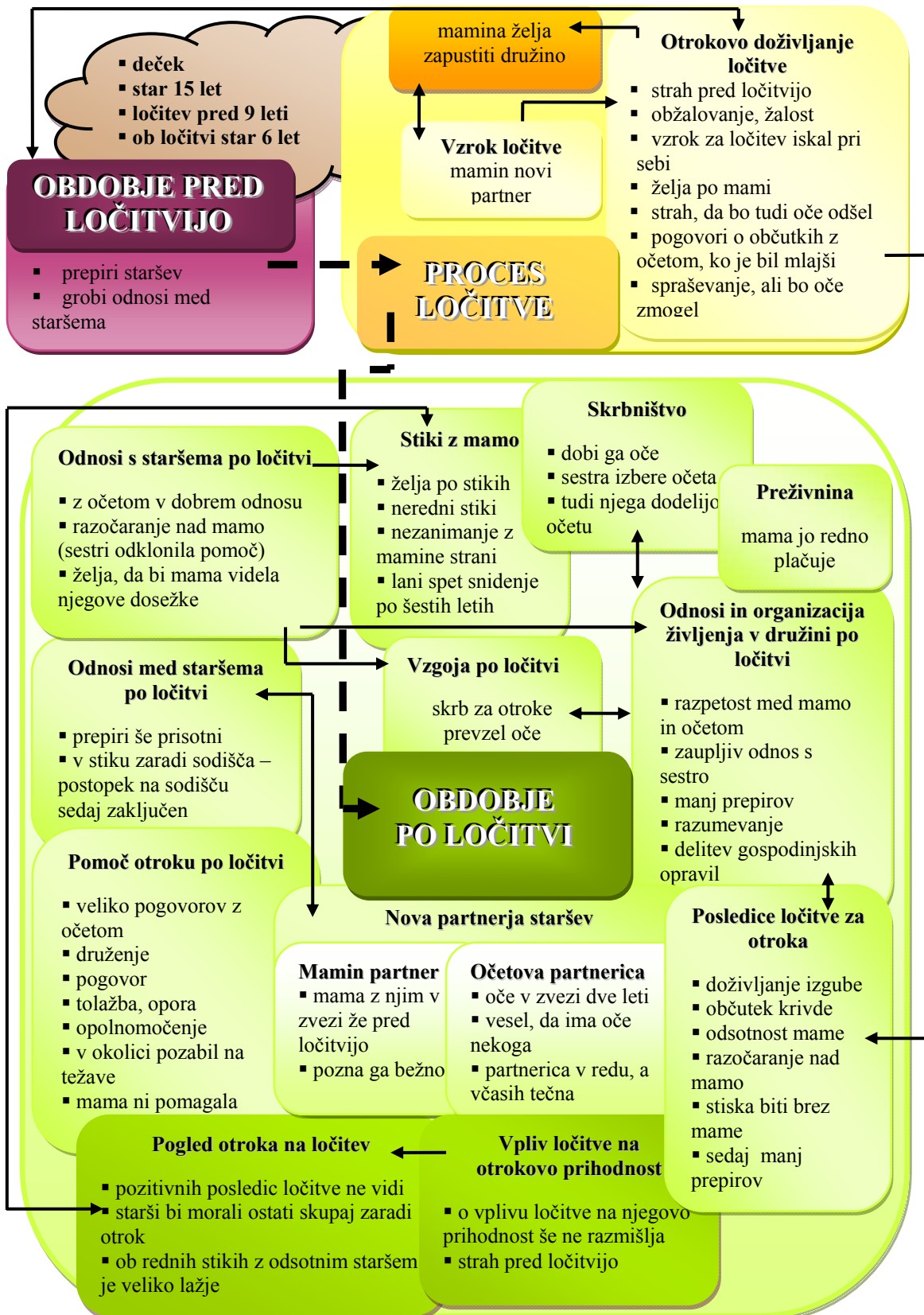
V nadaljevanju predstavljam rezultate opravljenih intervjujev s štirimi osnovnošolci. Rezultate sem poskušala interpretirati tako, da sem se navezovala na teorijo, predstavljeno v teoretičnem delu diplomske naloge. Intervjuje bom interpretirala v enakem zaporedju, kot sem opravila pogovore.

Pri vseh intervjuvanih osebah sem se dotaknila enakih tem, z edino razliko, da sem vprašanja prilagajala poteku pogovora. Predvsem me zanima, kako so najstniki doživljali proces ločitev staršev, kakšen vpliv oziroma posledice je ločitev zanje pustila, ali so bili ob ločitvi deležne kakšne pomoči in kdo oziroma kaj jim je najbolj pomagalo. Želim se seznaniti z življenjem intervjuvancev pred in po ločitvi. Prav tako me zanima pogled otrok na ločitev.

4.1 Analiza posameznih intervjujev

4.1.1 Intervju I

Slika 1: Osnovno kodiranje intervjuja I

Utemeljitev intervjuja I

Prvi intervjuvanec je deček, star petnajst let. Od ločitve njegovih staršev je minilo devet let, torej je ob ločitvi štel šest let. To je bilo ravno obdobje pred njegovim vstopom v osnovno šolo. O njegovem življenju mi je pripovedovala že prijateljica, ki prijateljuje z njegovo sestro. K sodelovanju sem ga povabila preko omenjene prijateljice, ki dečka dobro pozna. Sestala sva se na javnem, a mirnem kraju, tako da v okolju ni bilo motečih dejavnikov. Začetna nesproščenost je kmalu izginila in pogovor je potekal zelo sproščeno. Bila sem pozorna tudi na nebesedno komunikacijo sogovornika, saj na ta način najlažje prepoznaš čustva osebe, s katero se pogovarjaš.

Intervjuvančevo družino sestavljajo oče, sestra in on. Živijo v lastnem stanovanju. Mama živi z novim partnerjem.

O **obdobju pred ločitvijo** sogovornik pove, da je bilo med staršema prisotnih veliko preprirov. Večinoma so ti prepiri potekali ponoči. *»Saj je blo vse vreji, samo res, da sta se večinoma ponoči kregala.«* Mama je imela željo zapustiti družino in iti po svoje. *»[...]ko smo šli iz kakih obiskov, sta se med potjo skregala, pa govorla je mama, zaj pa vstavi avto, pa grem jaz pač po svoje, ne.«* S sestro sta bila priča preprirom, večkrat pa sta se starša prepirala za zaprtimi vrati, ampak sta s sestro vseeno nekaj slišala, pove intervjuvanec. Prepiri, ki so pogosto predhodnica ločitve, neznansko obremenjujejo otroka (Ballhausen, 1994).

Zdelo se mi je zanimivo, da je deček že takoj na začetku pogovora svoje življenje pred ločitvijo opisal s povedjo: *»Ata pa mama sta se dosti kregala.«* V nadaljevanju poudari, da je bilo drugače vse v redu in nato spet omeni pogoste prepire staršev, ki sta jih bila deležna tudi s sestro. Žalovanje za izgubljenimi, čeprav zelo redkimi srečnimi doživetji, obleži z vso težo na duši (Kuntzag, 1997). Ampak prav zaradi otrok je bolje, da se zakon, kjer starši ne morejo izboljšati zakonskega življenja, razveže. Otroci so srečnejši, duševno bolj zdravi in imajo več možnosti, da se razvijejo v čustveno uravnovešene ljudi, če niso obsojeni, da rastejo poleg staršev, ki so sicer občasno v prijetnih odnosih, drugače pa se obnašajo kakor sovražniki (Košiček, 1993). Robinson (1993) pa je prepričan, da otroci mnogokrat že v zgodnjih fazah krhanja zakona opazijo, da imajo starši težave pri medsebojnih odnosih. Stopnja njihovega prepoznavanja in zavedanja je odvisna od več dejavnikov. Eden izmed teh je, kako učinkovito jim starši poskušajo težave prikriti. V tem primeru starša svojih težav nista želela prekriti ali

pa jima ni uspelo. Zaradi tega je bilo dečka strah, da se bosta starša odločila za ločitev. »[...]
kot vsak otrok sem upal, da ne bo prišlo do tega, kar je, ne.«

Kot **vzrok za ločitev** omeni maminega novega partnerja ter razrešitev finančnih obveznosti med staršema. Mama je nekega dne zapustila družino in se nikoli več ni vrnila. Otroka tega nista pričakovala oziroma o mamini nameri nista bila obveščena. Vzrok za ločitev staršev sta s sestro iskala pri sebi. »*Nama s sestro se je vedno zdelo, da sma pač midva kriva za to, da sma midva kaj narobe naredla. Tak kot bi si vsak otrok mislo, da je on kaj narobe naredo. Da nisma bla dovolj pridna, da nisma dovolj ubogala.*« Izrednega pomena je, da se otroku poudari, da ni on vzrok za razhod staršev. Da na nesrečnost mame in očeta nima otrok nikakršnega vpliva. Kajti otroci mnogokrat krivijo sebe za propad zakona svojih staršev. Potrebno je pogosto opozarjanje, da temu ni tako (Zajc, 2006).

Procesa ločitve se najprej sploh ni zavedal. »*Ja, na začetku se sploh zavedo nisem, za kaj je šlo, ne. Ker sem še tud bil tak mali. Pol čez kaki tedn pa mi je blo ful žal.*« Zaradi takojšnjega nezavedanja, da mama zapušča družino, pravi, da stresa ni doživljal. »*Takrat se še sploh nisem zavedo, da je mama praktično že odšla, ne.*« Mlajši otroci se situacije včasih sploh ne zavedajo. Vsekakor pa ob ločitvi doživljajo stres. Starši morajo nameniti posebno pozornost znakom stresa pri otroku, ki jih doživljajo ob ločitvi. Ko pa je deček situacijo dojel, ko je spoznal, da se mama ne bo več vrnila in da se oče in mama ločujeta, je **doživljal občutke** žalosti. Ko otroci spoznajo, da se njihovi starši ločujejo, so običajno čustveno zmedeni. Včasih so zelo žalostni, ker se končuje določen način življenja, ki so ga bili navajeni (Bingham, 2006). Tudi procesa razveze zakona na sodišču se ni dobro zavedal. »*Pač, kaj se je dogajalo tam na sodišču, jaz sploh vedo nisem, ne.*« S sestro sta šla na sodišče in center za socialno delo. Ker je sestra bila že dovolj stara in je razumela situacijo in bila sposobna razumeti pomen postopka ter posledice odločitve, je sodišče upoštevalo njeno mnenje o tem, kateremu od staršev naj pripada skrb za vzgojo in varstvo, torej pri kom bo živel. Izbrala je življenje z očetom. Zato so tudi njega dodelili očetu. Predvsem iz razloga, da otrok med seboj ne bi ločili. O **odnosih med družinskimi člani pred ločitvijo** pa pove, da je mama imela njega najraje. »*Mene je mama mela rajši, to se je opazlo. Bolj je za mene skrbela kot za sestro.*« Zaradi tega je občutil razpetost med mamo in očetom. Ni bil prepričan, s kom si želi živeti. »*Tak da po eni strani sem htel bit takrat z mamo, po drugi strani pa sem htel bit s sestro pa atejom.*«

V zvezi z **doživljanjem ločitve** pravi, da je imel veliko **željo po mami**. *»Ja, hotel sem mamo prepričati, zakaj nič ne pokliče. Pa da bi bla spet z atejom skupaj.«* Možnosti preprečitve ločitve pa ni imel, ker je mama že zapustila družino. *»Sma jo pa s sestro hotela nazaj, samo vseeno ona ni hotla [...]«* Otroci ločenih staršev morajo čutiti, da jih oba starša ljubita kot prej, tudi če ne živijo več skupaj. Muči jih strah, da bo tudi preostala polovica staršev nenadoma izginila (Ballhausen, 1994). Deček pove, da se je v obdobju ločevanja staršev tudi on bal, da bi ga po mami zapustil še oče. *»Pa da bi še pol ata odišo.«* Otroci imajo večkrat občutek, da jih je eden od staršev zapustil in jih skrbi, da bo to storil tudi drugi (Miller, 2000). O vseh strahovih, dvomih, raznih pomislekih in svojih občutkih v povezavi z ločitvijo je v mlajših letih govoril z očetom. Za otroke je zelo dobrodošlo, da se s starši pogovorijo o dogajanju v družini. Veliko bolje je, če otrok izrazi svojo stisko, kot pa če ga tiho skrbi o stvareh (Bingham, 2006). Dečku je rojilo po glavi tudi, ali bo sedaj, ko v družini ne bo več prisotna mama, oče vse zmožgal sam. Obremenjeval se je tudi s finančno platjo življenja.

Skrb za vzgojo po ločitvi je prevzel oče. Torej za vse stvari, kar se tiče otrok, skrbi oče sam. Mama skrbi za njiju s sestro v tolikšni meri, da jima redno nakazuje **preživnino**. Ta podatek mi je zaupal v sproščnem pogovoru po že opravljenem intervjuju in sem ga zapisala z njegovo privolitvijo. Drugače pa omeni zelo neredne **stike z mamo**. Po ločitvi je mama ohranjala kontakt. *»[...]mama še naju je prvo leto po ločitvi nekaj malega obiskovala, pol pa se šest let nismo vidli. Čez vikend naju je prišla pobrat [...]Pol čez čas pa sploh ni htela slišati za naju.«* Čeprav si je oče želel, da bi otroka z mamo ostala v stikih. Charlisova (1998) pravi, da je zelo zaželeno, da se stiki brez odlašanja navežejo takoj po ločitvi staršev in se redno in ne samo občasno nadaljujejo. Četudi se po nekaj letih posreči ponovno navezati stike z odsotnim roditeljem, je navadno izgubljenega že precej dragocenega časa. Zraven tega pa je potem težje vzpostaviti medsebojni odnos, zato otrok neizmerno trpi. Zavrlova (1999) dodaja, da otrokova izpostavljenost občutku, da ga je starš zapustil, sproži pri njem prepričanje, da je zavrjen, in ima odločilne posledice za otrokovo samopodobo. Otroci razmišljajo v smislu: *»Starš me nima rad, sicer bi me želel videti.«* Deček izrazi tudi željo, da bi mami pokazal svoje dosežke - igra na tolkala - a mama za to ne kaže interesa. *»Igramo ful dobre stvari. Pa si res včasih želim, da bi mama prišla pogledat, da bi vidla, kaj sem dosegla, pa s čem se ukvarjam, pa tak dalje, ne. Ampak mama niti ne kaže interesa za to.«* Izrazi tudi **razočaranje nad mamo**. Starša sta se ločila ravno pred njegovim vstopom v prvi razred osnovne šole. Imel je željo, da ga mama pride na njegov prvi šolski dan v šolo obiskat. In mame takrat ni

bilo. Starša otroku izkazujeta skrb na način, da se udeležujeta zanj pomembnih dogodkov, kljub temu, da sta ločena. In mama ga je razočarala tudi kasneje. Sestra je potrebovala manjše denarno posojilo, za katero so zaprosili mamo in mama ji ga ni posodila. *»[...]smo prosli, če lahko mama posodi, ne. Pa je rekla mama, da ne more, ne. Pol pa je klicala babica, od mame mama, ne, pa je rekla, zakaj izkoriščamo mamo, da ona nima dnara, zakaj jo hočemo oropati [...]Pa tak al tak ata skoz skrbi za naju.«*

Po ločitvi, ko je bil še mlajši, je o težavah, za katere bi se običajno obrnil na mamo, povedal očetu. Sedaj pa ima bolj **zaupljiv odnos s sestro**. *»Fajn je, da mam nekoga takega, da mu lahko res zaupam.«* Sicer omeni tudi, da se tudi velikokrat spreta, a drugače se imata dobro in sta zelo navezana. Pogovor z bratom ali sestro v težkih trenutkih doma lahko zelo pomaga izboljšati počutje. Občutek, da nisi sam, da lahko komu zaupaš, je zelo pomirjujoč. Pogovor z nekom, ki ga imaš rad in mu zaupaš, zares potolaži.

V najtežjem obdobju po ločitvi so intervjuvancu najbolj **pomagali** očetovi sorodniki – babica, dedek, teta in stric. *»Pač vsaki vikend smo tja hodli, pa tolažli so me. [...]Pa ful so bli taki razumevajoči.«* Osebe v otrokovem okolju mu lahko veliko pomagajo že s tem, da se odzovejo na spremenjene potrebe, da mu nudijo več čustvenih in psihosocialnih dobrin. Otrok v tem obdobju potrebuje več izkazovanja toplote, večji občutek varnosti (Mikuš Kos in Slodnjak, 2000). Za travmatiziranega otroka pa je predvsem pomembna pomoč staršev. Deček pove, da so mu zelo koristili pogovori z očetom. Tudi oče je bil žalosten zaradi ločitve, zato so o ločitvi in doživljanju ločitve mnogo govorili. Mama mu pri prebolevanju težavnega obdobja ni posebej pomagala, kar lahko razberemo iz naslednjih povedi: *»Mama pa lih ni. Mama je tisto prišla po naju, pa naju je odpelala nekam, pa nama je rekla, idita se zaj tam špilati, ne.«* Težavno obdobje po ločitvi pa mu je pomagalo prebroditi tudi druženje s prijatelji v bližnji okolici, kjer so se lahko igrali in se lovili. Na ta način je nekoliko pozabil na neprijetnosti doma. Varnost, ki jo nudijo prijatelji in domača okolica, lahko zelo ugodno vpliva na otrokov občutek varnosti (Miller, 2000).

Spremembe v **odnosih in organizaciji življenja** v družini po ločitvi so prisotne. Največja sprememba je, da ob sebi nima mame. Z življenjem je zadovoljen. Sedaj se veliko manj prepirajo. Značilno za njihove odnose je razumevanje. Življenje so si organizirali tako, da si delijo gospodinjska opravila. Menim, da se s tem tudi vzpodbuja večja samostojnost in

zmožnost skrbeti sam zase. **Odnos med staršema** po ločitvi pa je še vedno zaostren. Prepiri med njima še vedno niso prenehali. Sicer deček omenja, da starša nista dosti v kontaktu. Slišala sta se prvenstveno o zadevah v povezavi s sodiščem, lani pa se je postopek na sodišču zaključil.

Oba starša imata sedaj tudi **nova partnerja**. Mama je bila s sedanjim partnerjem v zvezi že v času ločitve oziroma že prej. Oče pa je par s partnerico dve leti. Maminega fanta je spoznal lani, ko sta s sestro po šestih letih obiskala mamo. Z njim ni veliko govoril, ker se je posvetil bolj mami, tako da ga ne pozna dobro. Njegovo mnenje o očetovi puncu pa je: *»Saj zna bit v redu, ne, ampak malo je preveč tečna (smeh).«* Pove, da je vesel, da je oče našel ljubljeno osebo, da je pozabil na mamo. *»Pa saj po moje še je ni dokončno, samo pač že to, da je našo nekoga drugega, ne, da se lahko z nekom družī.«* Neodobranja nad novima partnerjema staršev v njegovem pripovedovanju ni slutiti. Člani ločenih družin spoznajo, da sta sprejemanje sprememb in izkušnja vzpostavljanja novih odnosov zelo koristna tudi na drugih področjih življenja (Sanders in Myers, 1999). Prav tako nisem začutila, da še goji upanje, da bosta starša nekoč ponovno skupaj. Čeprav izrazi željo po združeni družini oziroma si želi, da se starša ne bi ločila. *»[...] bi blo po eni strani vreū, da bi bla skupaj, ker pač so bli oni trenutki, ko so bli vredi, ko smo se špilali lepo in se meli fajn. Po drugi strani pa je skoraj dokončno konec teh preprirov, ne.«* Z življenjem je zadovoljen, ampak bi bilo vseeno lepše, če bi bila z njim še mama.

O **vplivu ločitve na** njegovo **prihodnost** še ne razmišlja. Zdi se mu, da je verjetno vsakega človeka strah, da njegovo partnerstvo ne bi uspelo, in bi temu sledila ločitev. Z vidika **pogleda na ločitev** pa dobrih posledic ločitve ne vidi. Tukaj se izrazi njegova velika želja po mami. Kljub temu, da je nekajkrat omenil, da so se z ločitvijo končali mnogi prepiri. Zelo malo otrok staršev, ki se ločujejo ali je ločitev že za njimi, sprejme razpad družine. Večina otrok si želi, da bi njihovi starši ostali skupaj, čeprav je bilo ozračje v družini težavno (Charlis, 1998). Kot največjo **posledico ločitve** staršev pa izrazi pomanjkanje stikov z mamo. *»Ni mi lih prijetno, da nimam mame, da nimam skoraj nič stikov. Nazadnje sem bil pred enim letom pri njej, ne. Najbolj slabo je to, da nimam mame, ne.«* Starša ostaneta v otrokovih mislih vedno navzoča, ne glede na to, ali je z njima ohranil stike ali ne. Njun vpliv nanj je vedno čutiti. Življenjskega pomena je, da se starši zavedajo, da jim je roditelska vloga namenjena za vse življenje. Kajti starševskega odnosa do otrok ni mogoče kar opustiti, ko nas naenkrat osebno ne osrečuje in zadovoljuje več. Starševski odnos do otrok bi moral trajati vse

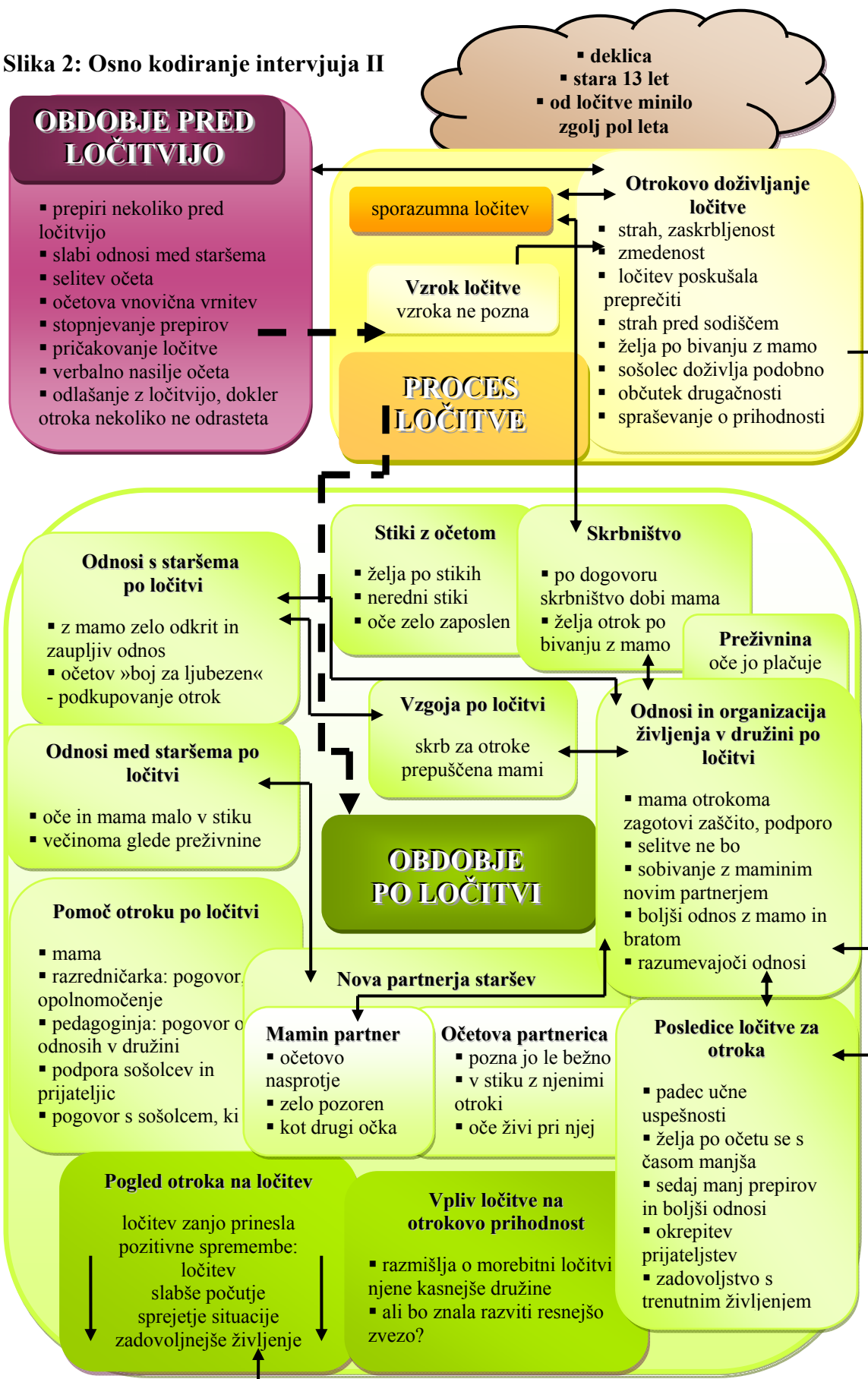
življenje. Znatno število raziskav potrjuje in poudarja, kako pomembno je za otroka, da ima po ločitvi še naprej prijateljske stike z obema roditeljema (Charlis, 1998).

Deček je bil deležen primerne podpore z očetove strani, pomagali so mu sorodniki in podprla ga je sestra. Zaupljiv in razumevajoč odnos s sestro vsekakor nanj zelo pozitivno vpliva, saj je izrednega pomena, da ima nekoga, za katerega ve, da lahko nanj vedno in povsod računa. Velik primanjkljaj je čutiti v odnosu z mamo, saj deček zelo obžaluje nepovezanost z njo. Želel bi imeti in tudi potreboval bi mamo, ženski lik. Sicer ima oče sedaj novo partnerico, ki bi lahko nekoliko zapolnila mamino vrzel, a iz povedanega sklepam, da vezi med njima niso tako tesne, da bi jo lahko sprejel kot nekakšen nadomestek mame. Mama bi se po mojem mnenju morala zavedati potreb svojih otrok in jih poskušala zadovoljevati. Pri ozaveščanju mame o njeni materinski vlogi vidim vlogo socialnega pedagoga in podobnih služb.

4.1.2 Intervju II

Slika 2: Osno kodiranje intervjuja II

Utemeljitev intervjuja II

Drugi intervju sem opravila z deklico, staro trinajst let. Njena starša sta se za razvezo zakona odločila pred kratkim, od ločitve je minilo komaj pol leta. Njeni spomini na obdobje ločevanja staršev so še precej sveži. K sodelovanju sem jo povabila preko svetovalne delavke na bližnji osnovni šoli. Sestali sva se v pisarni svetovalne delavke. Z deklico sem pred časom že sodelovala pri izvajanju delavnice. Hitro sva se spomnili ena druge, zato je bil že najin prvi vtis zelo pozitiven. Moja sogovornica je bila že na začetku videti sproščena in pričela je iskreno pripovedovati. V nasprotnem primeru, kadar je prvi vtis negativen, moraš tekom pogovora vložiti veliko več truda in napora, da se sogovornik sprosti in prične odprto razlagati.

Deklica je odraščala v štiričlanski družini. Ima še mlajšega brata. V dekličino družino je sedaj vključen tudi mamin novi partner. Živijo v hiši, ki sta jo zgradila mama in oče še v času trajanja njunega zakona. Oče stanuje pri njegovi novi partnerici, z njenimi otroki.

Pogovor sva pričeli z opisom njenega **življenja pred ločitvijo**. Deklica pove, da sta se starša pričela pred ločitvijo prepirati. Ti prepiri so se vedno bolj stopnjevali. Tudi razumevanje med vsemi družinskimi člani je bilo vse slabše. Oče je izostajal od doma. Predvidevam, da je mama opazila slab vpliv preprirov na otroke in je slutila neizogibnost ločitve, saj deklica pove, da se je mama njej in bratu v teh težkih trenutkih vse več posvečala. Oče si je izbral še drugo partnerico. Preden sta se starša odločila za ločitev, se je oče že odselil iz njihovega skupnega bivališča. Sledila je očetova vrnitev in nadaljevanje preprirov med staršema. *»Potem je spet prišo nazaj, pa sta se spet ful kregala.«* Kadar se eden od partnerjev začasno odseli in se potem ponovno vrne, je to za otroke zelo naporno. Otroci so zmedeni in ne vedo, ali se bodo starši ločili ali ne (Bingham, 2006). Medtem ko sta se starša prepirala, je deklica včasih doživljala občutke strahu, saj je bil oče verbalno zelo nasilen. Starši pogosto v svojem čustveno nabitem dvoboju niti ne opazijo, da takšno vzdušje slabo vpliva na otroke (Ballhausen, 1994). Fizično nasilje med staršema pa ni bilo prisotno. Deklica se je morda tudi nekoliko bala, da bi se oče še fizično znesel nad mamo, saj ta stavek pove z zelo pomirjenim tonom glasu, kot da si oddahne, da se to ni zgodilo. *»[...] me je blo res ful strah. Ker se je očka tak hudo drl na mamo, ne. Ni pa je nikol vdaro (s pomirjenim glasom).«* Ko sta starša bila medsebojne boje, je deklica zagovarjala enkrat enega, drugič drugega starša. Zaradi stopnjevanja očetovega verbalnega nasilja in posledičnega strahu pred očetom, pa sta se z

bratom zatekla raje k mami. »V glavnem sma se pa na obe strani zatekala, nisma se postavla zgolj na stran enega od staršev.« Sogovornica pove tudi, da je ločitev slutila, saj ve, da se mama ne prepira rada, **odnosi med staršema pred ločitvijo** pa so bili vse slabši. Starša sta se kasneje vendarle odločila za ločitev. Sicer sta imela že večkrat pomisleke glede te odločitve, a sta odlašala, misleč, da bosta otroka, ko nekoliko odrasteta, lažje razumela situacijo. »[...] se najprej nista hotla ločiti zaradi naju in da sta bla samo zaradi naju skupaj.« Košiček (1993) na tem mestu dodaja, da otroci ne smejo biti razlog, da se formalno ohrani zakon, ki je umrl. Če starši ne zmorejo izboljšati svojega zakonskega življenja in ga narediti takšnega, da bi bili z njim zadovoljni, so se dolžni razvezati zaradi otrok. Avtor pravi, da je opravičevanje z otroki hinavsko. To je krinka, za katero ljudje pogosto skrivajo – pred seboj in pred okoljem – dejanske razloge, da ne zapustijo mrtvega zakona.

Razloga oziroma **vzroka za ločitev** ne pozna. »Niso mi povedli.« Charlis (1998) trdi, da so sedanji pravni razlogi za ločitev nezvestoba, nespametno vedenje in nepremostljiva nasprotja. In v teh razlogih se skriva cela vrsta težav v zakonu. Nekatero od njih je mogoče ublažiti, še preden postane ločitev neizogibna, a le pod pogojem, če sta se oba partnerja pripravljena pogajati in se dogovoriti. Po zelo plitvem poznavanju primera sklepam, da je bilo več razlogov za ločitev – od očetove nezvestobe, do neustrezne komunikacije, ki se je pokazala v očetovem verbalnem nasilju.

Na moje vprašanje, kako se je počutila, kaj je **doživljala**, ko je izvedela, da se starša nameravata ločiti, je odgovorila, da jo je bilo v tistem trenutku zelo strah. »Mene je blo v tistem trenutku tak hudo strah, da ne vem ... Mislim, nisem vedla, kak bom, pa nič.« Otroci potrebujejo odgovore na številna vprašanja, ki se jim ob ločitvi staršev porajajo (Štadler idr., 2009). Novico o ločitvi jima je z bratom sporočila mama, s katero ima deklica zelo odkrit odnos. »Pač mama moja je tak ponavadi, da vse direkt pove in noče nič kaj skrivat pred nama z bratom. In je pač tud povedala, da se bota ločla, pa vse.« Oče pa je z otrokoma spregovoril o tej temi v zadnjem trenutku. Sogovornici se zdi, da je novico o ločitvi staršev lažje sprejela, ker so bili v tistem času odnosi med staršema res vse slabši. Spraševala se je, kaj se bo zgodilo z njenim življenjem po ločitvi, kako bo z mlajšim bratom, kako bo ves proces prenesla mama. »[...] me je blo tud ful strah, kaj pa bo zdaj, pa kaj bo z bratom, ki je mlajši. Kak se bo on odrezal. Kak bo z mami, ne.« Pomislila je tudi, da ločitvi morda sledi preselitev, česar si zares ni želela. **O svojih občutkih** in o vprašanjih, ki so se ji porajala glede ločitve, je veliko govorila z mamo. »Pogovarjali sma se, kak me je strah, da se bomo v bistvu preselili,

pa da bo mogoče očka prišel nazaj, pa da se bota še bolj kregala.« Pomagalo ji je mamino zagotovilo, da se ne bodo odselili. Odselil se je raje oče. Mama jima je z bratom dala jasno vedeti, da ju ni treba biti ničesar strah, ker ju bo ona poskušala vedno zaščititi. Otrokoma je dala občutek varnosti. *»Pa da če naju je strah, da naju bo tud probala zaščitit, ker je dolžna to.*« Charlis (1998) pravi, da starši svojim otrokom v težkih čustvenih situacijah najbolj pomagajo, če jim nudijo brezpogojno podporo, zaščito in ljubezen, kot je to storila dekličina mama.

Deklica se je tudi spraševala, ali bo mama imela po ločitvi novega partnerja. V tistem obdobju je **o svojem doživljanju ločitve** veliko govorila tudi s sošolcem, katerega starša sta bila tudi v postopku ločevanja. *»[...] z njim sma se pogovarjala in sma oba vidla, da doživljama podobne stvari, ne.*« Doživljala je občutek drugačnosti, ker na osnovni šoli, ki jo obiskuje, ni veliko ločitev. *»Ker drugače tu pri nas na šoli se neje kaj dosti ločujejo in tud zato me je blo ful strah.*« Z bratom sta **ločitev poskušala** tudi **preprečiti**, tako da sta pozornost poskušala preusmeriti nase. Predvidevam, da z namenom, da bi starša pozabila na svoje težave. *»[...] sma se z bratom ful začela kregat, da bi se pol onadva začela kregat, da bi se bolj nama posvetila, ne.*« Ampak ločitve nista uspela preprečiti.

Otroci, ki so v času razveze starejši, se odzivajo drugače. Ne izražajo več tolikšnega izrazitega strahu pred zapuščenostjo in pretiranega upanja, da se bosta starša pobotala, kot to počnejo mlajši otroci (Zavrl, 1999). To je razvidno tudi iz sogovorničinega doživljanja, saj je bistven poudarek dajala **razmišljanju o njenem življenju v prihodnosti**, kakšne spremembe bo ločitev zanjo prinesla, kako bo živela, ni pa se toliko ubadala z mislijo, da bi bila starša ponovno skupaj ipd.

Starša sta se kljub nesoglasju med njima uspela dogovoriti in je bila **ločitev sporazumna**. *»Starša sta se ločila sporazumno, tak da nisem rabla it na sodišče, pa nič.*« Sporazumna razveza se začne na predlog zakoncev, ki ga vložita pri krajevnem pristojnem okrožnem sodišču, kjer ni potrebno navesti vzroka za ločitev. Zakonca se morata, preden vložita predlog za sporazumno razvezo zakona, sporazumeti o vseh bistvenih vprašanjih, ki se nanašajo na medsebojna razmerja (delitev premoženja ipd.) ter vprašanjih, ki se nanašajo na razmerje otroci – starši. Dogovoriti se morata o vzgoji in varstvu skupnih otrok, o preživljanju skupnih otrok ter o njihovih stikih s staršema. Sodišče je dolžno upoštevati otrokovo korist in odločiti, če so določena mnenja in sporazumi ustrezni in najbolj ugodni za otroka. Če sodišče potrdi

vse sporazume, kar jih v tem primeru je, izda sodbo, s katero je zakonska zveza razvezana (Kako do razveze zakonske zveze, 2010). Predpostavljam, da je za otroka **proces ločitve** vsekakor veliko lažji, če se starša o bistvenih zadevah sporazumeta. Starša sta se sporazumno odločila, da bo **skrbništvo** nad otrokoma pripadalo mami, kar sta si želela tudi otroka. »Nič ni blo kreganja, kdo bo naju z bratom mel in to. Zarad tega mi je blo po mojem tud dost lažje.« Mama je otroka vseeno opozorila, da obstaja možnost, da bosta morala iti na sodišče, če se o kateri zadevi z očetom ne bosta mogla dogovoriti oz. sporazumeti. »Vem pa, da je blo mene takrat dostokrat zlo strah, ko je mami povedala, da more it na sodišče. [...] In mi je blo zlo neprijetno, kaj pa če gremo slučajno k očku, ne. In nama je blo z bratom res neprijetno, ker oba dva sma mela malo rajši mamo, sma si želela ostat z njo.« Starša sta se morala dogovoriti tudi o višini preživnine, ki jo bo oče plačeval otrokoma, katero oče tudi sedaj plačuje. »Oče nama daje preživnino.«

Po ločitvi si je oče otroka želel pridobi s podkupovanjem. »Ja, takrat, ko sta se ločila, me je očka pač probal dobit bolj na njegovo stran, ne. In kaj sem si zmisli, sem lahko dobila.« Pravi, da sta z bratom na ta način očeta tudi nekoliko izsiljevala. »Od začetka je pač želel najino ljubezen pritegnit na tak način, da nama je vse kupil, midva pa sva to izkoriščala.« Mama ju je opozorila na njuna in očetova ravnanja in jima razložila dogajanje. Šele tedaj sta doumela, da gre za medsebojno izkoriščanje. V tem primeru se ponovno opazi mamino pravočasno interveniranje. Svoja otroka je opozorila na neustreznost njunega vedenja, saj se ljubezni ne kupuje, ampak se jo le deli.

Oče sedaj odklanja **stike z otrokoma**, kljub temu, da je mama težila v smeri, da bi se stiki ohranili. »[...] noče stikov met.« Nazadnje ga je deklica videla pred štirimi meseci. Če pomislimo, da je od ločitve minilo zgolj pol leta, temu sledi, da so ti stiki zelo neredni. Zavrlova (1999) opisuje možen razlog, zakaj oče zavrača stike z otrokoma. Očetje včasih tako trpijo, da zato, ker bi se temu radi izognili, prekinejo odnos z otrokom. Bolečina, ko dolgo ne vidiš svojih otrok, nekoliko popusti. Sama vidim tukaj morda pojasnilo, zakaj se je oče naenkrat popolnoma odpovedal stikom z otrokoma, glede na to, da si ju je sprva tako želel pridobiti, da jima je izpolnjeval vse želje. Deklica sicer izrazi željo po stikih z očetom, ki sta mu z bratom tudi večkrat telefonirala. A sedaj se je življenje brez očeta tudi že navadila. »Klicala sma ga parkrat, pol pa sma se tud navadla.« Menim, da bi temu lahko botroval tudi **mamin novi partner**, nad katerim je deklica navdušena. »[...] je čisto nasprotje mojega

očeta. Vzame si čas za nas in nas dostikrat kam pelje, pa to. Pa kljub temu, da z bratom nisva njegova, ne.« Kajti oče je bil velikokrat zelo zaposlen in zaradi tega se je družini manj posvečal. Deklica vidi tudi v očetovi zaposlitvi vzrok za neredne stike. *»Ker očka tud dosti dela, pa vse in tud zarad tega nimamo dosti stikov, ne.*« Tudi **mama in oče** nimata **po ločitvi** veliko stikov. Večinoma se dogovarjata le glede preživitve. *»Glede preživitve bolj. Al pa če slučajno mami rabi kaj očeta al pa on njo.*« Tudi **vzgoja otrok** po ločitvi je v celoti prepuščena mami.

O odnosih in organizaciji življenja v družini po ločitvi je povedala, da je bila zanjo res velika sprememba mamin novi partner, ki sedaj živi z njimi. *»Privadit se na enega res novega človeka. Pa tud privadit se na to, da sem brez očeta, da ga ni ob meni. Pa potem na novega človeka, na novega očka.*« S poudarjenim tonom glasu pa pove, da se je sedaj vse lepo odvijalo in je zadovoljna s trenutnim življenjem. Sedaj se tudi veliko bolje razume z mamo. *»Boljši odnos mama, bolj sma navezani, več se pogovarjama.*« Tudi z bratom je razvila bolj razumevaajoči odnos. *»Pa tud z bratom se boljše razumema zdaj. In res, fajn je (nasmeh).*«

O odnosu z očetom po ločitvi pa je težko razpravljati, saj so njuni stiki tako redki, da težko govorim o odnosu.

Mamin novi partner je sogovornici zelo všeč, saj jim z bratom posveča veliko več časa, kot jim ga je namenil oče. *»[...]ker je moj očka dosti delal in se nam je res malo posvečal, ne. Pa še takrat ko je bil doma, sta večji del energije porabila za to, da sta se kregala z mamo. In zato se mi zdi mogoče mamin partner bolj fajn.*« Pelje jih na izlete, veliko se ukvarja z njimi, dojema ga kot drugega očeta. Najbolj pa ji je všeč, da se z mamo res dobro razumeta. *»Pa midva ga mama tud res rada, ne.*« Otroka sta ga spoznavala počasi, saj sta ga najprej spoznala le kot maminega prijatelja, čez čas pa je postal mamin partner. *»Nista pa najprej hotla vsem povedat. Pač tak samo, da sma ga midva z bratom spoznala kot prijatelja, potem sta pa nama pač povedala.*« Verjetno tudi zaradi tega nista občutila nekega pritiska, v smislu, da želi zamenjati njunega očeta. Kajti novi partnerji staršev, ki menijo, da bodo nadomestili očeta ali mater, marsikdaj doživijo polom. Otroci hočejo ohraniti svoje prave starše kot mater in očeta in nove sprejmejo le, če jim le-ti previdno in skrbno ponudijo prijateljstvo (Ballhausen, 1994). **Očetovo partnerico** pa pozna le bežno. *»Jaz sem jo dvakrat vidla. Pa ne zdi se mi tak slaba.*« Ima dva otroka, s katerima je deklica v stiku preko interneta.

Po ločitvi ji je **podpore nudilo veliko ljudi**. Najbolj ji je pomagala **mama** z odkritimi pogovori in brezpogojnim nudenjem podpore, zagotavljanjem varnosti in vzpodbujanjem, izražanjem pozitivnega upanja za prihodnost. *»[...] da bomo že prišli čez to.«* Starši mnogokrat zmotno menijo, da bo psihična prizadetost otroka s časom sama minila in da bo otrok hitreje pozabil dogodek, če se ga ne bo omenjalo v pogovoru. Marsikdaj starši ne prepoznajo otrokovih stisk (Mikuš Kos in Slodnjak, 2000). V tem primeru je bila mama na stiske svojih otrok zelo pozorna. Predlagala jima je tudi strokovno pomoč, ki po mnenju moje sogovornice ni bila potrebna. Deklici je zelo pomagala tudi **razredničarka**, ki je opazila spremembe pri deklici, saj je ločitev vplivala tudi na njeno učno uspešnost. S pogovorom ji je poskušala dopovedati, da ni zaradi tega, ker sta se njena starša ločila, nič drugačna, kajti ločitve so dandanes pogost pojav. Ponudila ji je pomoč, kadarkoli jo bo potrebovala, poskušala jo je opolnomočiti. *»In res mi je razložila, da naj poskušam bit bolj močna in zato mi je bilo veliko boljše.«* Tudi pedagoginja je govorila z deklico. *»Pedagoginja mi je načeloma skoraj isto povedala. Samo ne glede ocen, ampak bolj glede družine pa to.«* Pri razredničarki in prav tako pri pedagoginji opazimo spodbujanje sogovorničininih lastnih zmogljivosti in strategij obvladovanja stiske, ki sta ga posredovali s pogovorom, vzpodbujanjem deklice in razumevajočim odnosom. Prav tako so **sošolci in prijateljice** opazili, da se z deklico nekaj dogaja, da ji ni dobro in so ji poskušali pomagati z nudenjem podpore. *»Poskušali so mi stat ob strani in me podpirat.«* Veliko pa so ji pomenili tudi pogovori s sošolcem, katerega starši so se v tistem obdobju prav tako ločevali, in sem ga omenila že poprej. *»Mi je blo mogoče tud malo lažje. Pa z njim sma se pogovarjala in sma oba vidla, da doživljama podobne stvari, ne.«* Enkrat, ko ji je bilo res hudo, pa je poklicala tudi **TOM telefon**, ki je namenjen otrokom in mladostnikom, ki se v obdobju otroštva in mladostništva soočajo z izzivi in pastmi odraščanja ter tudi tistim, ki so ogroženi in imajo kakršnekoli težave. Ob pojavu strahu in drugih motenj, ki jih sprožijo dražljaji, ki lahko sledijo ločitvi, lahko otroci pri podobnih oblikah pomoči, kot je omenjeni telefon, dobijo takojšnjo prvo psihološko pomoč (Mikuš Kos in Slodnjak, 2000). Svetovali so ji pogovor z mamo in ji predlagali nasvete, kako prebroditi krizo. *»Probali so mi dopovedati, naj poskušam bit čim bolj močna, pa to.«* V tistem obdobju pa ji je najbolj pomagalo, če se je zamotila z drugimi stvarmi. Zato je takrat tudi okrepila prijateljstva. Ker se je veliko več družila, sta občutek strahu in občutek pomanjkanja očeta vedno bolj izginjala.

Deklica meni, da prisostvovanje stalnim prepirom vsekakor slabo vpliva na otroka. *»[...] otrokom nikakor ni lahko poslušati stalnih prepirov.«* Vsekakor je odločitev za ločitev zadeva

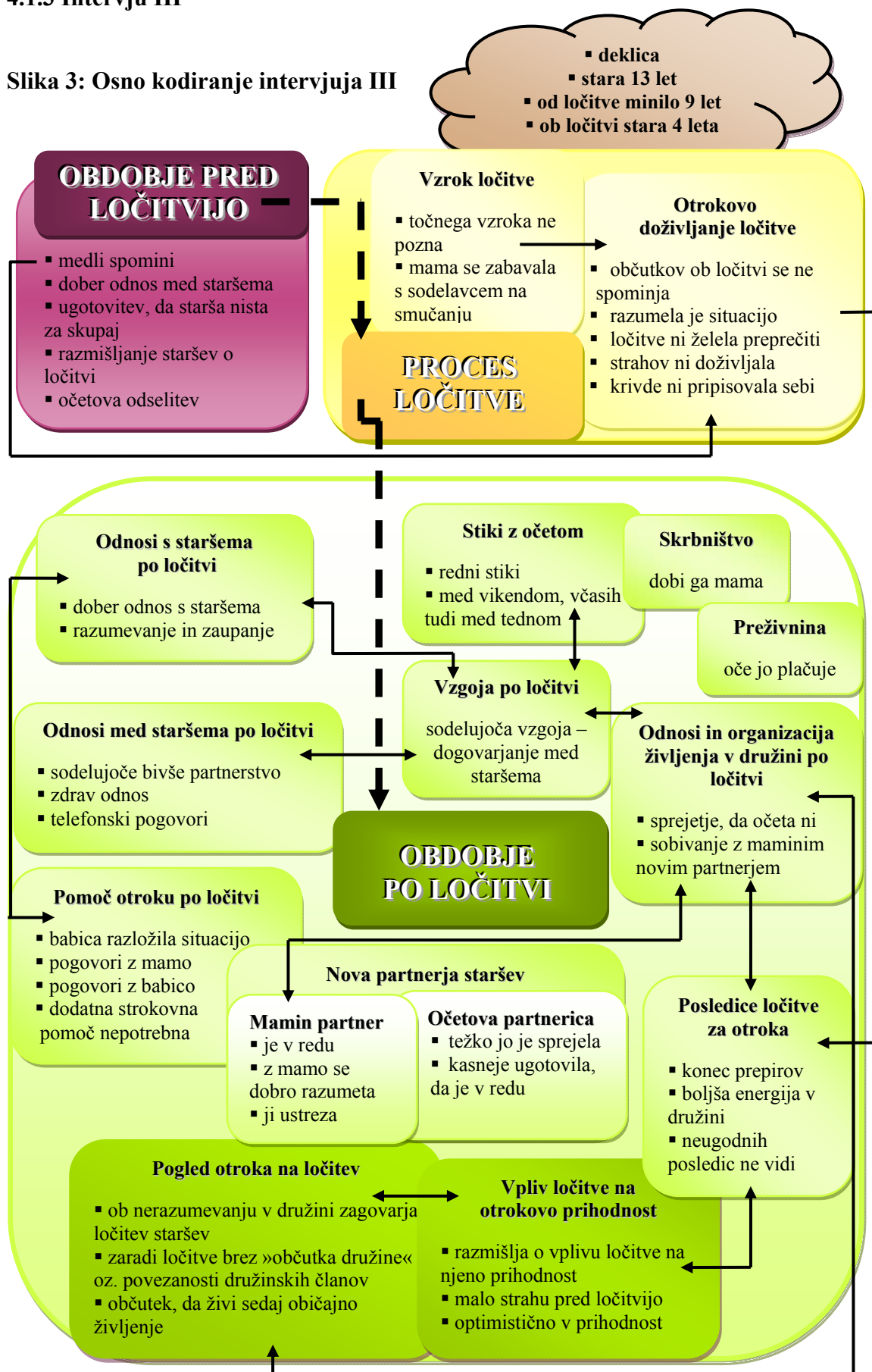
staršev, ampak le-ti se morajo zavedati, da prepiri puščajo na otroku negativne posledice. Ločitev je zanjo prinesla **pozitivne spremembe**. Takoj po ločitvi je sledilo slabše počutje in ob vsej tej pomoči in podpori, ki je bila deležna, je sprejela situacijo in sedaj je njeno življenje zadovoljnejše. *»Drugače pa tisti čas preživiš pač malo slabše, potem pa se res mogoče boljše razumeš, ne.«* Razveza je ponavadi razdiralna, boleča in polna stresa tako za starše kot za otroke, a lahko za nekatere družine pomeni najboljšo alternativo. V nekaterih družinah je razveza dobro pretehtano dejanje, ki konča napetosti, tesnobo in razprtije (Zavrl, 1999). Menim, da se to pokaže ravno v tem primeru. Negativna **posledica ločitve** je bila slabša učna uspešnost, v trenutkih soočanja s stresno situacijo, slabše počutje in zaskrbljenost. Sledilo je sprijaznjenje s situacijo in zmanjšanje želje po očetu. *»Ampak potem sem prišla čez to in je zaj fajn.«* Sedaj je v njeni družini veliko manj prepиров in jih povezujejo boljši odnosi. Zaradi prekinitve prepиров je doma sproščena. *»[...] ni me strah doma bit, kot pa me je blo prej, ko sta se samo kregala. Bistveno je, da se boljše razumemo.«* Zaradi prekinitve napetosti, tesnobe in razprtij, ki so vladali v družini pred ločitvijo, čuti deklica zadovoljstvo s trenutnim življenjem. Presenetila jo je tudi mamina čustvena stabilnost, ki jo je kazala skozi ves proces ločevanja. *»Mene je ful čudlo, kak je mami močna pri tem, ne. Mislila sem, da bo pač slabše, da se bo veliko slabše počutla, ne. Ampak mami je res žilava šla skozi vse to.«* Košiček pravi (1993: 160): *»Če je mrtev zakon strup, ki nam razjeda dušo, je razveza zdravilo, ki nam vrne zdravje.«* Tega se je mama najbrž tudi zavedala.

Ali bo **ločitev staršev vplivala na njeno prihodnost**, je sogovornica že razmišljala. *»Mogoče, da v prihodnosti res ne bom znala bit z nekom skupaj, met resnejše zveze, ne, in se bom ločila.«* Svoje pomisleke je zaupala mami, katera jo je podprla, rekoč: *»[...] da to, kar je blo z očetom, je blo in to je blo samo zarad njiju in nimama midva z bratom nikakršne zveze s tem, pa da se jaz nimam kaj bat, da bom že znala sama takrat razmišljat. Možno je, da se bom ločila, ni pa čist sigurno.«* Najin pogovor zaključiva s povedjo: *»Ko sta se ločevala, me je blo res strah, zaj vidim, da mi je veliko lažje in razmišljam, da četudi se bom sama ločila, da bo pa takrat mogoče še samo boljše za mene.«* Ta dekličina poved nazorno pokaže, da je bila v procesu ločevanja primerno podprta s strani več ljudi, ki so bili z njo v ožjem kontaktu. Bistvenega pomena je po mojem mnenju njen zelo dober in razumevajoč odnos z mamo. Menim, da je mama storila res ogromno, da je njena hči veliko lažje predelala proces ločitve, ki pa zanjo kljub vsemu ni bil lahek. Redni stiki z očetom bi ji situacijo olajšali. A na drugi strani je zelo odprto sprejela maminega novega partnerja in zdi se, da ji on predstavlja novo oziroma drugo vlogo očeta.

4.1.3 Intervju III

Slika 3: Osno kodiranje intervjuja III

Utemeljitev intervjuja III

Tretji pogovor je potekal s trinajstletno deklico. Njena starša sta se za ločitev odločila pred devetimi leti. Deklica je bila takrat stara komaj štiri leta. Zaradi tega so tudi njeni spomini na obdobje ločevanja staršev precej blede. Tudi to deklico sem k sodelovanju povabila preko svetovalne delavke na bližnji osnovni šoli. Pogovor sva izpeljali v prostorih svetovalne službe. Na začetku pogovora je bila deklica nekoliko nesproščena. Delovala je morda malenkost prestrašeno, v smislu, da ni vedela, kaj od mene pričakovati. Ko sem ji razložila potek najinega pogovora, je zadržanost minila.

Deklica je po ločitvi ostala z mamo, kasneje se jima je še pridružil mamin novi partner, s katerim sedaj bivajo v skupnem gospodinjstvu. Z očetom je obdržala pogoste stike.

Njeni spomini na **družinsko življenje pred ločitvijo** so že nekoliko pobledeli. »*Niti se ne spomnim veliko, ker sem bila stara štiri leta, ko sta se starša ločila.*« Včasih se o tem obdobju pogovarjata z mamo. »*Drugač pa se tu pa tam z mamico pogovarjama, kak je blo, pa to, pred ločitvijo. Pa če je blo vse normalno al sta se ful kregala, pa to.*« Po maminih besedah, deklica pravi, da sta se starša pred ločitvijo dobro razumela. »*[...] da nista mogla en brez drugega ...*« Kasneje so se pojavili nesporazumi in babica, mamina mama, je staršema predlagala ločitev. Najbolj se spomni dogodka, ko so skupaj sedeli v dnevni sobi in se pogovarjali o morebitni ločitvi. »*Tega se še najbolj spomnim pač, ko so se vsedli na sedežno in so se pogovarjali o tem pač, če se bota ločila. In sta se obadva strinjala. In točno vem, kak se je ata jokal, pa sem mu šla po robček. Edino to se spomnim, nič druga, ker sem še bla res tak mala.*« Po njenem glasu sodeč je bilo prepoznati, kako jo je ta dogodek ganil. Sploh, ko je omenila očetov jok, je njen glas postal še posebej nežen.

Točnega **vzroka za razvezo zakona** svojih staršev ne pozna. Mama je službeno odpotovala na smučanje, kjer se je zabavala s sodelavcem. »*Naj bi pač šli s službo nekam smučat in je pač ona tam se z enim drugim sodelavcem pač malo bolj zabavala in je pol, ne vem ... Mislim, da je blo zarad tega.*« Nezvestoba je le primer morebitnih vzrokov za razpad zakona, čeprav v tem primeru ne vemo zagotovo, ali je za nezvestobo sploh šlo. Kot vse velike težave v zakonu jo je mogoče premagati, če sta oba partnerja pripravljena to storiti. Včasih pa ločitev postane neizogiben naslednji logični korak. Posebej če so otroci še majhni, je potrebno ta korak narediti skrajno previdno. Bistvenega pomena je, da se ločitve ne loti na primer v duhu

maščevanja (Charlis, 1998), kot se je to pokazalo v tem primeru in bom razkrila še v sledeči razpravi. Menim, da bi ločitev vsekakor bolj negativno vplivala na deklico in bi na to obdobje gojila slabše spomine, če bi bili odnosi med staršema maščevalni. S tem, ko se tega obdobja niti ne spominja tako zelo, kaže, da je situacija ni preveč travmatizirala.

Novico o ločitvi staršev ji je osvetlila babica. »*V bistvu mi je babica razložila, da starša nista za skupaj, da morta it narazn.*« Pojasnila ji je tudi, da bo kljub temu, da bo živela z mamo, ostala z očetom v kontaktu. »*Probali so mi nekak razložiti.*« Štadler idr. (2009) v poglavju Ravnanja, ki so otroku v pomoč, posebej izpostavi pomembnost razložitve situacije otroku, kot je tukaj storila babica. Otroku je potrebno povedati, kaj se dogaja in zakaj. Potrebno je povedati, kako bo potekalo otrokovo življenje v prihodnje in da bosta zanj še naprej skrbela mama in oče, vendar le nekoliko drugače kot prej. Zaradi tega je otrok manj negotov in njegov občutek varnosti je manj prizadet, saj je situacija zanj bolj predvidljiva. Očitno je babica situacijo moji sogovornici zelo dobro predstavila.

Doživljanja procesa ločitve svojih staršev se ne spominja. Kakšni so bili njeni občutki, ko je izvedela, da se bosta starša razvezala, se ne spomni. Ne spomni se, ali jo je bilo česa strah, ali je staršema zaupala, kako doživlja proces ločitve in z njima delila svoje občutke. »*Ne bi vedla, res ... (zadrega)*« Ker je bila v očitni zadregi, zaradi nespominjanja dogodkov, nisem več drezala vanjo. Zdi se mi običajno, da pozabiš na občutke in svoja doživljanja, sploh če nate niso preveč vplivali. Ločitve ni želela preprečiti. Meni, da je razumela situacijo, v kateri se je znašla njena družina. »*Da sem kar razumela situacijo.*« Tudi krivde za razvezo staršev ni pripisovala sebi.

Zahodnoevropska kulturna tradicija vztraja na stališču, da otroci najprej pripadajo materi. K podobi matere sodi, da bo skrbela za otroke tudi po ločitvi (Zavrl, 1999). Tudi v tem primeru je **skrbništvo** dobila mama. »*Ja, ker sem še bla tak majhna, sem ostala pri mami.*« Oče deklici plačuje preživnino.

V **stiku z očetom** je bila po ločitvi vsak dan. Oče se je preselil k svoji mami in ona je vsak dan po vrtcu odšla k babici, tako da je ohranjala stik z očetom. »*Jaz sem pač redno po vrtcu šla k babici, da sem bla z njim. Tak da sma bla veliko skupaj.*« Tudi sedaj so njuni stiki še vedno pogosti. Očeta obiskuje med vikendom, včasih pa se vidita tudi še med tednom. Z obema **staršema** ima **po ločitvi dober odnos**, za katerega je značilno razumevanje in

zaupanje. »*Ful v redu se razumem z obema in jima tud dost zaupam.*« K temu morda tudi nekoliko pripomore dober **odnos med staršema po ločitvi**. Zanju je značilno sodelujoče bivše partnerstvo, **dogovarjanje o vzgoji**. »*Ja, vse se dogovarjata skupaj, kar se tiče mene, ne. Drugače pa tak, čisto normalno se pogovarjata. Pa če se pokličeta, se ne kregata, ne, ampak se čisto normalno vse zmenita.*« V času razveze je glavna naloga razvezancev, da končata partnerski odnos in reorganizirata starševskega (Zavrl, 1999). V tem primeru oba starša še vedno ostajata starša, saj sta dejavno prisotna v hčerinem življenju, o vseh zadevah v povezavi z njo se pogovorita skupaj, kar je zanjo najbrž najbolje. »*Ja, o vsem. Se pokličeta po telefonu pa se vse lepo zmenita.*« Ne glede na to, ali otroci po razvezi živijo z materjo ali očetom, oziroma nekaj časa pri enem staršu in nekaj pri drugem, je kritični dejavnik v njihovem prilagajanju neposredno po razvezi, in tudi kar se tiče dolgoročne dobrobiti, prav kvaliteta starševskih odnosov med bivšima zakoncema (Hetherington in Stanley-Hagan, 1997; po Zavrl, 1999). Starševska ljubezen do otrok se razlikuje od njunih medsebojnih čustev. Odrasla človeka sta lahko popolnoma razočarana drug nad drugim, ljubezen do otrok pa je brezpogojna (Bingham, 2006). Oče in mama te deklice se zavedata brezpogojnosti ljubezni do svoje hčerke in ji jo s tem, da želita oba sodelovati pri njeni vzgoji in biti prisotna v njenem življenju, z vso mero tudi izkazuje.

V trenutkih, ko ji je bilo težko, ji je najbolj **pomagala** babica. »*Ja, babica mi je vse lepo razložila. Ona mi je ful pomagala, ko mi je blo težko.*« Tudi z mamo se je veliko pogovarjala. Dodatna strokovna pomoč pa ji ni bila potrebna. Majhni otroci, ki imajo še zelo razsuto čustveno življenje, potrebujejo v času takoj po ločitvi posebno veliko pomoči. Zaradi pritiska ločitve so običajno prestrašeni in postanejo odvisni. Tesno hočejo čutiti varnost in zaščito, kolikor je le mogoče (Ballhausen, 1994). Sklepam lahko, da sta mama in babica v tistem obdobju dobro poskrbeli, da si je deklica pridobila duševno ravnovesje, saj je njen **pogled na ločitev** zelo pozitiven. Prepričana je, da ima ločitev ugodne posledice, saj se s prenehanjem preprirov v družini ustvari boljše energija. »*Da ni kreganja v družini. Energija je sigurno boljše ...*« Neugodnih posledic ločitve pa ne vidi. Prepričana je, da staršem ni treba ostati skupaj samo zaradi otrok. »*Se mi zdi, da ... Da če pač nista za skupaj, nista za skupaj.*« Iz te povedi lahko razberemo, kako dobro je deklica predelala proces ločitve. K temu po mojem mnenju vpliva tudi njen sedanji dober odnos z očetom. Če z očetom ne bi bila toliko v navezi, bi hrepenela po njem, in bi posledično, morda tudi ne odobraval ločitev.

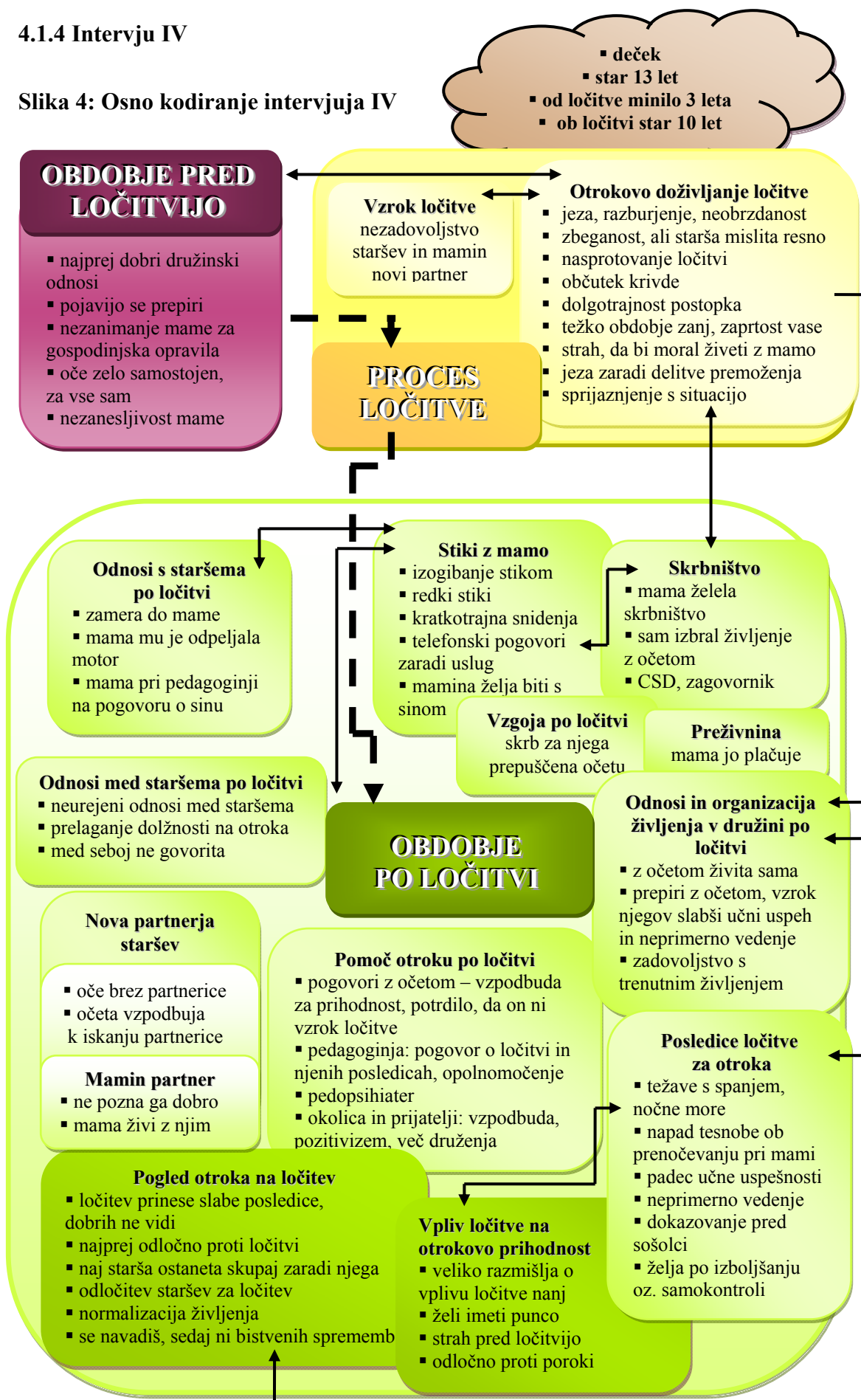
Svoje **življenje** takoj **po ločitvi** opiše z besedami: *»Ja, en čas se mi zdi, da je blo kar tak nekak, ker pač nisem mela ateja ob sebi, zaj pa sem se že kar navadla. Se mi tud ne zdi, da zaj dost težje živim, ker ni ateja ob meni.«* Ponovno poved, ki nakazuje njeno zrelost oziroma prijazenost z ločitvijo. Njen občutek je, da živi običajno življenje. Nima občutka, da bi ločitev zanj pustila kakšne posledice. *»Samo tega pač ne morem doživljat, kak je to, ko cela družina gre kam skupaj in se skup veselijo ob kakšnih dogodkih. Drugač pa nič kaj takega, je vse normalno.«*

Oba starša imata tudi **nove partnerje**. Njene izkušnje z novimi partnerji staršev so pozitivne, saj sta ji oba všeč. Ko je bila še mlajša, očetove partnerice najprej ni mogla sprejeti. *»Ker ne vem, zakaj, samo nisem je mogla sprejet.«* Ko jo je bolje spoznala, je spremenila mnenje o njej, in sedaj se dobro razumeta. *»Pol pa čez čas, ko sem jo spoznala, pa sem vidla, da je kar vreji. Pa se zaj kar dobro razumeva.«* O maminem novem partnerju pa ne pove veliko, zgolj da ji je dopadljiv, da živi z njima in da ji to ustreza. Mlajši otroci se lažje prilagodijo krušnim staršem. Lažje se tudi navežejo na novega partnerja svojih staršev kot starejši otroci (Miller, 2000). Začetno nesprejemanje očetove partnerice pa, po mojem mnenju, kaže samo na znake ljubosumja, saj je bila v očetovem življenju do tedaj samo ona, nakar je vstopil nov ženski lik, v obliki očetove nove partnerice, ki ji je predstavljal rivala.

O vplivih ločitve na njeno prihodnost sogovornica razmišlja. *»Ja, razmišljam mogoče o tem, kaj če bom se jaz tud ločila.«* In tega jo je tudi nekoliko strah. *»Ampak da ne bi mela družine zaradi tega, al pa da ne bi mela fanta zaradi tega, o tem pa ne razmišljam.«* Prepustila se bo življenju, da bo videla, kaj ji bo le-to prineslo. Ta poved je ponovno nazorni prikaz, da je bila deklica v procesu ločevanja ustrezno podprta s strani njej bližnjih ljudi. Na ločitev ne gleda kot na tragičen dogodek njenega življenja, ampak kot na dogodek, ki je v družino ponovno vnesel energijo, kot je dejala. Zaupljiv odnos in redni stiki z očetom pa še dodatno pozitivno vplivajo nanjo.

4.1.4 Intervju IV

Slika 4: Osno kodiranje intervjuja IV

Utemeljitev intervjuja IV

Moj četrti sogovornik je bil deček, star trinajst let. Njegova starša sta se ločila pred tremi leti, tako da je ob ločitvi štel deset let. V kontakt z njim sem prav tako prišla s pomočjo pedagoginje na bližnji osnovni šoli. Pedagoginja nama je za čas najinega intervjuja odstopila pisarno, tako da je najin pogovor potekal v mirnem vzdušju. Z dečkom sem se na kratko sestala že teden pred izvajanjem intervjuja, da sem mu predstavila svojo nalogo, tako da sva se na videz že poznala. Napetost oziroma trema pred začetkom pogovora ni bila več prisotna. Deček je pripovedoval zelo spontano, sama sem z vprašanji le usmerjala potek pogovora.

Intervjuvanec je na njegovo željo po ločitvi ostal z očetom. Mama se je preselila k novemu partnerju. Deček goji zamero do mame, zato so tudi stiki med njima zelo neredni.

Družinsko življenje pred ločitvijo opiše z besedami »*Ja, na začetku je blo vse vre, ne. Potem pa se je začelo, da sta se ful kregala.*« Prepirom med staršema je botrovalo mamino nezanimanje za gospodinjska opravila. »*Ker mama je prišla samo iz službe domov, pa se je vlegla, pa spala in nič ni hotla delat. Ati pa je vedno kuhal, pa vse.*« Oče je prevzel odgovornost za gospodinjenje in je bil po sogovornikovih besedah vedno za vse sam. Mama je bila zelo nezanesljiva. »*Včasih me je kar k sosedom poslala jest.*«

Vzrok za ločitev staršev je bilo mamino nezadovoljstvo v družini in njen novi partner. »*Mami je blo dovolj vsega, kaj sta mela z atijom. Pa drugega si je našla.*« Charlis (1998) svetuje, da se je o resnih problemih v družini potrebno pogovoriti in jih razrešiti. Učinkovito pogajanje in sklepanje dogovorov lahko zakonu koristi ali vsaj zmanjša škodo, ki jo ločitev prizadene partnerjem in otrokom. V tem primeru se starša očitno nista zmogla pogovoriti in rešiti svojih zakonskih težav.

Novico o ločitvi je **doživljal** oziroma sprejel zelo burno. Te novice sploh ni pričakoval. Ko se je vrnil iz šole, je videl, da je med staršema nekaj narobe, kajti oče je bil zelo razburjen. Ko mu je mama povedala o njuni nameri, se je deček zelo razjezil. Svojo jezo je sprostil tako, da je zlomil šipo. »*[...] je rekla, da mi mora nekaj povedat, ne. Jaz pa sem mislo, da sem nekaj novega dobo in sem bil ful vesel. [...] pa mi je povedla, da se bota z atijom ločla. Pol pa sem se jaz tak razjezo, da sem kar šipo zlomo.*« Otroci staršev, ki se ločujejo, so običajno vsi globoko pretreseni. Zelo malo jih je veselih ob odhodu enega od staršev, ne glede na to, kako

neprikrito grozen je bil zakon oziroma družinsko življenje. Ko jim starši povedo, kaj se bo zgodilo, preigravajo celo paleto čustev. V nasprotju z odraslimi pa še nimajo čustvene zrelosti, da bi boleča in moteča čustva zmogli nadzorovati (Charlis, 1998). Millerjeva (2000) dodaja, da kadar se otroci znajdejo v konfliktni situaciji, pogosto posnemajo vedenje oseb okrog sebe. Otroci, ki so bili priče neprestanim domačim preprirom in nasilju, bodo zagotovo tudi sami fizično agresivni. Deček omeni očetovo močno razburjenje, katerega bi lahko po mojem mnenju v tej situaciji posnemal. Njegovo **počutje**, ko je izvedel, da sta se starša odločila za razvezo, opiše z besedami: *»Jezem sem bil ful. Čisto sem bil iz sebe. Zmeden sem tud ful bil. Ker najprej nisem vedo, ali se samo zajebavata ali mislita resno.«* Opisal je tipičen prikaz doživljanja po izgubi osebe, na katero smo navezani. V poteku odzivanja ločimo takojšen odziv, poznejši odziv in okrevanje po izgubi. Deček je pri takojšnjem odzivu doživel šok in otrplost, zanikanje in nejevero ter hudo vznemirjenost, kar so tipične značilnosti te faze doživljanja oziroma reakcije ob izgubi bližnje osebe (Mikuš Kos in Slodnjak, 2000). Predvidevam tudi, da je bil deček, ob pogostem prisostvovanju preprirov med staršema, večkrat zmeden. Prepriro so bili najbrž že tako pogosti in odnosi med staršema že tako skrhani, da se je tega navadil in o možnosti ločitve sploh ni več premišljeval. Zaradi tega lahko omenja zmedenost, ali starša mislita resno ali je to ponovno eden izmed cele palete preprirov, katerih je že bil vajen. Ločitvi je odločno nasprotoval, želel jo je preprečiti. Staršema je dal vedeti, da ločitve ne želi. *»Ja, najprej sem jima reko, da ne bi mogo živet, če bota onadva šla narazen, ne. Jasno sem jima dal vedet, da si ne želim, da se ločita.«* Kasneje se je sprijaznil s situacijo, da se bosta starša kljub vsemu razšla.

Zaradi ločitvenega postopka svojih staršev je doživljal **občutke krivde**, imel je občutek, da bi lahko bil on vzrok ločitve. *»Ja, zaradi mene sta se dostikrat skregala. [...] tak se mi je zdelo, da sem sam za vse kriv.«* Millerjeva (2000) pojasnjuje, da mlajši otroci zaradi egocentričnega mišljenja pogosto verjamejo, da se vse dogaja njim ali zaradi njih. Porajajo se jim občutki, da so oni krivi, da je eden od staršev odšel od doma in da se starši prepriro zaradi njih. Krivda, ki jo čutijo, lahko načne njihovo samospoštovanje.

Sogovornik omenja, da je **proces ločitve doživljal** zelo težko. *»Ja, ful mi je težko blo, res.«* Mama je želela, da odide z njo. Sam pa se je odločil, da bo raje bival z očetom. *»Bolj me je skrbelo, če bi mogo it z mamo, ker mama do zdaj sploh ni znala kuhat oz. ni hotela.«* Pa še okolico je obdržal enako, s tem se tudi ni oddaljil od prijateljev, kajti mama sedaj živi v oddaljenem kraju. Za otroka, ki utrpi izgubo osebe, na katero je bil navezan, je po mnenju

Mikuš Koseve in Slodnjakove (2000), zraven psihološke podpore in zagotavljanja občutka varnosti zelo pomembno, da otrok čim bolj ohrani normalne vzorce in ritem življenja ter dejavnosti. Sogovorniku ni bilo treba obiskati sodišča. Na centru za socialno delo so mu dodelili **zagovornika**, ki je urejal stvari v njegovem imenu. *»[...]sem dobil enega gospoda, kateremu sem zaupal stvari in je potem on v mojem imenu govoril na sodišču.«* Zagovornik se otroku lahko dodeli že v fazi, ko center za socialno delo pripravlja mnenje o tem, pri katerem od staršev bi bilo najbolje poskrbljeno za otroka, lahko pa tudi kasneje z namenom, da v postopku skrbi za korist otroka in posreduje njegovo mnenje, bodisi centru za socialno delo bodisi sodišču. Pomembno je, da se otroka zavaruje pred večkratnim zasliševanjem pri različnih organih. Če je mogoče, naj bi otrok imel razgovore le z zagovornikom, katerega naloga je, da poskrbi, da za otrokovo mnenje in želje zvedo organi, ki o otrokovi usodi odločajo ali podajajo strokovno mnenje sodišču. Zagovornik naj bi otroka spremljal do zaključka postopka oziroma do trenutka, dokler ga ta potrebuje (Šalinger, 2009). Zaradi dolgotrajnosti postopka deček omenja stres. *»Ja, ful mi več ni blo do tega, da se vse to tak dolgo vleče, pa sem tam kar lepo vse povedal in si želel, da bi se vse čim prej končalo.«*

Skrbništvo je dobil oče, mama plačuje preživnino. **Skrb za vzgojo** je v celoti prepuščena očetu. *»Ja, če mam kake težave v šoli, vse ata sam rešuje.«* Vzgoja otroka s strani enega od staršev je drugačna, kakor vzgoja drugega starša in tudi drugačna kakor skupna vzgoja. Štadler idr. (2009) so prepričani, da je ravno skupna vzgoja tista, ki daje otroku najboljše pogoje, v katerih se razvija v zdravo in zadovoljno osebnost, le-ta daje otroku dovolj možnosti za razvoj obeh »polov« v njem, tako ženskega kot moškega. Kadar starševske vloge kateri od staršev ne opravlja – v tem primeru sta se mama in sin povsem odtujila – takrat potrebuje otrok izkušnje s tistim staršem, ki ostaja in z drugimi zanj pomembnimi ljudmi, ki mu lahko v veliki meri nadomestijo izgubljeno.

O svojih **občutkih** v zvezi z ločitvijo staršev ni govoril z nikomer. *»Takrat sem se čisto zaprl vase.«* Nekateri otroci ne želijo govoriti o svojih občutkih o travmatskem dogodku in izraziti doživljanja ob njem ali svoje stiske. Nikakor odrasli ne smemo poskušati nasilno doseči, da bi takšni otroci spregovorili. Morda molk ustreza njihovi strategiji obvladovanja. Pomembno je predvsem pokazati razumevanje in sočustvovanje (Mikuš Kos in Slodnjak, 2000). **Pomoč po ločitvi staršev** je poiskal pri pedagoginji in pedopsihiatru, ker je imel težave s spanjem. Sanjal je packe, ki ga napadajo. *»Čez kaki mesec oziroma dva se je pa vse rešilo.«* Sam je našel rešitev nočnim moram, tako da je pred spanjem razmišljal o lepih stvareh. Zaradi

razrešitve težave se je obravnava prekinila. Ne spominja pa se, ali sta s **pedopsihiatrom** obravnavala tudi temo ločitve. »Vem, da je blo nekaj, da še je potem ati mogo nekaj povedat.« Hude sanje in nočni strahovi so pogosta značilnost žalovanja otrok. Včasih se lahko otrok zvečer boji zaspati, ker ve, kako mučna je lahko noč (prav tam). Vsekakor pa so nočne more odraz otrokovega trpljenja oz. stiske, ki jo doživlja ob ločitvi. Pomagali so mu tudi **pogovori z očetom**. Oče mu je zagotovil, da on ni ničesar kriv in ga optimistično usmeril v prihodnost. »[...] da bo vse v redi, pa da naj neje skrbim za to. Pa da nisem nič kriv.« Mamine pomoči ni prejemal oziroma jo je, po sledeči povedi sodeč, morebiti odklanjal: »Na mamo sem bil tak ful jezn, tak da se nisem nič pogovarjal z njo.« Veliko so mu pomagali tudi **prijatelji**. »Ker so me bodrili, da bo vse v redu. Pa več so prišli po mene, če gremo ven, da ne bi doma prenašal teh težav.« Stiki z vrstniki postanejo v tem obdobju precej tesnejši, saj se medsebojno ščitijo pred strahom pred ločitvijo (Brazelton, 1999). Tudi s **pedagoginjo** je govoril o ločitvi in njenih posledicah. Poskušala mu je pojasniti situacijo, ga opolnomočiti. Vloga šole ob individualni travmatski izkušnji, kot je ločitev staršev, je za otroka zelo pomembna. Šolski delavci in sošolci so tisti, ki lahko pokažejo ogromno sočutja in razumevanja (prav tam).

Stikom z mamo se izogiba. »Včasih jaz pozabim na njo, včasih ona ne more, ker dela, al pa kaj. Zaj se že res dolgo nisem vido z njo.« Kadar se vidita, so snidenja zelo kratkotrajna. »Tak za pol urce se mogoče kdaj vidima, ampak to res ful na kratko.« Izmenjujeta si telefonske pogovore, ki potekajo običajno le zaradi uslug. »[...] tak da bi ona mene poklicala, da bi se hotla pogovarjat z mano, to pa nikoli. No, razen, če rabi kaj, takrat me pokliče.« Mama vse zadeve v zvezi z njim ureja preko njega, njega pokliče, da on določeno stvar vpraša očeta. Odnosi med staršema po ločitvi so zelo neurejeni. »Praktično z atejom sploh ne govorita.« Svoje dolžnosti prelagata na otroka. »Klicala me je tudi, ko je rabla neko mojo številko, da mi bo potem nakazovala denar, ne. Pa je tud to šlo prek mene, ni hotla ateja poklicat.« V tem primeru se povsem pokaže naslov moje naloge: *med dvema ognjema*. Preprosto nepošteno do otrok je, če jih starši obremenjujejo s prenašanjem odgovornosti nanje. Starši morajo svojo starševsko vlogo in skrb za otroka izražati po odraslo, bodisi da se sestanejo, po telefonu ali v skrajnem primeru tudi s pismi, ne pa da svoje dolžnosti prenašajo na otroka (Charlis, 1998).

Na moje vprašanje, kakšen je njegov **sedanji odnos s staršema** po ločitvi, je dejal, da se z očetom veliko prepirata zaradi njegovega slabega učnega uspeha in neprimerne obnašanja v šoli. »[...] sma se kregala zarad slabih ocen v šoli, pa ker mam tako čudno obnašanje. On pa

si želi, da bi se poboljšal. Ker hočem bit frajer pred ostalimi, pa se kregam z učiteljci.» Z mamo pa se tako ali tako zelo malo vidita. Do mame goji zamero: »Ja, zaradi ločitve, pa ker je mela drugega.« Jezi ga tudi, ker mu je mama po ločitvi odpeljala motor, ki ga hrani sedaj pri sebi. Tukaj je moč opaziti tudi mamino željo po preživljanju časa s sinom, kajti deček pove tudi: »Ker že enkrat je blo, da bi mi sobo naredla, pa da bi lahko se v šolo vozo z motorom, samo zato, da bi šel k njej.« Mama očitno vseeno kaže zanimanje za sina, saj je bila tudi pri pedagoginji na pogovoru o njem. Deček omeni tudi njegovo razburjenje zaradi tožbe o delitvi premoženja. »Ja, pa na začetku sem še bil bol mirn, na koncu, ko pa je prišlo toženje o tem, koliko dnara gre h komu, pa sem bil ful jezn.«

Mama **ima novega partnerja**, s katerim tudi živi. Deček ga ne pozna dobro. »Tak, še kar se mi zdi. Najprej je blo tak, da je pač njegova cela družina bla ful v redi, čez čas so pa nekateri bli ful nesramni, ker so v njegovi družini nekaj meli. Mama mu je umrla in pol mislim, da so se vsi po vrsti skregali, kdo bo kaj podedoval.« Oče pa je brez partnerice. »Včasih mu tak iz heca rečem, če bi si kako najšo, da ne bi rabo samo on vsega delat (nasmeh).« Iz te povedi je moč opaziti, da je deček sprejel ločitev staršev in ne upa več o ponovni združitvi družine, saj očetu celo predlaga drugo partnerico.

Ko sta se starša ločevala, je menil, da bi morala ostati skupaj zaradi njega in je ločitvi odločno nasprotoval. »Ampak zaj opažam, da je skoraj enako, ne.« Ko se navadiš in se življenje normalizira, ni opaziti več bistvenih sprememb, je dečkovo mnenje. »Ni nekih tak hudih bistvenih sprememb zame, je moje življenje kljub temu normalno.« Dobrih **posledic** ločitve kljub vsemu ne vidi, neugodnih zanj pa je bilo kar nekaj; nočne more, ki so potem pojenjale, napad tesnobe ob prenočevanju pri mami. »[...] pri mami, ko sem bil prvič tam, pri njenem fantu, pa bi naj tam spal, pa nisem mogo, ker me je tak zgrablo, pa sem hoto samo še domov.« Predvsem mu je padel učni uspeh, začel se je neprimerno vesti in prepirati z učiteljci. Millerjeva (2000) opozarja, da lahko z nasilnim vedenjem in neprestanim povzročanjem težav v šoli otrok poskuša pritegniti pozornost. In tudi deček omeni, da se s svojim vedenjem želi postavljati pred sošolci. A izrazi tudi željo po izboljšanju oziroma samokontroli. »In zaj bi res rad, da se to poboljša.« Po mojem mnenju je že nemajhen del opravljen s tem, če se zaveda neustreznosti svojih dejanj.

O vplivu ločitve na njegovo prihodnost veliko razmišlja. Vsekakor si želi imeti punco, a je zaradi strahu pred ločitvijo odločno proti poroki. *»[...] potem se hitro skregaš, pa je vse narobe.«*

Glede na to, da se je sogovornik sedaj sprijaznil s situacijo, v katero je bil postavljen, da se mu zdi njegovo življenje sedaj ponovno normalno, menim, da je dobro predelal proces ločitve. Kot podporni dejavnik so se izkazali predvsem njegovi vrstniki, oče in pedagoginja. O pomoči pedopsihiatra ne izvemo veliko. Menim, da mu morda oče in mama njunih težav nista uspela predstaviti v njemu primerni luči, da goji tolikšno zamero do mame. Z dobrim odnosom z mamo in večkratnimi stiki z njo bi mu bilo gotovo lažje. Vlogo šolske svetovalne službe oziroma druge strokovne pomoči pa vidim v seznanjanju staršev o neustreznosti dejanj, ko svoje dolžnosti prenašata na otroka. S tem mu življenje le še dodatno otežujeta. Za otroka je veliko lažje, če ima občutek, da se starša znata dogovoriti o obveznostih in dolžnostih do njega, ne da v to vpletata samega otroka.

5 INTERPRETACIJA IN DISKUSIJA REZULTATOV

V empirični del naloge sem vključila štiri osnovnošolce, ki so doživeli ločitev svojih staršev. V raziskavi sta sodelovali dve deklici in dva dečka, skupno vsem je, da obiskujejo zadnje razrede osnovnošolskega izobraževanja. Opravljeni intervjuji se med seboj razlikujejo, saj vsak posameznik doživlja ločitev na svoj način, imajo pa tudi nekaj stičnih točk. To nam nakazujejo tudi sheme posameznih intervjujev, ki so si med seboj razmeroma podobne, a vsaka sporoča svojo zgodbo, drugačno situacijo in različen proces ločitve.

V nadaljevanju bom poskušala prikazati zaključke svoje raziskave in jih povezati s teoretskimi koncepti. Izsledki te raziskave niso reprezentativni, saj je vzorec raziskave premajhen in jih zato ne moremo posploševati. Vsi rezultati in ugotovitve veljajo izključno za to raziskavo.

Pri vseh intervjujih so bila omenjena večja nesoglasja, pogosti prepiri med staršema v obdobju pred ločitvijo. Raziskave kažejo, da največ škode za otroka naredijo prav razdor in razprtije pred ločitvijo. Zaradi tega imajo otroci raznovrstne težave v obdobju ločevanja ali pa še pozneje v življenju (Charlis, 1998). Tudi Demo in Cox (2000) se strinjata, da spreminjajoče se družinske dinamike prispevajo k temu, da otroci doživljajo stiske že pred razvezo zakonske zveze svojih staršev. Le pri intervjuju III prepiri med staršema niso bili posebej izpostavljeni oziroma naj bi se starša pred ločitvijo dobro razumela – nesoglasja med njima so se pojavila zaradi mamine domnevne nezvestobe, čemur je sledila ločitev. V ostalih treh primerih pa so bili odnosi med starši zelo skrhani, skupnega jezika niso več uspeli najti. In vsi sogovorniki so poročali, kako neprijetno jim je bilo poslušati prepire staršev. Življenje ni vedno samo zabava in tudi najsrečnejše družine lahko preživljajo težke čase. Od komunikacije in prizadevanja staršev za razrešitev zakonske krize je odvisno, ali bo zakon preživel. V intervjuju II deklica tudi posebej izpostavi njeno stisko zaradi očetovega verbalnega nasilja nad mamo. Če mož žali in ustrahuje ženo, jasno kaže, da je ni nikoli zares ljubil. To je hkrati znak njegove čustvene nezrelosti. Moški razodeva z napadalnim vedenjem do matere svojih otrok tudi to, da do otrok ne čuti prave ljubezni. Kajti ko obrekuje in ponižuje ženo, obremenjuje otroke z dvomi o čustvenem odnosu do matere. In to vsekakor moti zdrav emocionalni razvoj otrok (Košiček, 1993). Prepiri staršev otroku vsekakor ne koristijo.

Zgodbe nakazujejo, da je ločitev dolg proces in lahko preteče obilo časa, preden se starša dejansko odločita za ločitev. Družino I je mama zapustila, še preden sta bila z očetom uradno ločena, tako da je sogovornik izvedel za ločitev, ko je mama družino že zapustila. V družini II sta se zakonca pred uradno razglasitvijo ločitve za nekaj časa razšla, nato pa ponovno poskusila in se naposled le ločila, zato je bila tudi moja sogovornica veliko bolj vpeta v dogajanje. Starša sta najprej odlašala z razvezo zakona zaradi otrok. Nato je mama otrokoma povedala o nameri za ločitev, oče je s seznanitvijo otrok odlašal. Za družino III je značilno posvetovanje z mamino mamo glede ustreznosti odločitve za razvezo. Pogovoru o tej temi je prisostvovala tudi sogovornica, tako da je novica o ločitvi ni presenetila. V družini IV pa sta se starša odločila za ločitev, ki je otrok v tistem trenutku ni pričakoval. Z namero o ločitvi ga je seznanila mama in sledil je val njegovega razburjenja in neobrzdani. Zaradi razočaranosti je razbil steklo. Po modelu človekovega funkcioniranja v eksistencialnih krizah (Weg, 1995, po Čuk, 1997) je deček takrat dosegel drugo fazo, fazo jeze, za katero je značilno, da občutki izgube lahko vodijo v občutke jeza in besa do ljudi v bližini. Shapiro (2003) meni, da se veliko mladostnikov na ločitev svojih staršev odzove, kot da se je njihov svet sesul.

Ljubezensko razmerje med dvema osebamama predstavlja zelo osebni in večplasten odnos, ki se stalno razvija in spreminja. Zato so lahko tudi razlogi za ločitev zelo različni (Schöberl, 2006). Za vse primere lahko rečem, da je bil vzrok ločitve nezadovoljstvo staršev. Prvo in temeljno merilo je, ali je neka zakonska skupnost uspešna ali neuspešna, kako se zakonca počutita v njej. Če z njo nista zadovoljna, je očitno, da z zakonom nekaj ni v redu (Košiček, 1993). V vseh primerih je bilo moč dobiti vtis, da se starši v zakonu niso več dobro počutili. Pri intervjuju I in IV lahko k vzroku za ločitev dodam še nove partnerje mam intervjuvancev. V intervjuju III je deklica prav tako omenjala morebitno mamino nezvestobo, a tako kot intervjuvanka II točnega vzroka za ločitev svojih staršev ne pozna. Nezvestoba je le eden izmed primerov morebitnih vzrokov za razpad zakona. Charlis (1998) pravi, da jo je, kot vse velike težave v zakonu, mogoče premagati, če sta oba partnerja pripravljena to poskusiti, kajti zelo malo težav je popolnoma in brezupno nerešljivih. Tudi oče deklice iz intervjuja II je imel v času trajanja zakona drugo partnerico. Zanimivo se mi zdi, da je v vseh primerih šlo za nezvestobo, a so bile v večini nezveste ženske. Morda nekoliko feministično prepričanje, a sama sem menila, da mame zaradi drugega ljubezenskega razmerja zelo redko zapustijo svoje otroke. V tej raziskavi se je v dveh primerih pokazalo ravno nasprotno. Pri intervjuju I in IV je skupno, da sta moja sogovornika ostala z očetom. Mama sogovornika IV si je sicer želela

življenja s svojim sinom, a je deček mamo zavračal, medtem ko se je mama sogovornika I povsem odpovedala svojima otrokoma in za več let prekinila stike.

Intervjujem I, II in IV je skupno, da je bilo otroke strah, da se bodo njihovi straši ločili oziroma so zaradi očitnih nesoglasij med starši ločitev potihoma pričakovali. Cockett in Tripp (1994) sta v svoji raziskavi ugotovila ravno nasprotno – otroci kljub prepiru, ki se dogajajo med staršema, ne pričakujejo, da bo eden od staršev odšel. Zajčeva (2006) pravi, da je sporočilo o nameri staršev za ločitev za otroka zelo boleče, zato mu ga je potrebno prenesti s primerno občutljivostjo, da bo zanj čim manj boleče. Otroku ga je potrebno sporočiti, ko so starši za ločitev trdno odločeni in ne, ko o njej samo razmišljajo.

Glede na otrokovo doživljanje ločitve se zgodbe med seboj precej razlikujejo. Sogovornik I je občutil obžalovanje, žalost in je imel veliko željo po mami, ki ga je zapustila. Sogovornica II je doživljala močne občutke drugačnosti, saj po njenem občutku ločitve v njenem okolišu niso pogoste. Sogovornica III se svojega doživljanja ob ločevanju staršev ne spominja, bila je razmeroma majhna. VI. sogovornik pa je ves proces doživel čustveno najbolj intenzivno, saj je občutil veliko jeze in razburjenja. Begalo ga je tudi vprašanje, ali starša mislita resno. Po njegovih besedah je bilo to obdobje zanj zelo težko. Vsem zgodbam pa je skupno, da so se sogovorniki nekaj časa po ločitvi sprijaznili s situacijo, in se jim zdi, da sedaj živijo povsem normalno življenje. Le prvi sogovornik omeni željo po mamini prisotnosti v družini. Ko otroci spoznajo, da se njihovi starši ločujejo, so običajno čustveno zmedeni. Za prvih nekaj tednov ali mesecev je značilno spreminjanje njihovih čustev. Pogosto so zelo žalostni, mnogokrat jočejo ali pa želijo biti sami. V naslednjem trenutku so jezni na starše, ker so jih razočarali. Lahko se počutijo izgubljene, prestrašene in zaskrbljene zaradi prihodnosti (Bingham, 2006).

Otrok vse dojema na osebni ravni, zato mnogokrat tudi za ločitev krivi samega sebe. Pogosto so otroci prepričani, da bi starša ostala skupaj, če bi njihovo vedenje bilo lepše. Občutek krivde zaradi razpada zakona staršev posebej izpostavita intervjuvani deček I in IV. Zelo pomembno je zatrjevanje staršev, da otrok ni kriv za nesporazume, kajti ločitev je izključna odgovornost staršev (Štadler idr., 2009).

Trajanje otrokovega prilagajanja na ločitev je zelo odvisno tudi od obnašanja staršev v času ločitve, menijo različni strokovnjaki. Otroci, ki so priča odkriti sovražnosti med staršema, se

na ločitev prilagajajo veliko dlje. Skupno sodelovanje obeh staršev lahko prihrani otroku škodo, ki jo povzročata nenehna jeza in grenkoba (Zajc, 2006). To se v moji raziskavi povsem potrди. V družini II in III, kjer sta ločitvi potekali sporazumno oziroma na podlagi skupnega sodelovanja staršev, sta tudi sogovornici veliko lažje sprejeli ločitev in jo predelali. Pri sogovornikih I in IV pa je proces ločevanja potekal veliko bolj stresno in je pustil tudi večje posledice za otroke. Barle - Lakota idr. (2004) omenjajo raziskavo, ki ugotavlja, da so posledice za otroke manjše, če je tudi raven konfliktov med starši manjša, če so stiki z obema od staršev tudi po razvezi pogosti in če ima otrok čim tesneje stike tudi z drugimi sorodniki. Glede na to, da je proces ločitve pri zakoncih II in III potekal na precej miren in sporazumen način, bi lahko bil to vzrok, da otroka ne čutita večjih posledic in sta deklici sedaj povsem zadovoljni s svojim življenjem. Drugače je bilo pri intervjuvancu IV, kjer je ločitev staršev potekala veliko bolj stresno, kjer so stiki z mamo zelo neredni oziroma si jih deček niti ne želi in so zaradi tega tudi posledice veliko hujše – učna manj uspešnost in neprimerno vedenje. Padec učne uspešnosti omeni tudi sogovornica II, a se je ta ponovno izboljšala, ko je sama prešla krizno obdobje.

Ločitev običajno prinese tudi neizbežno preselitev nekoga izmed družine. V primeru I in IV je družino zapustila mama, v primeru II in III pa je odšel oče. Skupno vsem intervjujem je, da so otroci ohranili enako bivališče in s tem tudi okolico, tako da jim ni bilo potrebno zamenjati šole ali opustiti katerih drugih prostočasnih dejavnosti. A v svoji neposredni bližini so izgubili pomembno osebo. Otroci ob ločitvi staršev potrebujejo veliko pomoči, da se soočijo z odhodom osebe, ki jim je zelo blizu in jim veliko pomeni (Youngs, 1996). Vsi intervjuvanci, razen dečka I, so se sprijaznili z odhodom enega od staršev. Sicer intervjuvanec I tudi omeni, da se sprejel trenutno situacijo, a iz njegove zgodbe je moč razbrati, da si mamo še vedno močno želi v svoji bližini. V otrokovem življenju po ločitvi pa se z ustaljenim redom, rutino in ohranjanjem navad, ki so za otroka običajne, krepi občutek varnosti (Štadler idr., 2009).

Po razhodu staršev potrebujejo otroci zagotovilo, da jih imajo starši radi, da niso vzrok razhoda staršev. Vsi starši bi morali misliti na otrokovo korist in zadovoljevati njegove materialne, čustvene in psihosocialne potrebe ter s svojim ravnanjem kazati skrb in odgovornost do otroka (člen 5a Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, 2004). Vsekakor v vseh primerih in brez izjem. Žal pa ni zmeraj tako. Za vse zgodbe velja, da imajo odsotni starši možnost obiskov svojih otrok, a so se raje umaknili. Le v primeru III so stiki pogosti. Oče nudi svoji hčeri podporo, njun odnos je zelo zaupljiv. Oče deklice II pa po

njenem mnenju opušča stike zaradi pritiskov na delovnem področju in vse večje zaposlenosti. Sogovornik I in sogovornica II imata željo po stikih z odsotnim staršem, medtem ko se sogovornik IV stikom izogiba. Mami zelo zameri, da je zapustila družino zaradi drugega moškega. A za normalen razvoj otrok potrebuje tudi drugega roditelja. Če je odsotni roditelj v resnici odsoten in nezanesljiv, je pomembno, da starš v otrokovo korist o njem ali njej govori v lepi luči (Brazelton, 1999). Pri nobeni zgodbi nisem zasledila, da bi starš otroku zaničljivo govoril o odsotnem staršu. Tudi oče I si je zelo prizadeval za ohranitev stikov otrok z mamo, četudi je le-ta družino zaradi lastne želje zapustila. Očitno so v teh primerih starši znali ločiti starševsko vlogo od partnerske in na prvo mesto postavili potrebe otrok. V literaturi je moč zaslediti, da se starši, ki mislijo na dobro otroka, med seboj posvetujejo in se čutijo odgovorne za skupno starševstvo izvenzakonske skupnosti (Kuntzag, 1997). A le za bivša zakonca III je značilno dogovarjanje med njima glede otroka, izvajata sodelujočo vzgojo. Ostalim primerom je skupno, da je skrb za vzgojo prevzel starš, ki je nosilec skrbništva. V primeru IV starša celo svoje starševske dolžnosti prelagata na otroka, saj mama za vse zadeve v zvezi z otrokom pokliče sina in zadevo naslovi na očeta. Otrok je tako rekoč njun posrednik. Zelo nepošteno do otrok je, če jih starši obremenjujejo s prenašanjem odgovornosti nanje. Starši morajo svojo starševsko vlogo izražati po odraslo, tako da medsebojno usklajujejo svoje dolžnosti in skrb za otroka (Charlis, 1998).

Za zdrav duševni razvoj deklice potrebujejo povezanost z mamo, ki jim pooseblja osnovno žensko naravo. Prav tako potrebujejo tudi močno oporo v očetu, ki jim predstavlja osnovno moško naravo. Uravnoteženost principov materinske in očetovske narave deklicam omogoča ohranjati stik s svojo lastno žensko naravo in ji hkrati daje moč za delovanje v okolju. Takšna deklica bo postala močna in skrbna, nežna in odločna, usmerjena k lastnim ciljem in empatična. Ne bo je strah izraziti svojih misli in čustev in pogumno bo sledila svoji poti. Pri dečkih je podobno. Dečki prav tako za zdrav duševni razvoj potrebujejo močno zgodnjo povezanost z materjo, ki jim postavi osnovo za njihovo kasnejše čustveno življenje, za vzpostavljanje odnosov z ljudmi in do sveta. Od očeta pa si deček pridobi vzorec, kaj pomeni biti moški. Nauči se vstopati v svet in v njem odgovorno delovati. Očetov pozitiven odnos do sinovih sposobnosti in zmožnosti utrjuje občutek lastne vrednosti. Starša opravita svojo pomembno nalogo v oblikovanju otrokove osebnosti takrat, kadar svoje starševstvo dejavno opravljata, kljub ločitvi (Štadler idr., 2009). O dejavnem opravljanju starševstva lahko govorimo le pri zgodbi III. Pri zgodbi II je očetovo vlogo nekoliko prevzel mamin novi partner, tako da bi tudi v tem primeru lahko govorili o možnosti identifikacije deklice z

obema staršema oziroma z mamo in očimom. Za zgodbo I in IV pa je značilno, da dečka odraščata povsem brez povezanosti z mamo. Naloga prisotnega starša je, da poskuša to vrzel čim boljše zapolniti.

Raziskave kažejo, da se lahko odnos otrok do staršev po ločitvi bistveno spremeni. Odnos do odsotnega starša postaja manj zaupljiv, saj ni več vsakdanjega stika (Charlis, 1998). Le intervjuvanka III je omenila, da ima z očetom še zmeraj zaupljiv odnos, čemur botrujejo najbrž njuni zelo pogosti stiki. Preostali sogovorniki so v veliko tesnejšem stiku z roditeljem, s katerim živijo. A kljub temu, da je razhod lahko razdiralen, za nekatere boleč in stresen (Zavrl, 1999), lahko življenju po njem ponudi priložnost za nove medsebojne odnose. Vsi starši imajo nove partnerje, razen oče sogovornika IV. Oče sogovornika I je dve leti v vezi z drugo partnerico in moj sogovornik je vesel, da je oče našel nekoga. Mama sogovornika I pa je bila s svojim zdajšnjim partnerjem v zvezi že pred ločitvijo. V odnosu med staršema so po ločitvi še vedno prisotni prepiri. Deček pa je z očetom v dobrem odnosu, nad mamo pa izrazi razočaranje, predvsem zato, ker je sestri odklonila pomoč. Zelo si želi, da bi mama videla njegove dosežke. Oče sogovornice II ima drugo partnerico, ki jo deklica le bežno pozna. Mamin novi partner pa je očetovo popolno nasprotje in se deklica z njim zelo dobro razume. Sanders in Mayers (1999) pravita, da imajo včasih otroci svojega očima ali mačeho raje kot svojega odsotnega pravega roditelja. V tem primeru je deklica na očima zelo navezana, saj ji posveča veliko pozornosti, kar ji oče zaradi prezaposlenosti ni utegnil. Oče in mama sta po ločitvi malo v stiku, večinoma se dogovarjata glede preživnine. A zelo ugoden vpliv na otroke je imel njun medsebojni odnos v času ločevanja. O pomembnostih sta se uspela sporazumeti. S tem sta vsekakor veliko manj obremenjevala svoja otroka in jima ogromno prizanesla. Deklica ima z mamo zelo odkrit in zaupljiv odnos, ker sta pa z očetom sedaj zelo malo skupaj, je njun odnos težko opisati. Za zgodbo III je značilno, da sta se starša ločila, ko je bila deklica še zelo majhna. Sedaj ima oče novo partnerico, ki jo je deklica sprva zelo težko sprejela. Drugega partnerja, s katerim bivajo skupaj, ima prav tako tudi mama, kar sogovornici povsem ustreza. Odnos med tema staršema je tipičen primer sodelujočega bivšega partnerstva. Preko telefonskih pogovorov se dogovarjata o vseh zadevah glede njune hčere. Kadar se starši odločijo, da zakon ne more več trajati, mnogokrat potrebujejo pomoč, da spoznajo, da mora starševski odnos do otrok trajati vse življenje (Charlis, 1998). Ta starša se njunega starševskega odnosa povsem zavedata. Prav tako je tudi za njuno hčerko značilen dober odnos z obema staršema, kjer vlada izrazito zaupanje in razumevanje. Očeta sogovornika IV, kot sem že omenila, nima partnerice. Deček ga spodbuja k iskanju le-te. Ker otroci obžalujejo

izgubo družine in zlasti izgubo enega od staršev, mnogi izmed njih tudi po tem, ko jim je bila dokončnost ločitve razložena, še vedno upajo, da bodo njihovi starši nekega dne spet skupaj. (Zajc, 2006). S tem, ko deček očetu predlaga razvijanje novega partnerskega odnosa, nazorno pokaže, da je ločitev popolnoma sprejel in ne upa več o ponovni združitvi družine. Mama ima drugega partnerja, a ga deček ne pozna dobro. Odnosi med staršema po ločitvi so zelo neurejeni, med seboj ne govorita in svoje starševske dolžnosti prelagata na sina, o čemer sem pisala že poprej. Odnos med dečkom in očetom pa je trenutno nekoliko napet, saj se veliko prepirata zaradi njegovega slabšega učnega uspeha in neprimerne vedenja. Do mame goji zamero, ker mu je po ločitvi odpeljala motor in zaradi tožbe o delitvi premoženja. Vsi odnosi za svoj razvoj potrebujejo čas in zelo pomembno je, da dogodkov ne prehitavamo. Tako odnosi otrok do staršev po ločitvi, odnosi med staršema in odnosi otrok do novih partnerjev. Ko otroci spoznavajo svojega očima ali mačeho, je dobro, da jih ne poskušajo primerjati s svojim pravim roditeljem. Kajti vsi smo si različni. Novi partnerji staršev pa morajo dati otrokom čas, da se jih le-ti navadijo (Sanders in Mayers, 1999).

Raziskave kažejo, da je ločitev staršev za otroka hud stresni dogodek in da vsi otroci kažejo predvsem v prvih letih po razvezi določene kratkotrajne motnje v razvoju, čustvene in vedenjske težave. Raziskave kažejo tudi na razlike med spoloma, saj pri dečkih praviloma trajajo dlje (Hetherington, 1985). Sogovornik I izpostavi predvsem negativne izkušnje kot posledico ločitve. Doživljanje izgube, odsotnost mame, stiska biti brez mame in razočaranje nad mamo so neugodne posledice ločitve. Edina ugodna sprememba, ki jo je ločitev zanj prinesla, je zmanjšanje števila preprirov. Pri sogovorniku IV pa se je kot neugodna posledica ločitve pokazalo predvsem njegovo neprimerno vedenje, slabšanje učnega uspeha, takoj po ločitvi je doživljal nočne more. Tudi za sogovornico II je značilno slabšanje učnega uspeha v obdobju ločevanja. S sogovornico III pa obe menita, da ločitvi sledi zadovoljnejše življenje in izboljšanje medsebojnih odnosov v družini, saj se s tem končajo pogosti prepri med staršema. Deklica III neugodnih posledic ločitve ne vidi. Kot ugodno posledico ločitve sogovornica II omeni tudi okrepitev prijateljstev, saj so bile prijateljice v obdobju ločevanja njen podporni dejavnik. Po ugotovitvah Wallersteinove (1986) pa je najpomembnejši dejavnik, ki vpliva na dober izid za otroke, otrokova izkušnja v družini po ločitvi. Kvaliteten starševski odnos, stalnost stikov z odsotnim roditeljem in stopnja do katere so izginili konflikti med staršema vsekakor vpliva na otrokovo doživljanje in sprejemanje življenja po ločitvi. Otroci v družinah, kjer je poskrbljeno za njihove čustvene potrebe, so veliko bolj zadovoljni. Ta ugotovitev se potrjuje v moji raziskavi, saj ravno dekletki opisujeta ločitev kot tako rekoč pozitivno izkušnjo,

kajti z ločitvijo so se prekinili stalni boji med staršema in ravno za njiju je značilno, da imata s starši kvaliteten odnos, stalnost stikov z odsotnim roditeljem drži za sogovornico III, medtem ko se želja po očetu sogovornice II s časom manjša. Temu botruje najbrž tudi zelo dober odnos z očimom, ki ji nadomešča moški lik. Tudi konflikti med staršema po ločitvi so se pri teh dveh zgodbah zmanjšali – pri sogovornici II sta starša ločitev izpeljala sporazumno in s svojimi težavami nista obremenjevala otrok, medtem ko starša sogovornice III glede nje še vedno medsebojno sodelujeta. Medtem ko o kvalitetnem starševskem odnosu, stalnosti stikov z odsotnim roditeljem in o izginjanju konfliktov med staršema ne moremo govoriti. To so razlogi, zakaj sta sogovornika proces ločitve doživela veliko težje kot sogovornici.

Presenetljivo je, koliko mladostnikov ima izkušnjo ločitve. V Sloveniji se razide skoraj vsak tretji zakonski par. Občutek, da nisi sam, da te nekdo podpira in ti poskuša pomagati, je zelo pomirjujoč (Bingham, 2006). Ločitvena situacija je vsekakor težko breme in otroci ob ločitvi staršev potrebujejo veliko pomoči, da se soočijo s tako veliko spremembo, kot je odhod ljubljene osebe (Youngs, 1996). Sogovornik I je dejal, da so mu v tistem času zelo pomagali pogovori z očetom, ki je prav tako doživljal stisko. Rešičič Granda (2009) opozarja, da odgovornost za pomoč svojim otrokom nosijo izključno starši. A zaradi takratnega preživljanja osebne stiske, velikokrat ne morejo poskrbeti za otroke tako, kot bi bilo potrebno. Podporo so mu izkazovali tudi očetovi sorodniki, s pomočjo izražanja razumevanja in tolažbe. Sestra mu nudi varno zavetje z zaupljivim odnosom. Prijatelji so mu nudili varnost in ravno varnost, ki jo nudijo prijatelji ter domača okolica, lahko prinese pozitiven vpliv na otrokov občutek varnosti (Miller, 2000). Intervjuvanki II je prav tako zelo pomagala mama z odkritimi pogovori in brezpogojnim nudenjem podpore, zagotavljanjem varnosti in vzpodbujajočim odnosom za prihodnost. Mama je zaznala hčerino stisko in jo želela ublažiti. Pomoč so ji nudila tudi razredničarka, šolska pedagoginja in sošolci ter prijatelji. Zelo dobro ji je del pogovor s sošolcem, katerega starša sta bila prav tako v procesu ločevanja. Na ta način je videla, da nekdo doživlja podobne stvari kot ona, da ni edina in sama. Poslužila se je tudi uporabe Tom telefona, kjer so jo prav tako poskušali opolnomočiti. Če primerjam dekličino sedanje življenje z modelom človekovega funkcioniranja v eksistencialnih krizah (Weg, 1995, po Čuk, 1997), je deklica dosegla zadnjo fazo, fazo sprejemanja situacije, za katero je tipično, da se otrok nauči sprejemati tudi pomoč drugih ljudi. Otrok dojame, da se je njegovo življenje spremenilo in da ima možnost in moč, da to sprejme. Po ločitvi staršev deklica III ni potrebovala posebne pomoči. S pogovorom sta ji mama in babica razložili situacijo, ki jo je razumela in sprejela. Morda tiči razlog tudi v tem, da imajo zelo majhni otroci (sogovornica

III je bila ob ločitvi staršev stara štiri leta) pri prilagajanju spremembam manj težav, ker so njihove izkušnje in spomini manj intenzivni (Sanders in Mayers, 1999). Sogovorniku IV je veliko pomenila očetova potrditev, da on ni vzrok ločitve. Oče ga je vzpodbujal. V tem obdobju je za otroka pomembno večje izkazovanje topline in večji občutek varnosti (Mikuš Kos in Slodnjak, 2000). Tudi ta sogovornik je za pomoč prosil šolsko pedagoginjo, s katero sta govorila o ločitvi ter njenih posledicah. Zaradi pogostega doživljanja nočnih mor pa je obiskal tudi pedopsihiatra. Posebej intenzivne pa je razvil stike s prijatelji. S tesnimi stiki se vrstniki medsebojno ščitijo pred strahom pred ločitvijo (Brazelton, 1999). V obdobju ločevanja posebej pomaga pogovor. Kogar koli pa si otroci izberejo, jih pogovor z nekom, ki ga imajo radi in mu zaupajo, potolaži. (Bingham, 2006).

Po izsledkih raziskave Wallersteinove in Lewisove (2004) otroci, ki so doživeli ločitev svojih staršev, cenijo ljubezen, poroko in starševstvo, a so previdni do obveznosti in prestrašeni pred izdajstvom. Prav tako tudi moški in ženske, ki prihajajo iz razvezanih družin, žive v strahu, da bodo ponavljali zgodovino svojih staršev. Ti strahovi postanejo močnejši v zgodnji odraslosti, a so navzoči že v najstniških letih. Vsi intervjuvanci so omenili, da razmišljajo o morebitni ločitvi njihove sekundarne družine in jih je ločitve strah. Sogovornik IV si v prihodnosti želi razviti partnersko zvezo, a poroki odločno nasprotuje. Deklica III se sprašuje, ali bo znala razviti resnejšo zvezo. Obe sogovornici (II in III) pa na ločitev ne gledata kot na nek tragičen dogodek v njunem življenju. Ločitev je v njuni družini vnesla nov val pozitivne energije, sledilo je izboljšanje odnosov in razpoloženja družinskih članov. Goldstein in Solnit (1984) menita, da je ločitev staršev v otrokovo korist, če je le-ta neprestano obkrožen s konflikti oziroma če je njegovo okolje polno napetosti in prepirljivosti. Deklici sta optimistično usmerjeni v prihodnost, prepustili se bosta življenju in videli bosta, kaj jima bo le-to prineslo. Deklica III izrazi le obžalovanje, da ne more »doživljati družine«, s tem po mojem mnenju misli na izkušnjo skupnega, ljubečega družinskega življenja. Sogovornika (I in IV) sta nasprotnega mnenja, saj oba menita, da ločitev ne prinese ugodnih posledic. Deček I še sedaj meni, da bi starši morali ostati skupaj zaradi otrok, medtem ko je sogovornik IV starša pred ločitvijo prepričeval, naj se ne razvežeta za voljo njega. Podobno kot dekletu tudi onadva menita, da ko se življenje normalizira, ne občutiš več bistvenih sprememb. A deček I poudari, da je ob rednih stikih z odsotnim staršem življenje bistveno lažje. Osebe, ki so doživele ločitev svojih staršev, so mnogokrat ujete med željo po ljubezni in strahom pred izgubo (Lewis in Blakeslee, 2010).

IV. ZAKLJUČEK

Ločitev je težek trenutek, ki s sabo prinese pestro paleto različnih občutkov, veliko sprememb, težav in skrbi. Vsak posameznik doživlja ločitev na svoj način, zato so tudi odzivi na ločitev odvisni od vsakega posameznika. Ko pa se čustva nekoliko umirijo in prizadeti sprejme situacijo, se življenje normalizira.

Vsi sogovorniki, ki so sodelovali v raziskavi, so poročali, da je prisostvovanje prepirom staršev v obdobju pred ločitvijo v njih sprožalo neugodne občutke. Spreminjajoče se družinske dinamike prispevajo k temu, da otroci doživljajo stiske že pred razvezo zakonske zveze svojih staršev (Demo in Cox, 2000). Intervjuvana dečka I in IV posebej izpostavita tudi njun občutek krivde zaradi razpada zakona staršev. Velikokrat otroci menijo, da bi starša ostala skupaj, če bi bilo njihovo vedenje lepše. Posebej pomembno je zatrjevanje staršev, da otrok ni kriv za nesporazume, saj je ločitev izključna odgovornost staršev (Štadler idr., 2009).

Trajanje otrokovega prilagajanja na ločitev je zelo odvisno tudi od medsebojnega odnosa staršev v času ločitve (Zajc, 2006). Posledice za otroke so manjše, če je tudi raven konfliktov med starši manjša, če so stiki z obema od staršev tudi po razvezi pogosti in čim tesnejše stike z drugimi sorodniki ima otrok (Barle - Lakota idr., 2004). Pri intervjuvanih deklicah je ločitev potekala sporazumno, saj ju starša v sam proces ločevanja nista vključevala, ampak sta se o pomembnostih uspela dogovoriti, zato sta deklici veliko lažje prenesli dogajanje. Drugače je bilo v primeru sodelujočih fantov, kjer je pri obeh ločitev potekala veliko bolj hrupno, kjer nimata stikov z odsotnima staršema in je bilo zaradi tega dogajanje zanju precej bolj obremenjujoče.

Za vse zgodbe velja, da imajo odsotni starši možnost obiskov svojih otrok, a so se umaknili. Izjema je le zgodba III, kjer so stiki med hčerjo in očetom zelo pogosti in zaupljivi. Za zdrav duševni razvoj pa otroci potrebujejo navezanost z obema staršema. Starša opravita svojo pomembno nalogo v oblikovanju otrokove osebnosti, ko svoje starševstvo, kljub ločitvi, dejavno opravljata (Štadler idr., 2009). Naloga vseh staršev, ki so prevzeli skrbništvo nad otrokom, z izjemo primera III, je, da poskušajo vrzel odsotnega starša čim bolj zapolniti. V družino deklice II je vstopil mamin novi partner, ki uspešno nadomešča manjkajočega očeta.

Življenje lahko, kljub temu, da je ločitveno dogajanje boleče in stresno, po ločitvi ponudi priložnost za nove medsebojne odnose. Vsi starši imajo sedaj nove partnerje, edino oče sogovornika IV ni v ljubezenskem razmerju. Večinoma so tudi odnosi med otroci in starši, s katerimi bivajo, bolj zaupljivi kot z odsotnim roditeljem. Ponovno je izjema zgodba III, kjer ima deklica z obema staršema zelo tesen odnos.

Raziskave kažejo, da je ločitev staršev za otroka hud stresni dogodek in da otroci kažejo predvsem v prvih letih po razvezi kratkotrajne motnje v razvoju ter čustvene in vedenjske težave (Hetherington, 1985). Z izjemo intervjuvanke III je bilo sogovornike strah ločitve staršev, a so jo glede na nesoglasja med starši po tihem pričakovali. Po ločitvi so bili zaskrbljeni glede svoje prihodnosti. Sogovornik IV je proces ločitve doživel čustveno najbolj intenzivno. Ob ločitvi potrebujejo otroci veliko pomoči, da se soočijo s tolikšno spremembo, kot je odhod enega izmed staršev (Youngs, 1996). Moja ugotovitev je, da so v vseh primerih otrokom najbolj pomagali prav starši, ki so prevzeli skrb za vzgojo. Značilno je tudi razumevanje s strani prijateljev. V težkih trenutkih je zelo pomembno, da imaš nekoga, s katerim se lahko pogovoriš, kajti občutek, da nisi sam, da te nekdo razume, je lahko zelo pomirjujoč (Bingham, 2006).

Dekleti opisujeta ločitev kot izkušnjo, zaradi katere so se izboljšali odnosi, razpoloženje in energija v družini, tako da je ne smatrata kot negativno izkušnjo. Na drugi strani sta sogovornika proces ločitve doživela veliko težje, čemur najverjetneje botrujejo slabi odnosi med staršema po ločitvi in nestalnost stikov z odsotnim staršem.

Skupno vsem sodelujočim v raziskavi je, da so se nekaj časa po ločitvi sprijaznili z nastalo situacijo in se jim zdi, da se njihovo življenje bistveno ne razlikuje od njihovih vrstnikov, katerih starši ohranjajo zakonsko skupnost. Wallersteinova in Lewisova (2004) ugotavljata, da otroci ločenih staršev cenijo ljubezen, poroko in starševstvo, a so previdni do obveznosti in prestrašeni pred izdajstvom. Vsi sodelujoči v moji raziskavi razmišljajo o morebitni ločitvi njihove sekundarne družine; strah jih je, da jim partnerski odnos ne bi uspel in bi temu sledila ločitev.

Zaradi vse večjega števila razvez tudi potrebe po pomoči in intervencijah v primeru ločitev strmo naraščajo. Socialni pedagog lahko s svojimi intervencijami učinkovito pomaga. Svetovanje s strani socialnega pedagoga lahko temelji na pogovoru, sklepanju dogovorov,

analizi nesoglasij, odkrivanju skritih težav ter v smeri svetovanja in informiranja o potrebni pomoči. Zelo pomembna večšina pri opravljanju poklica je ohranjanje empatije. S pridobljenimi kompetencami in znanji lahko socialni pedagog deluje na področju svetovanja in družinske mediacije in se ob tem interdisciplinarno povezuje tudi z drugimi strokovnjaki podobnih strok. Po mojem mnenju pa je posebej pomembno seznanjanje staršev o otrokovi vpletenosti v ločitveno dogajanje ter njegovem zadovoljevanju potreb. Starša, ki uspeta rešiti težave brez pretiranega vpletanja otrok, naredita svojim potomcem veliko uslugo, kar se je pokazalo tudi v mojem vzorcu. Menim, da bi starša intervjuvanih dečkov potrebovala vzpodbudo v smeri konstruktivnih pogovorov, saj bi bilo na ta način mojima sogovornikoma lažje. Vsi otroci, ki so doživeli ločitev staršev, potrebujejo zagotovila, da se starši ne razhajajo zaradi otrok ter da zakonska zveza ni nekaj strašnega, ampak je lahko zelo lepa oblika partnerskega življenja. V zakonih, kjer ni več ljubezni, je bolje, če se razidejo.

Razveza prinese mnogo novih spoznanj in izkušenj. Veliko izvemo o življenju nasploh. Mnogim pomaga, da se pričnejo zavedati moči, s katero so obdarjeni. Nekateri ljudje skozi to težko preizkušnjo odkrijejo v sebi brezmejni zaklad ljubezni, potrpljenja, strpnosti in vdanosti (Lovše, 2008).

V. LITERATURA

- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental Divorce and Adult Well-Being: A Meta-Analysis. *Journal of Marriage and Family*, 53(1), 43–58.
- Amato, P. R. (2001). *Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis*. *Journal of Family Psychology*, 15(3), str. 355–370.
- Arendell, T. (ur.) (1997). *Contemporary Parenting: Challenges and Issues*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE.
- Ballhausen, I. (1994). *Otroška duša je ranljiva*. Ljubljana: Založba Kres.
- Barle - Lakota idr. (2004). *Sociologija: Učbenik za 280-urni predmet sociologije v 4. letniku gimnazijskega izobraževanja*. Ljubljana: DZS.
- Bergant, M. (1981). *Družina – zakon – ljubezen na razpotjih*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo.
- Bingham, J. (2006). *Zakaj se družine razidejo?* Ljubljana: Grlica.
- Brazelton, T. B. (1999). *Otrok: čustveni in vedenjski razvoj vašega otroka*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Charlis, A. (1998). *Med dvema ognjema*. Ljubljana: DZS.
- Cockett, M. in Tripp, J. (1994). *The Exeter Family Study Family Breakdown and Its Impact on Children*. Great Britain: University of Exeter Press.
- Čačinovič - Vogrinčič, G. (1992). *Psihodinamski procesi v družinski skupini: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Advance.
- Čačinovič - Vogrinčič, G. (1995). *Dopolnjene družine*. V: *Družine: različne – enakopravne* (str. 120–126). Ljubljana: Vitrum.
- Čačinovič - Vogrinčič, G. (1998). *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče.
- Čuk, A. (1997). *Otrok in ločitev*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Demo, D. H. in Cox, M. (2000). *Families with Young Children: A Review of Research in the 1990s*. *Journal of Marriage and Family*, 62 (4), str. 876–895.
- Gidens, A. (2000). *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: *cf., Rdeča zbirka.
- Goldstein, S. in Solnit, A. J. (1984). *Divorce and Your Child: Practical Suggestions for Parents*. New Haven, London: Yale university press.

- Gradišar, C. (2005). *Sotočja družinskih odnosov: Sodobni vodnik skozi družinsko in partnersko življenje in njegove preizkušnje*. Novo mesto: samozaložba.
- Grgič, D. (2009 a). *Stiki s staršem, ki ne živi z otroki*. Vzgoja: revija za učitelje, vzgojitelje in starše, 11 (4), 6–9.
- Grgič, D. (2009 b). *O odgovornosti* [elektronska verzija]. Srce št. 33.
- Hetherington, M. E., Cox, M. in Cox, R. (1985). *Long-Term Effects of Divorce and Remarriage on the Adjustment of Children*. Journal of the American Academy of Child Psychiatry, 24(5), str. 518–530.
- Košiček, M. (1993). *Zakon na razpotju*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Kren, T. (2007). *Usodne življenjske odločitve*. Socialna pedagogika, 11 (4), 517, 538.
- Kuntzag, L. (1997). *Ločitev boli: otroci in starši v ločitvenem dogajanju*. Ljubljana: Založba Kres.
- Lovše, V. (2008). »Zbogom«: ni dozorevanja brez poslavljanja [elektronska verzija]. Srce št. 28.
- Lovše, V. (2009). *Skrb za otroke po razvezi v luči božje besede* [elektronska verzija]. Srce št. 34.
- Lovše, V. (2010 a). *Skrb za otroke po razvezi v luči božje besede, II. del* [elektronska verzija]. Srce št. 35.
- Lovše, V. (2010 b). *Skrb za otroke po razvezi v luči božje besede, III/2. del* [elektronska verzija]. Srce št. 37.
- Mikuš Kos, A. in Slodnjak, V. (2000). *Nesreče, travmatski dogodki in šola: pomoč v stiski*. Ljubljana: DZS.
- Miller, K. (2000). *Otrok v stiski: Priročnik za vzgojitelje, učitelje, strokovnjake in starše, ki se srečujejo z otroki, ki doživljajo stiske, krize in stres*. Ljubljana: Educy.
- Pagani, L., Boulerice, B., Tremblay, E. R. in Vitaro, F. (2006). *Behavioural Development in Children of Divorce and Remarriage*. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 38(7), str. 769–781.
- Plut, B. (2009). *Otrok v vrtincu odločitev institucij – dodelitev, predodelitev in izvršbe otrok*. V *Otrok v vrtincu odločitev institucij* (57–70). Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.
- Rener, T. (1995). *Ideologije krize*. V: *Družine: različne – enakopravne* (str. 15–23). Ljubljana: Vitrum.
- Rešičič Granda, H. (2009). *Otroci in razveza*. Vzgoja: revija za učitelje, vzgojitelje in starše, 11 (4), 3.

- Robinson, M. (1993). *Family transformation through divorce and remarriage: a systemic approach*. London: Routledge Publication.
- Sanders, P. in Myers, S. (1999). *Nove družine*. Ljubljana: DZS.
- Sandler, I. N., Tein, J-Y. in West, S.G. (1994). *Coping, Stress, and the Psychological Symptoms of Children of Divorce: A Cross-Sectional and Longitudinal Study*. *Child Development*, 65(6), 1744–1763.
- Satir, V. (1995). *Družina za naš čas*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Schöberl, E. (2006). *Moja starša se ločujeta: priročnik za mladostnike*. Radovljica: Didakta.
- Sieder, R. (1998). *Zlati vek in kriza družine od leta 1960 do danes*. V: *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Shapiro, L. (2003). *Ščepec preventive: kako preprečimo težave, preden se sploh pojavijo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Stražar, N. (2007). *Bolečina in izziv ločitvenega procesa*. *Socialna pedagogika*, 11 (2), 213–236.
- Šalinger, L. (2009). *Vloga centrov za socialno delo in otrokovo mnenje v vrtincu odločitev institucij*. V: Zoltan, J (ur.), Tratnik Volasko, M. (ur.) in Zupanec, N. (ur.) (2009, 1). *Otrok v vrtincu odločitve institucij*. Zbornik referatov in razprav (str. 19–23). Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.
- Štadler, A., Starič Žikič, N., Borucky, V., Križan Lipnik, A., Černetič, M., Perpar, I. idr. (2009). *Otrok in ločitev staršev: da bi odrasli lažje razumeli otroke*. Ljubljana: Založba Otroci.
- Švab, A. (2001). *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Tomori, M. (1994). *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.
- Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Zavrl, N. (1999). *Očetovanje in otroštvo*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Žigon, N. (2008). *Otrok in ločitev. Ko se poruši stabilnost rosnih let*. *Revija VIVA*, XVI (173), str. 20–25.
- Žmuc Tomori, M., Kladnik, T. in Kramli, M. (2010). *Tukaj sem: priročnik za odrasle*. Solkan: Zavod 7.
- Žorž, B. (2009). *Koliko staršev imam? Otroške travme po razvezi*. *Vzgoja: revija za učitelje, vzgojitelje in starše*, 11 (4), 4–6.

- Youngs, B. B. (1996). *Trennung auf Zeit – Eine Chance für die Beziehung*. München: Humboldt-Taschenbuchverlag Jacobi KG.
- Wallerstein, J. S. (1986). *Children of Divorce: Preliminary Report of a Ten-Year Follow-up of Older Children and Adolescents*. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 24(5), str. 545–553.
- Wallerstein, J. S. in Lewis, M. J. (2004). *The Unexpected Legacy of Divorce: Report of a 25-Year Study*. *Psychoanalytic Psychology*, 21(3), str. 353–370.

Internetni viri:

- Center za socialno delo Maribor* (2011). Maribor: Pridobljeno 14. 2. 2011 s svetovnega spleta: <http://www.csd-mb.si/sl>.
- Children of Divorce Intervention Program (CODIP)* (2009). Pridobljeno 12. 11. 2010 s svetovnega spleta: <http://www.childrensinstitute.net/programs/codip>.
- Children & Divorce* (2010). *Helping Children During Divorce*. Pridobljeno 14. 11. 2010 s svetovnega spleta: <http://www.divorcesource.com/info/children/helping.shtml>.
- Divorce Care for Kids* (2010). Pridobljeno 19. 11. 2010 s svetovnega spleta: <http://www.dc4k.org/>.
- Družina – Iz naših župnij* (2009). Pridobljeno 18. 11. 2010 s svetovnega spleta: <http://www.zalozba.si/icd/spletnastran.nsf/all/b7ce78852a3e702fc125766c0034a3c7?OpenDocument&Click>.
- Evropski statistični urad Eurostat. *Poroke*. Pridobljeno 17. 2. 2011 s svetovnega spleta: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00012&plugin=0>.
- Evropski statistični urad Eurostat. *Ločitve*. Pridobljeno 17. 2. 2011 s svetovnega spleta: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00013&plugin=0>.
- Kako do razveze zakonske zveze: hitri pravni e-priročnik* (2010). Pridobljeno 14. 2. 2011 s svetovnega spleta: <http://www.informiran.si/doc/Vsebina/Kako%20do%20razveze%20zakonske%20zveze.pdf>.

- Lewis, M. J in Blakeslee, S. (2010). *Children & Divorce: Long-Term Effects of Divorce on Children. Children & Divorce*. Pridobljeno 19. 11. 2010 s svetovnega spleta: <http://www.divorcesource.com/info/children/longterm.shtml>.
- Sabounchian, S. (4.12.2001). *Ločitev: vpliv ločitve na otrok in kako pomagati otrokom ločenih staršev*. Ljubljana: Vrtec H. Ch. Andersena. Pridobljeno 7. 10. 2010 s svetovnega spleta: www.v-hcandersen.lj.edus.si/Svetovalna.../LOCITEV.doc.
- Statistični urad Republike Slovenije, Ministrstvo za notranje zadeve – Centralni register prebivalstva. Pridobljeno 6. 1. 2011 s svetovnega spleta: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3245.
- Zajc, K. (14.8.2006). *Ločitev od partnerja ne sme biti tudi ločitev od otroka*. Pridobljeno 7. 10. 2010 s svetovnega spleta: http://www.bambino.si/locitev_od_partnerja_ne_sme_biti_tudi_locitev_od_otroka.
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih* (1. 5. 2004). Člen 5a, 63, 64, 102 in 119. Uradni list Republike Slovenije. Pridobljeno 14. 2. 2011 s svetovnega spleta: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/zzzdr_u_pb.pdf.

VI. PRILOGE

Priloga št. 1: Dopis za ravnatelj/-ice osnovnih šol

Priloga št. 2: Soglasje staršev

Priloga št. 3: Prikaz kodiranega intervjuja I

Priloga št. 4: Prikaz kodiranega intervjuja II

Priloga št. 5: Prikaz kodiranega intervjuja III

Priloga št. 6: Prikaz kodiranega intervjuja IV

Priloga št. 1: Dopis za ravnatelje/-ice osnovnih šol

Lepo pozdravljeni!

Sem Nina Brglez, absolventka socialne pedagogike na Pedagoški fakulteti v Ljubljani. V letošnjem letu zaključujem svoj študij s pisanjem diplomskega dela z naslovom »*Med dvema ognjema: otrok in pomoč otroku ob njegovem doživljanju ločitve staršev*«.

Vsakdo nese iz svoje družine v samostojno življenje svoj zemljevid. V vseh družinah pa se pojavljajo težave in so tako rekoč normalen del družinskega življenja. Ločitev staršev pa pomeni za vse člane družine boleče in stresno dogajanje, ob katerem nihče ne ostane neprizadet. Raziskave dokazujejo, da napeto družinsko življenje, ki je že dlje časa bolj ali manj na dnu, vsekakor bolj neugodno vpliva na otroke kot ločitev. Ločitev prinaša s seboj veliko sprememb. Z dobro podporo pa se lahko otroci zelo dobro prilagodijo. Vse osebne probleme je potrebno premakniti v smeri razbremenitve, jih postaviti v drugačno luč, jih učinkovito razrešiti, k čemur pripomore odkrit pogovor. In tako je tudi pri otrocih.

Na tem mestu vas naprošam, če bi lahko otroci iz 8. in 9. razreda Osnovne šole _____, ki so se soočili s tovrstno izkušnjo in katerim starši pisno dovoljujejo sodelovanje v raziskavi, sodelovali v moji diplomski raziskavi.

Obvezujem se, da bom sodelujočim zagotovila popolno anonimnost in varovanje osebnih podatkov. Zaradi mojega kasnejšega lažjega obdelovanja podatkov pa bo pogovor posnet.

Podpis ravnatelja/-ice: _____

Najlepša hvala za vaše sodelovanje.

Marec 2011

Nina Brglez

Priloga št. 2: Soglasje staršev

Lepo pozdravljeni!

Sem Nina Brglez, absolventka socialne pedagogike na Pedagoški fakulteti v Ljubljani. V letošnjem letu zaključujem svoj študij s pisanjem diplomskega dela z naslovom »*Med dvema ognjema: otrok in pomoč otroku ob njegovem doživljanju ločitve staršev*«.

Vsakdo nese iz svoje družine v samostojno življenje svoj zemljevid. V vseh družinah se pojavljajo težave in so tako rekoč normalen del družinskega življenja. Ločitev staršev pa pomeni za vse člane družine boleče in stresno dogajanje, ob katerem nihče ne ostane neprizadet. Raziskave dokazujejo, da napeto družinsko življenje, ki je že dlje časa bolj ali manj na dnu, vsekakor bolj neugodno vpliva na otroke kot ločitev. Ločitev prinaša s seboj veliko sprememb. Z dobro podporo pa se lahko otroci zelo dobro prilagodijo. Vse osebne probleme je potrebno premakniti v smeri razbremenitve, jih postaviti v drugačno luč, jih učinkovito razrešiti, k čemur pripomore odkrit pogovor. In tako je tudi pri otrocih.

Na tem mestu vas naprošam, **če lahko vaš otrok sodeluje v moji raziskavi**. Obvezujem se, da bom sodelujočim zagotovila popolno anonimnost in varovanje osebnih podatkov. Zaradi mojega kasnejšega lažjega obdelovanja podatkov pa bo pogovor posnet.

Prosim, da s podpisom na spodaj priloženem obrazcu dovolite, da vaš otrok sodeluje v moji diplomski raziskavi.

Za morebitna dodatna pojasnila, dileme ali vprašanja o vsebinah pogovora z vašim otrokom sem vam na razpolago na telefonski številki 041 776 981.

Zahvaljujem se vam za sodelovanje in vas prijazno pozdravljam.

Nina Brglez

DOVOLJENJE ZA RAZGOVOR Z VAŠIM OTROKOM

(Prosim, izpolnite s tiskanimi črkami.)

Spodaj podpisani/-a (ime in priimek) _____,
stanujoč/-a _____, dovoljujem, da moj otrok (ime in priimek
otroka) _____, ki obiskuje _____ razred
Osnovne šole _____, sodeluje v diplomski raziskavi.

Podpis staršev : _____

O datumu in uri boste naknadno obveščeni.

Priloga št. 3: Prikaz kodiranega intervjuja I

Intervju I	Kode 1. reda	Kode 2. reda	Kategorije
<p><i>Pogovorila se bova o tvojem življenju pred ločitvijo, nato je prišlo do ločitve tvojih staršev, in o tvojem življenju po ločitvi. Torej, kaj bi povedal, kako ste živeli pred ločitvijo, kakšno je bilo vaše družinsko življenje?</i></p> <p>Ata pa mama <u>sta se dosti kregala</u>. Pač, drugače je blo vse vred. Mama je bla malo stroga, kot ponavadi, ne. Ful je pač, ne vem, kak naj povem ... Saj je blo vse vreji, samo res da sta se <u>večinoma ponoči kregala</u>. Večinoma sta delala oba ponoči, da sta se menjavala. Drugače podnevi pa je blo kr fajn, edino, <u>ko smo šli iz kakih obiskov, sta se med potjo skregala</u>, pa <u>govorila je mama, zaj pa vstavi avto, pa grem jaz pač po svoje, ne</u>.</p> <p><i>Pa ti? Ali si bil običajno priča tem preprirom ali sta jih starša poskušala skriti pred teboj?</i></p> <p>Ja, <u>sta se kregala pred mano</u>, ampak <u>dostokrat pa sta tud vrata zaprla</u>, ko sma midva s sestro v sobi že spala. Ampak <u>vseeno se je nekaj čulo</u>.</p> <p><i>In kako si takrat to doživljal?</i></p> <p>Ja, ni mi lih blo fajn. Pač, <u>kot vsak otrok sem upal, da ne bo prišlo do tega, kar je, ne</u>.</p> <p><i>Torej, koliko si bil star, ko sta se oče in mama ločila? In koliko si star</i></p>	<p>starša pred ločitvijo veliko prepirala (1)</p> <p>prepiri predvsem ponoči (2)</p> <p>prepirala tudi med potjo, v avtomobilu (3)</p> <p>mama hotela iti po svoje (4)</p> <p>prepiri pred otroki (5)</p> <p>prepiri za zaprtimi vrati (6)</p> <p>s sestro slišala prepire (7)</p> <p>strah pred ločitvijo (8)</p>	<p>prepiri</p> <p>grobi odnosi med staršema</p> <p>mamina želja zapustiti družino</p> <p>prepiri</p> <p>včasih za zaprtimi vrati</p> <p>strah</p>	<p>obdobje pred ločitvijo</p> <p>odnosi</p> <p>ločitev</p> <p>odnosi</p> <p>otrokovo doživljanje ločitve</p>

<p>sedaj?</p> <p>Jaz <u>sem bil star 6 let</u>. Bil sem ravno pred vstopom v prvi razred osnovne šole. Zaj pa sem star <u>15 let</u>, hodim v 9. razred osnovne šole.</p> <p><i>Pa poznaš vzrok za ločitev svojih staršev?</i></p> <p>Hmmm ... Nekaj takega je blo, da je ata mami pač dokončno izplačal kredit, ne. Pa <u>mama je mela drugega fanta</u>. Tak da zaradi tega.</p> <p><i>Kdo pa ti je povedal oz. kako si izvedel, da se bosta starša ločila?</i></p> <p><u>Mama je eno noč pač odšla in je več ni blo nazaj</u>. Pa <u>nič nam ni povedala</u>. Zgodlo se je tud enkrat, da je pač ona <u>prišla po mene v vrtec, pa me je kar k babici odpelala za dva dni, pa noben ni vedo za to</u>.</p> <p><i>Kako si se pa počutil v trenutku, ko je mama odšla? Kakšni so bili tvoji občutki?</i></p> <p>Ja, <u>na začetku se sploh zavedo nisem</u>, za kaj je šlo, ne. Ker sem še tud bil tak mali. Pol <u>čez kaki tedn pa mi je blo ful žal</u>. Nama s sestro se je vedno zdelo, da sma pač <u>midva kriva za to</u>, da sma midva kaj narobe naredla. Tak kot bi si vsak otrok mislo, da je on kaj narobe naredo. <u>Da nisma bla dovolj pridna, da nisma dovolj ubogala</u>.</p> <p><i>Pa si želel na kakšen način preprečiti ločitev?</i></p>	<p>ob ločitvi star 6 let, pred vstopom v OŠ (9) zdaj star 15 let (10)</p> <p>drug fant od mame (11)</p> <p>mama odšla (12) prej ni nič povedala (13)</p> <p>takoj se ni zavedal (14)</p> <p>kasneje občutil obžalovanje, žalost (15)</p> <p>počutil se krivega (16) ni bil dovolj priden ali ni dovolj ubogal (17)</p>	<p>star 6 let, sedaj ima 15 let</p> <p>mamin novi partner</p> <p>mama jih je zapustila</p> <p>ni zavedanja takoj</p> <p>obžalovanje, žalost</p> <p>občutek krivde</p> <p>vzrok iskal pri sebi</p>	<p>starost otroka ob ločitvi</p> <p>vzrok za ločitev</p> <p>proces ločitve</p> <p>otrokovo doživljanje ločitve</p> <p>otrokovo doživljanje ločitve</p> <p>posledice ločitve za otroka</p> <p>občutki ob ločitvi</p>
--	--	---	---

<p>Niti <u>nisem mel možnosti</u>, ker je mama tak al tak odišla, pa sem jo samo tu pa tam vido. <u>Sma jo pa s sestro hotela nazaj</u>, samo vseeno ona <u>ni hotla</u>, ker je <u>že tak mela drugega fanta</u>.</p> <p><i>Kako pa si doživljal proces ločitve?</i></p> <p>Ja, <u>s sestro sma šla na sodišče in center za socialno delo</u>. Ampak sestra je bila <u>takrat že dovolj stara</u>, da se je <u>lahko sama odločila</u>, h komu bi rada <u>šla</u>, al k ateju al k mami. In ker se je ona odločila, da <u>gre k ateju</u>, so <u>pol mene tuji določili</u>, da <u>grem k ateju</u>, da ne bi bila narazn. Pa jaz sem takrat lih šel v prvi razred. In mi je blo še težje. <u>Mama je pač vedno govorla</u>, da bo <u>prišla ona na moj prvi šolski dan me gledat</u>, ne. Pa <u>je ni blo</u>, ne. Pa <u>mi takrat ful ni blo vseeno</u>, ne. Pa sem si tega res ful želel. Zaj <u>pa mi je po eni strani tak že bolj vseeno</u>, ne.</p> <p><i>Torej, ko so kakšni zate pomembnejši dogodki, si želiš, da bi bila mama zraven?</i></p> <p>Ja, v šoli mamu pač eno skupino, ko <u>igramo na tolkala</u>, pa tak dalje, ne. In <u>igramo ful dobre stvari</u>. Pa si res včasih <u>želim, da bi mama prišla pogledat</u>, da bi vidla, kaj sem doseglo, <u>pa s čem se ukvarjam</u>, pa tak dalje, ne. Ampak <u>mama niti ne kaže interesa za to</u>. Ker zadnji sms, ki sem ga dobil od nje, je bil za rojstni dan.</p> <p><i>Se morda spomniš, če ti je bil čas ločitve stresen?</i></p>	<p>ni mogel <u>preprečiti</u> (18) mama odšla sama (19) s sestro jo hotela nazaj, mama ni želela (20)</p> <p>na sodišču in na CSD-ju (21) sestra izbrala očeta (22) njega dodelili očetu, kot sestro (23) težje mu je bilo, ker je ravno začel hoditi v šolo (24) razočaranje, ker mame ni bilo na prvi šolski dan (25) velika želja (26) sedaj sprijaznjenje (27)</p> <p>igra na tolkala (28) želja, da bi mama videla njegove dosežke (29) mama ne kaže interesa (30)</p>	<p>ni imel možnosti <u>preprečitve</u></p> <p>želja po mami</p> <p>sodišče CSD</p> <p>skrbništvo dobi oče</p> <p>doživljanje izgube</p> <p>razočaranje nad mamu</p> <p>želja po stikih</p> <p>želja po stikih</p> <p>ni interesa</p>	<p>otrokovo doživljanje ločitve</p> <p>odločitev o bivanju skrbništvo</p> <p>posledice ločitve</p> <p>stiki</p>
--	---	--	---

<p>Takrat se še sploh <u>nisem zavedo, da je mama praktično že odšla</u>, ne. Pač, <u>kaj se je dogajalo tam na sodišču, jaz sploh vedo nisem</u>, ne. Res pa je, da ko sma s sestro hodla tja, <u>me je blo strah</u>.</p>	<p>takrat se ni zavedal (31) ni vedel, kaj je bilo na sodišču (32) strah sodišča (33)</p>	<p>stresa takoj ni občutil ni se zavedal, da je odšla strah</p>	<p>otrokovo doživljanje ločitve</p>
<p><i>Pa si se mogoče postavil na stran enega od staršev, da bi zagovarjal zgolj mamo ali pa bi zagovarjal samo očeta?</i></p>			
<p><u>Mene je mama mela rajši</u>, to se je opazilo. <u>Bolj je za mene skrbela, kot za sestro</u>. Saj je za sestro tudi, samo je ... Mela je na nek način mene rajši. To smo tud vsi trije, jaz, ata pa sestra opazli. Tak da <u>po eni strani sem htel bit takrat z mamo, po drugi strani pa sem htel bit s sestro pa atejom</u>.</p>	<p>mama ga je imela raje (34) želja biti z očetom in z mamo (35)</p>	<p>življenje po ločitvi razpetost med mamo in očetom</p>	<p>odnosi med družinskimi člani</p>
<p><i>Pa si se tekom odraščanja mogoče postavil proti očetu, ker z njim živiš in ti je postavil kakšne omejitve, pa si mu na primer dejal, da bi mama določeno stvar gotovo drugače naredila?</i></p>			
<p><u>Ne, tega še nisem</u>. Tega nisem naredo – še! (<i>smeh</i>)</p>	<p>nikoli se še ni postavil proti očetu (36)</p>	<p>odnos z očetom po ločitvi</p>	<p>odnos z očetom</p>
<p><i>Kaj pa s starši si govoril kdaj o svojih občutkih, povezanih z ločitvijo?</i></p>			
<p><u>Ja, ko sem bil bol mali, ja</u>. Drugače tak zaj, <u>ko sem pa starejši, pa ne</u>.</p>	<p>ko je bil mlajši, govoril o občutkih, zdaj več ne (37)</p>	<p>pogovor o občutkih</p>	<p>otrokovo doživljanje ločitve</p>
<p><i>In o čem ste govorili?</i></p>			
<p>Ja, hotel sem <u>mamo prepričat, zakaj</u></p>	<p>prepričeval</p>		

<p>nisem mel. In <u>mi je blo hudo</u>, ne. Ker jaz pa nimam z mamo stikov. Smo meli v šoli opiši mamo, pa sem jih vprašo, kaj naj zaj naredim, pa so rekli, ja, <u>opiši jo, kak se je spomniš</u>. Jaz pa sem bil star 6 let, ko je šla. Pa to so še mi v petem razredu govorli.</p>	<p>žalost, ker ni več mame (48)</p> <p>oddaljeni spomini na mamo le iz otroštva (49)</p>	<p>žalost hrepenenje po mami</p> <p>spomin na mamo</p>	<p>ločitvi</p>
<p><i>Če na primer naletiš na neke težave, za katere bi se običajno obrnil na mamo, ali to lahko zaupaš svojemu očetu?</i></p>			
<p>Ja, te <u>ko sem še bil bol mali</u>. Zaj pa ne več. <u>Zaj skoraj vse zaupam sestri</u>. Sicer <u>včasih se res skregama</u>, ampak <u>se vseeno mama fajn in večinoma vse skupaj delama</u>. Fajn je, da <u>mam nekoga takega, da mu lahko res zaupam</u>.</p>	<p>ko je bil mlajši, več zaupal očetu (50)</p> <p>zdaj zaupljiv odnos s sestro (51)</p> <p>včasih se skregata (52)</p> <p>se imata dobro (53)</p> <p>nekomu lahko zaupa (54)</p>	<p>lahko zaupa očetu</p> <p>še bolj zaupljiv odnos s sestro</p>	<p>življenje po ločitvi</p> <p>odnosi v družini po ločitvi</p>
<p><i>Kaj pa si imel morda kakšne strahove, povezane z ločitvijo staršev? Si se česa zelo bal, ko si izvedel, da se starša razhajata?</i></p>			
<p>Ja, bal sem se, tak kot sem reko, da <u>sma s sestro misla, da sma midva kaj kriva</u>, ne. <u>Pa da bi še pol ata odišo</u>. Pa bal sem se, <u>ker mame ni, pa če bo ata to zmogo</u>, ker nam tak gre z dnarom na tesno. <u>Žalostn sem bil</u>.</p>	<p>strah, da sta s sestro kriva za ločitev (55)</p> <p>strah, da bo še oče odšel (56)</p> <p>ali bo oče zmogel (57)</p> <p>žalost (58)</p>	<p>občutek krivde</p> <p>strah</p> <p>žalost</p>	<p>otrokovo doživljanje po ločitvi</p>
<p><i>Pa si morda starša zaradi ločitve kdaj tudi izsiljeval?</i></p> <p><u>Ne</u>, pa niti nisem htel.</p>	<p>ni izsiljeval (59)</p>	<p>brez izsiljevanja</p>	
<p><i>Kdo pa ti je v tistem najbolj težkem obdobju ločitve tvojih staršev najbolj pomagal?</i></p>			

<p>Ja, pomago mi pač ... To je blo <u>večinoma vsi atejovi sorodniki</u>. Ker v Benediktu mam <u>babico, pa dedeja, pa teto in strica</u>, ne. Oni so ful ... Pač <u>vsaki vikend smo tja hodli, pa tolažli so me</u>.</p>	<p>pomoč sorodnikov z očetove strani (60) babica, dedek, teta in stric (61) druženje, tolažba (62)</p>	<p>pomoč očetovih sorodnikov tolažba, opora, podpora, opolnomočenje</p>	<p>obdobje po ločitvi pomoč ob ločitvi</p>
<p><i>Na kakšen način, kaj ti je najbolj pomagalo?</i></p>			
<p>Ja, da smo <u>se pogovarjali o tem</u>, ne ... Aaaaaaaa (ni vedel, kaj bi še povedal). Pa <u>ful so bli taki razumevajoči</u>.</p>	<p>pomagal pogovor (63) razumevanje (64)</p>	<p>pogovor</p>	<p>obdobje po ločitvi pomoč ob ločitvi</p>
<p><i>Na kakšen način so ti pa pomagali starši?</i></p>			
<p>Ja, <u>oče je ful</u>. Mama <u>pa lih ni</u>. Mama je tisto <u>prišla po naju, pa naju je odpelala nekam, pa nama je rekla, idita se zaj tam špilat</u>, ne. <u>Ata pa se je ful pogovarjal z nama</u>. Ponavadi smo se vsaj trikrat na tedn pogovarjali o tem. Ker <u>on je tudi bil ful žalostn</u>, pa vse.</p>	<p>oče zelo pomagal (65) mama ni pomagala (66) mama ju je le odpeljala kam (67) pogovori z očetom (68) oče zelo žalosten (69)</p>	<p>veliko pogovorov tudi oče žalosten zaradi ločitve</p>	<p>pomoč otroku s strani očeta doživljanje ločitve</p>
<p><i>Pa se lahko spomniš, o čem ste se pogovarjali?</i></p>			
<p>Ja, zakaj se je to zgodlo ... Pa ..., ne vem ... <u>Neje se spomnim tega</u>.</p>	<p>tem pogovorov se ne spomni (70)</p>	<p>pogovor</p>	<p>pomoč ob ločitvi</p>
<p><i>Pa je bilo kaj drugega, da ti je pomagalo lajšati bolečino?</i></p>			
<p>Jaz sem že praktično <u>od malega bil dosti zunaj</u> in zato tud ko sem bil zunaj, ko <u>smo se igrali, pa lovili in to, sem nekak pozabo na to</u>.</p>	<p>bil zunaj – pomaga, da pozabi (71) igranje s prijatelji (72)</p>	<p>okolica</p>	<p>pomoč ob ločitvi</p>
<p><i>Kako bi pa opisal tvoje življenje po</i></p>			

<p>ločitvi staršev?</p> <p>Ja, <u>spremembe so definitivno</u>, ker <u>ni mame, ne</u>. <u>Živimo v redu</u>, ker <u>se tud razumemo</u>. <u>Včasih se res skregamo</u>, ker jaz nočem it k atejovi puncu, ali pa k babici, ne, pa bi rad bil doma. <u>Ampak se neje dosti kregamo</u>. Tega je res <u>dost manj</u>. Pa <u>razdelili smo si gospodinjska opravila</u>. Jaz <u>morem sesat</u>, pa tak dalje, ker dobivam zaradi tega 20 € žepnine. Glede kuhanja pa je tak, da keru prej pride domov, tisti nekaj skuha.</p> <p><i>Torej ti tudi kuhaš ... To pa je pohvalno.</i></p> <p>Ja, včasih.</p> <p><i>Kakšen odnos pa imata oče in mama med seboj sedaj, po ločitvi?</i></p> <p>Ja, <u>čujeta se samo</u>, ko je glede <u>sodišča kaj</u>. Ampak <u>mislim, da sta tud zaj lani nehala na sodišče hodit</u>. Drugače pa <u>se čujeta samo tak, da se prepirata al pa kaj takega</u>. Ker mama se začne dret, pa ... Ker <u>se še prepiri med njima kar niso nehali</u>.</p> <p><i>Kaj pa glede vzgoje se kaj dogovarjata?</i></p> <p><u>Ne, to ma vse ata prek</u>.</p> <p><i>Torej, kot si povedal, imata oba starša nova partnerja?</i></p> <p>Ja, <u>mama je že tak mela takoj</u>, še predn sta se ločila. <u>Ata pa ma zaj dve leti punco</u>.</p>	<p>spremembe definitivno so (73) ni mame (74) življenje v redu (75) se razumejo (76) veliko manj preprirov (77) delitev gospodinjskih opravil (78)</p> <p>prispeva h gospodinjenju (79)</p> <p>starša v stikih glede sodišča (80) lani zaključila na sodišču (81) prepiri še vedno prisotni (82)</p> <p>vzgoja prepuščena očetu (83)</p> <p>oba starša imata nova partnerja (84) mama takoj, oče sedaj dve leti (85)</p>	<p>spremembe</p> <p>občasni prepiri</p> <p>razumevanje</p> <p>manj preprirov</p> <p>delitev gospodinjskih opravil</p> <p>zaključen postopek na sodišču</p> <p>prepiri</p>	<p>odnosi in organizacija življenja v družini po ločitvi</p> <p>odnos staršev po ločitvi</p> <p>vzgoja po ločitvi</p> <p>novi partnerji</p>
--	--	---	---

<p><i>In kako si ju sprejel? Se razumeš z njima?</i></p> <p>Ja, <u>maminega fanta sem tak lani komaj spoznal</u>, takrat, ko sma šla s sestro na obisk k mami. <u>Nisem se lih dosti z njim pogovarjal</u>, ker sem se z mamo tak malo vido, da sem se <u>večinoma z njo samo pogovarjal</u>. Od <u>ateja punca pa je ... Saj zna bit v redu, ne, ampak malo je preveč tečna (smeh)</u>.</p>	<p>maminega partnerja spoznal lani (86) ni se veliko pogovarjal z njim (87)</p> <p>očetova partnerica v redu, malo tečna (88)</p>	<p>maminega partnerja bežno pozna</p>	<p>izkušnje z novimi partnerji obeh staršev</p>
<p><i>Pa si se strinjal, ko si izvedel, da ima oče punco?</i></p> <p>Ja, na nek način <u>sem bil vesel, da je pač mamo pozabo</u>. Pa saj po moje še je <u>ni dokončno, samo pač že to, da je našo nekoga drugega, ne, da se lahko z nekom druž</u>i.</p>	<p>vesel, da ima oče partnerico (89) pozabil mamo (90) za družbo (91)</p>	<p>vesel, da ima oče nekoga</p>	
<p><i>Kakšno pa je tvoje mnenje? Ali meniš, da bi starši morali ostati skupaj zaradi otrok?</i></p> <p>(Razmislek) <u>Po eni strani ja, zaradi tega, da maš mamo in ateja</u>. Ker ... dobro, če sta ločena in si recimo <u>en čas pri mami in en čas pri ateju, maš vseeno oba</u>. Če pa nimaš dost stikov, <u>pol pa je težko ...</u></p>	<p>ostati skupaj (92) da imaš oba starša (93) težko, če ni stikov (94) če so stiki, lažje, ker imaš vseeno oba starša (95)</p>	<p>straši bi morali ostati skupaj zaradi otrok</p>	<p>izkušnja ločitve</p>
<p><i>Kaj pa če pogledaš z vidika, da je otrok deležen stalnih prepirov svojih staršev?</i></p> <p>Ja, to pa <u>pol ne bi blo vreji, ker se otrok neje vreu počuti</u>. V <u>mojem primeru se mi zdi, da bi blo po eni strani vreu, da bi bla skupaj, ker pač so bli oni trenutki, ko so bli vred</u>i, ko</p>	<p>neprijetno počutje, če se starša prepirata (96) bi želel, da ostaneta skupaj zaradi lepih</p>	<p>želja po združeni družini</p>	<p>pogled na ločitev</p>

<p><u>smo se špilali lepo in se meli fajn. Po drugi strani pa je skoraj dokončno konec teh prepirov, ne. Pač s sestrojih ne čujema več. Drugače pa živimo v redu, samo blo pa bi tudi fajn, da bi bla mama zraven, ne.</u></p> <p><i>Pa vidiš kakšne dobre posledice ločitve staršev?</i></p> <p>Ne, <u>ne vidim jih.</u></p> <p><i>Pa slabe?</i></p> <p><u>Slabe pa ja, ja. Ni mi lih prijetno, da nimam mame, da nimam skoraj nič stikov. Nazadnje sem bil pred enim letom pri njej, ne. Najbolj slabo je to, da nimam mame, ne.</u></p> <p><i>Pa se ti zdi, da je ločitev tvojih staršev vplivala na tvojo prihodnost? Ali si negotov glede partnerske zveze, če o tem sploh razmišljaš? Te je morda strah, da tudi tebi partnerska zveza ne bi uspela?</i></p> <p>Ja, tega še pa res <u>niti razmišljal nisem, ne.</u> Še nisem tak daleč (<i>smeh</i>). Vseeno pa je <u>po moje vsakega človeka strah, da bi se kregal, da se s partnerjem ne bi razumel, pa da bi se ločil potem.</u></p> <p><i>Bi želel še kaj dodati? Se ti zdi, da česar pomembnega v pogovoru nisva zajela?</i></p> <p>Mislím, da sma kr vse teme zajela.</p> <p><i>Potem pa se ti najlepše zahvaljujem za pogovor.</i></p>	<p>trenutkov (97) in ne želel, ker se sedaj bolje razumejo (98) živijo dobro (99) želi si, da bi bila prisotna še mama (100)</p> <p>dobrih posledice ne vidi (101)</p> <p>slabe posledice so (102) nima mame (103) nima stikov (104)</p> <p>ne razmišlja o vplivu ločitve na njegovo prihodnost (105)</p> <p>vsakogar strah ločitve (106)</p>	<p>manj prepиров</p> <p>pogreša mamo</p> <p>ni pozitivnih posledic ločitve</p> <p>odsotnost mame</p> <p>še ne razmišlja</p> <p>strah pred ločitvijo</p>	<p>pogled na ločitev</p> <p>posledica ločitve</p> <p>vpliv ločitve na prihodnost</p>
--	---	---	--

Priloga št. 4: Prikaz kodiranega intervjuja II

Intervju II	Kode 1. reda	Kode 2. reda	Kategorije
<p><i>V začetku me zanima, kakšno je bilo tvoje družinsko življenje pred ločitvijo. Kako ste živeli, kako si ti doživljala svojo družino?</i></p> <p>Ja, čisto <u>malo pred ločitvijo sta se starša začela res kregat. Najprej še ne tak pogosto, potem pa sta se vedno bolj pogosto. Pa na primer slabše smo se razumeli, kot prej. Pa oče je bil vedno manj doma. Ammm ... (razmislek). Mama se nama je z bratom bolj posvečala, ata pa manj. Vse je ful postalo čudno. Ati je mel še drugo. Potem kar naenkrat se je odselil, preden sta se sploh začela ločevat. Potem je spet prišo nazaj, pa sta se spet ful kregala.</u></p> <p><i>Pa poznaš vzrok, zakaj sta se starša ločila?</i></p> <p>To pa <u>ne poznam. Niso mi povedli.</u></p> <p><i>Koliko si bila stara, ko sta se starša ločila?</i></p> <p>Moja dva sta se <u>ločila lani septembra, tak da še je to bolj sveže. Tak da sem bla stara 12 let.</u></p> <p><i>Torej imaš sedaj 13 let, ne?</i></p> <p>Ja, hodim v 8. razred.</p> <p><i>Kako oz. na kakšen način pa si izvedela, da se starša nameravata ločiti? Kdo ti je povedal?</i></p>	<p>prepiri se pojavili malo pred ločitvijo (1) vse pogostejši prepiri (2) slabše razumevanje (3)</p> <p>mama se bolj posvečala otrokoma (4) oče imel drugo partnerico (5) oče se je odselil (6) oče se je vrnil (7) nadaljevanje preprirov (8)</p> <p>točnega vzroka za ločitev ne pozna (9)</p> <p>ločitev lani septembra (10)</p> <p>ob ločitvi stara 12 let (11) zdaj stara 13 let (12)</p>	<p>prepiri</p> <p>slabi odnosi</p> <p>odnosi</p> <p>selitev očeta</p> <p>vnovična vrnitev</p> <p>prepiri</p> <p>vzroka ne pozna</p> <p>ločitev pred pol leta</p> <p>stara 12 let, sedaj ima 13 let</p>	<p>obdobje pred ločitvijo</p> <p>proces ločitve</p> <p>čas ločitve</p> <p>starost otroka ob ločitvi</p>

<p>Pač <u>mama moja</u> je tak ponavadi, da <u>vse direkt pove in noče nič kaj skrivat pred nama z bratom</u>. In je pač <u>tud povedala, da se bota ločila, pa vse</u>. <u>Očka pa je tisto bolj skrival pa je čakal do zadnjega hipa</u>.</p> <p><i>Pa se spomniš točne situacije, ko ti je mama povedala za ločitev?</i></p>	<p>mama je zelo odkrita (13) ničesar ne skriva (14) mama povedala za ločitev (15) oče skrival in povedal zadnji hip (16)</p>	<p>odkrit odnos mama otroka seznanila o ločitvi oče dolgo molčal</p>	<p>odnosi proces ločitve</p>
<p>Nekaj <u>smo se pogovarjali</u>, potem pa je rekla, da <u>more nekaj nujnega povedat</u>, ne. In <u>v tistem času sta se vedno manj z očetom razumela</u>, ne, in <u>zato je bilo tudi vrjetno malo lažje</u>. Ampak vseeno <u>me je blo tud ful strah, kaj pa bo zdaj, pa kaj bo z bratom, ki je mlajši. Kak se bo on odrezal. Kak bo z mami</u>, ne.</p> <p><i>Pa si morda slutila, da se bosta starša ločila?</i></p>	<p>mama povedala za ločitev (17) z očetom vse manj razumevanja (18) strah (19) kaj bo z bratom (20) kako bo z mami (21)</p>	<p>slabi odnosi med staršema strah, zaskrbljenost spraševanje o prihodnosti</p>	<p>odnosi proces ločitve otrokovo doživljanje ločitve</p>
<p>Ja, tak al tak. Vem, da <u>mama se neje rada krega, ampak ko sta se cel čas kregala</u>, sta ... Ni blo ravno njej najbolj prijetno, prav tako tudi njemu ne in <u>sta se sama potem odločila, da se bota ločila. Večkrat sta mela že take pomisleke glede tega</u>.</p> <p><i>Pa te je bilo strah, kadar sta se prepirala, da bo to posledično privedlo do ločitve?</i></p>	<p>slutila ločitev (22) stalni prepiri (23) odločitev za ločitev (24) že prej pomisleki glede ločitve (25)</p>	<p>pričakovanje ločitve slabi odnosi med staršema prepiri pričakovanje ločitve</p>	<p>obdobje pred ločitvijo</p>
<p>Ja, včasih <u>me je blo res ful strah</u>. Ker <u>se je očka tak hudo drl na mamo</u>, ne. <u>Ni pa je nikol vdaro (s pomirjenim glasom)</u>.</p> <p><i>Kako si se pa počutila, ko si izvedela za novico? Kakšni so bili tvoji</i></p>	<p>strah zaradi prepиров (26) očka se je zelo glasno prepiral (27) mame ni nikoli udaril (28)</p>	<p>prepiri verbalno nasilje brez fizičnega nasilja</p>	<p>odnosi med staršema pred ločitvijo obdobje pred ločitvijo</p>

<p>občutki?</p> <p><u>Mene je blo v tistem trenutku tak hudo strah, da ne vem ... Mislim, nisem vedla, kak bom, pa nič. Potem pomislila sem tudi, da se bomo mogoče preselili. Pa ... (razmišlja). Potem je tud mama rekla, da se ne bomo preselili, ker se je očka sam odselil. In potem je mama pač poskušala spraviti vse v najlepši red.</u></p>	<p>v tistem trenutku hud strah (29) zmedenost (30) morebitna selitev (31) oče se je odselil (32) odločitev, da se ne bodo preselili (33) mamino prizadevanje za urejeno življenje (34)</p>	<p>strah, zmedenost očetova selitev ureditev življenja</p>	<p>otrokovo doživljanje ločitve življenje po ločitvi</p>
<p><i>Pa si želela kdaj na kakšen način preprečiti ločitev?</i></p> <p><u>Ja, to sem tud probala. Na primer, da sma se z bratom ful začela kregat, da bi se pol onadva začela kregat, da bi se bolj nama posvetila, ne. Samo potem to ni melo kaj dost vpliva na to in sta se vseeno ločila.</u></p>	<p>poskušala preprečiti ločitev (35) prepirljivost z bratom – preusmerjanje pozornosti (36) nič ni pomagalo (37)</p>	<p>preprečevanje ločitve</p>	<p>proces ločitve</p>
<p><i>Kako pa si doživljala proces ločitve svojih staršev?</i></p> <p><u>Starša sta se ločila sporazumno, tak da nisem rabla it na sodišče, pa nič. Nič ni blo kreganja, kdo bo naju z bratom mel in to. Zarad tega mi je blo po mojem tud dost lažje. Tako da sploh ni blo problema. Če bi pa prišlo do kakšnih koli zapletov, pa nama je tud mami že povedala, da je možno, da bi mogla it na sodišče, al pa kaj. Vem pa, da je blo mene takrat dostokrat zlo strah, ko je mami povedala, da more it na sodišče, ker takrat se je očka že odselil. In mi je blo zlo neprijetno, kaj pa če gremo slučajno k očku, ne. In nama je blo z bratom res neprijetno, ker oba dva sma mela malo rajši mamo, sma si</u></p>	<p>sporazumna ločitev (38) brez preprirov glede skrbništva(39) zato veliko lažje (40) ni bilo težav (41) če bi težave bile, bi morala na sodišče (42) strah, da ne bi skrbništva dobila mama (43) neprijetni občutki (44)</p>	<p>ločitev obojestranski dogovor strah pred sodiščem želja po življenju oz. bivanju z mamo</p>	<p>skrbništvo proces ločitve skrbništvo</p>

<p><u>želela ostati z njo.</u></p> <p><i>Kako pa si se ti počutila v tistih trenutkih, ko si vedela, da se starša ločujeta? Kakšno je bilo tvoje razpoloženje, morebitne spremembe, kako si doživljala ločitev?</i></p> <p><u>Ubadala sem se najbolj s tem, kak bo potem, ko se bota ločila, ne. Ali bo mami mela drugega, ali se bomo preselili itd. Začelo pa se je najbolj poznati na mojih ocenah, ne. Pomagala mi je predvsem razredničarka, ne. Pa tudi prijateljice in sošolci so opazili, da se nekaj dogaja z mano, da nisem v redu in so mi stali ob strani, pa to. Potem pa se je počasi, ampak res počasi začelo vse skup sestavljati. Pa odleglo mi je malo tudi, ko sem zvedla, da se od sošolca oče in mama tudi ločujeta, ne. Mi je bilo mogoče tudi malo lažje. Pa z njim sva se pogovarjala in sva oba vidla, da doživljata podobne stvari, ne. Ker drugače tu pri nas na šoli se neje kaj dosti ločujejo in tudi zato me je bilo ful strah.</u></p> <p><i>Pa si govorila s starši takrat o svojih občutkih?</i></p> <p><u>Ja, ker meni je mami tudi rekla, da če je kaj narobe, pa to, ko je vidla, da so tudi ocene začele padati, pa to. Pa sva se potem tudi iskreno pogovorile in me je tudi mami razumela. Pa povedala mi je, da se ne bomo preselili. Pa zelo mi je pomagala čez vse to, ne.</u></p> <p><i>Pa se spomniš, kaj sta takrat</i></p>	<p>želja ostati z mamo (45)</p> <p>kakšno bo življenje po ločitvi (46)</p> <p>mamin morebitni novi partner (47)</p> <p>se bodo preselili (48)</p> <p>posledice vidne na ocenah v šoli (49)</p> <p>pomoč razredničarke, prijateljic, sošolcev (50)</p> <p>nekaj se dogaja z njo, ni dobro (51)</p> <p>stali so ji ob strani (52)</p> <p>ločitev sošolčevih staršev (53)</p> <p>pogovor s sošolcem (54)</p> <p>ugotovitev, da doživljata podobne stvari (55)</p> <p>malo ločitev na njihovi šoli (56)</p> <p>strah (57)</p> <p>mama opazila spremembe (58)</p> <p>kaj je narobe (59)</p> <p>ocene začele padati (60)</p> <p>iskren pogovor z mamo (61)</p> <p>razumevajoča mama (62)</p> <p>novica, da se ne bodo preselili (63)</p> <p>podpora mame (64)</p>	<p>spraševanje o prihodnosti</p> <p>slabša učna uspešnost</p> <p>pomoč v šoli in od bližnjih oseb</p> <p>podpora sošolcev</p> <p>slabše počutje</p> <p>sošolec doživlja podobno</p> <p>občutek drugačnosti</p> <p>slabša učna uspešnost</p> <p>razumevajoč odnos z mamo</p> <p>selitve ne bo</p> <p>podpora opolnomočenje</p>	<p>otrokovo doživljanje ločitve</p> <p>pomoč ob ločitvi</p> <p>otrokovo doživljanje ločitve</p> <p>identifikacija</p> <p>otrokovo doživljanje ločitve</p> <p>posledice ločitve</p> <p>odnosi v družini po ločitvi</p> <p>otrokovo doživljanje ločitve</p>
--	---	---	---

<p>govorili?</p> <p><u>Pogovarjali sma se, kak me je strah, da se bomo v bistvu preselili, pa da bo mogoče očka prišel nazaj pa da se bota še bolj kregala. Potem mi je povedala, da se ne bomo preselili. Pa da očka ne bo več nazaj. Povedala mi je, kak sta se skregala in kak ji je on pač povedal, kak vidi njuno zvezo. Pa da tud po njenem mnenju ne bo prišel nazaj. Pa da če naju je strah, da naju bo tud probala zaščitit, ker je dolžna to. In da bomo že prišli čez to.</u></p> <p><i>Torej ti je mama poskušala dati oz. zagotoviti občutek varnosti. Kaj pa si se mogoče kdaj postavila na stran enega od staršev?</i></p> <p>Ja, včasih vem, <u>ko sta se mama in očka prepirala, sem se postavla včasih na očetovo al pa na mamino stran. Popolnoma vseeno je blo. Potem, ko sma pa z bratom hotla preprečit te prepire, ko ni šlo več ... Enkrat vem, da se je očka tako zadr, da me je blo tako strah, da ... In sma potem z bratom se rajši k mami zatekla. V glavnem sma se pa na obe strani zatekala, nisma se postavla zgolj na stran enega od staršev.</u></p> <p><i>Kakšne posledice pa je ločitev pustila zate? Kako je vplivala na tvoje življenje? So se ti pojavile kakšne spremembe?</i></p> <p>Meni je <u>vlka sprememba bila zaj to, da je moja mami zaj našla drugega partnerja. In je čisto nasprotje mojega očeta. Vzame si čas za nas in nas</u></p>	<p>pogovor o občutkih (65) strah pred preselitvijo (66) da bi se očka vrnil – ponovni prepiri (67) zagotovilo o »neselitvi« (68) pogled očeta in mame na njuno zvezo (69) oče se ne bo vrnil (70) mama ju bo poskušala zaščititi – njena dolžnost (71) upanje za prihodnost (72)</p> <p>ko sta se starša prepirala, zagovarjala enkrat enega, drugič drugega (73)</p> <p>očka se je močno drl (74) strah pred očetom (75) zatekanje k mami (76)</p> <p>velika sprememba mamin novi partner (77) čisto nasprotje</p>	<p>občutki</p> <p>strah</p> <p>morebitni vnovični prepiri</p> <p>odnos med staršema</p> <p>mama zagotovi zaščito občutek varnosti</p> <p>optimistično v prihodnost</p> <p>prepiri</p> <p>zatekanje k obema staršema</p> <p>prepiri</p> <p>verbalno nasilje</p> <p>mamin novi partner</p> <p>očetovo nasprotje</p>	<p>otrokovo doživljanje ločitve</p> <p>življenje po ločitvi</p> <p>obdobje pred ločitvijo</p> <p>odnosi med staršema pred ločitvijo</p> <p>življenje po ločitvi</p> <p>novi partner</p>
---	---	---	---

<p><u>dostikrat kam pelje</u>, pa to. Pa <u>kljub temu, da z bratom nisma njegova</u>, ne. In <u>to je bla zame res ena vlka sprememba</u>. Privadit se na enega res <u>novega človeka</u>. Pa tud privadit se na <u>to, da sem brez očeta, da ga ni ob meni</u>. Pa <u>potem na novega človeka, na novega očka</u>. Ampak lepo se je <u>zaj odvilo, res lepo (poudari)</u>.</p>	<p>očeta (78) se jim veliko posveča (79) mamin novi partner res velika sprememba (80) brez očetove prisotnosti (81) nov človek, nov očka (82) lepo se je odvilo (83)</p>	<p>zelo pozoren</p> <p>spremembe</p> <p>zadovoljstvo s trenutnim življenjem</p>	<p>posledice ločitve za otroka</p> <p>življenje po ločitvi</p>
<p><i>Glede tega, kje pa boš živela, sta se starša sporazumno odločila, ne?</i></p>			
<p><u>Ja, sem pri mami</u>, ne.</p>	<p>sporazumna odločitev glede bivanja otrok (84)</p>	<p>skrbništvo dobi mama</p>	<p>skrbništvo</p>
<p><i>Kaj pa si mogoče zaradi ločitve starša kdaj izsiljevala?</i></p>			
<p>Ja, takrat, <u>ko sta se ločila, me je očka pač probal dobit bolj na njegovo stran</u>, ne. In <u>kaj sem si zmisliła, sem lahko dobila</u>. Pa brat isto, ne. In sma s tem tud mogoče malo izsiljevala očka. <u>Potem pa nama je tud mama povedala, kaj očka dela in sma res doumela stvar</u>. Od začetka je <u>pač želel najino ljubezen pritegnit na tak način, da nama je vse kupil, midva pa sva to izkoriščala</u>.</p>	<p>oče ju poskušal pridobiti na njegovo stran (85) podkupovanje (86)</p> <p>mama jima je »odprla oči« (87) oče želel pritegniti pozornost, ljubezen (88) izkoriščanje (89)</p>	<p>izsiljevanje zaradi ločitve</p> <p>očetov »boj« za ljubezen</p>	<p>odnosi z očetom po ločitvi</p>
<p><i>Kakšne pa imaš sedaj stike z očetom?</i></p>			
<p><u>Očka je naenkrat kar šel</u>. Parkrat <u>sma ga z bratom res klicala</u>. Pa <u>mama je hotla, da bi meli stike</u> pa to, ne. Ampak <u>sam noče</u>. <u>Zaj je pri eni puncu</u>, ko ma tud <u>dva otroka</u>. In <u>noče stikov met</u>. Klicala sma <u>ga parkrat, pol pa sma se tud navadla</u>.</p>	<p>oče naenkrat odšel (90) mama želela stike (91) oče stikov ne želi (92) oče je pri novi partnerici (93) z bratom sta mu telefonirala (94) otroka sta se navadila (95)</p>	<p>očetova selitev</p> <p>želja po stikih z očetom oče stike zavrača</p> <p>očetova nova partnerica želja po stikih z očetom</p>	<p>življenje po ločitvi</p> <p>neredni stiki z očetom po ločitvi</p>
<p><i>Torej se z očetom sploh ne videvaš?</i></p>			

<p>Ne, <u>nazadnje sem ga vidla pred štirimi meseci.</u></p> <p><i>Kaj pa si zaradi ločitve staršev prejemal kakšno pomoč oz. kdo ti je najbolj pomagal prebroditi krizno obdobje?</i></p> <p>Mene je ful <u>čudlo, kak je mami močna pri tem, ne. Mislila sem, da bo pač slabše, da se bo veliko slabše počutila, ne. Ampak mami je res žilava šla skozi vse to. Na naju z bratom pa je to res <u>pustlo male posledice.</u> In <u>takrat je to opazla tud razredničarka, ne. In mi je tud ona pomagala. Pa tud s pedagoginjo sem se pogovarjala. Pa s sošolci. Sošolci so res ful hitro to opazli. Pa prijatlice tud. Pa mami me je tud vprašala, ali rabim kakšno strokovno pomoč ali pa kaj takega. Ampak je šlo kar skozi, ker drugače pa bi tud iskali kakšno strokovno pomoč.</u></u></p> <p><i>Pa sama se nisi poslužila nobene pomoči oz. svetovanja v obliki telefonskega svetovanja za mlade?</i></p> <p><u>Enkrat vem, da sem res poklicala, ne. Ker mi je blo res hudo, pa to. Poklicala sem in so mi svetovali pa to. Da naj se pogovorim z mamo, pa dali so mi <u>enih par nasvetov, kako naj prebrodim skozi to.</u></u></p> <p><i>In kateri so bili ti njihovi nasveti?</i></p> <p>Probalí so mi dopovedati, <u>naj poskušam bit čim bolj močna</u> pa to. Če ne bo šlo, pa da naj še jih pokličem.</p>	<p>ni stikov (96) nazadnje pred štirimi meseci (97)</p> <p>mama zelo močna (98) menila, da se bo počutila slabše (99) ločitev pustila male posledice (100) spremembe opazila razredničarka (101) pogovor z razredničarko, pedagoginjo (102) hitro opazili sošolci in prijateljice (103) mama predlagala tudi strokovno pomoč (104) le-ta ni bila potrebna (105)</p> <p>poklicala tudi telefonsko svetovanje za mlade (106) ko ji je bilo res hudo (107) svetovali pogovor z mamo (108) nasveti, kako prebroditi krizo (109)</p> <p>naj poskuša biti čim bolj močna (110)</p>	<p>sprijaznjenje s situacijo redki stiki z očetom</p> <p>čustvena stabilnost mame</p> <p>spremembe</p> <p>pogovor</p> <p>spremembe</p> <p>pomoč drugih ustreznih ustanov nepotrebna</p> <p>TOM telefon</p> <p>pogovor</p> <p>nasveti</p> <p>moč, pogum</p>	<p>življenje po ločitvi neredni stiki z očetom po ločitvi</p> <p>posledice ločitve za otroka</p> <p>pomoč ob ločitvi</p> <p>pomoč ob ločitvi</p>
---	--	--	--

<p><i>Omenila si, da ti je veliko pomagala tudi razredničarka. Lahko poveš, na kakšen način?</i></p> <p><u>Razredničarka mi je povedala, da se to dandanes dogaja. In da to sploh ni nič kaj takega, ker se jih res dosti loči. Pač v našem predelu mogoče malo manj. Vidla je tudi, da to vpliva na moje ocene, pa to in je tud sama rekla, da če bo kar koli še drugega narobe, naj se samo obrnem na njo, da mi bo ona vedno poskušala pomagat pa to. In res mi je razložila, da naj poskušam bit bolj močna in zato mi je bilo veliko boljše.</u></p>	<p>veliko pomagala razredničarka (111) ločitve danes pogost pojav (112) v njeni okolici nekoliko manj (113) opolnomočenje (114) vpliv ločitve na ocene (114) razredničarka vedno pripravljena pomagati (115) naj bo čim bolj močna (116) zato ji je bilo boljše (117)</p>	<p>pomoč razredničarke</p> <p>pogostost ločitev</p> <p>negativen vpliv ločitve slabša učna uspešnost</p> <p>pomoč razredničarke</p> <p>boljše počutje</p>	<p>pomoč ob ločitvi</p> <p>posledice ločitve za otroka</p>
<p><i>Kakšna pa je bila pomoč pedagoginje?</i></p> <p><u>Pedagoginja mi je načeloma skoraj isto povedala. Samo ne glede ocen, ampak bolj glede družine pa to.</u></p>	<p>pedagoginja povedala podobno, kot razredničarka (118) poudarek na odnosih v družini (119)</p>	<p>pomoč pedagoginje</p> <p>pogovor</p>	<p>pomoč ob ločitvi</p>
<p><i>Kaj pa sošolci?</i></p> <p><u>Sošolci pa podobno, kot pedagoginja, samo pač bolj z otroškimi besedami, ne (nasmešek). Poskušali so mi stat ob strani in me podpirat.</u></p>	<p>podpora sošolcev (120)</p>	<p>pomoč sošolcev</p> <p>pogovor</p>	<p>pomoč ob ločitvi</p>
<p><i>Kaj pa ti je v tistem obdobju najbolj pomagalo lajšat bolečino?</i></p> <p><u>Pedagoginja mi je tud svetovala, naj se probam pač zamotit z drugimi stvarmi. In res sem v tistem času okrepila prijateljstva, ki sem jih mela. In sem se začela vedno bolj družiti in je vedno bolj tisti strah in pomanjkanje očeta izginjalo.</u></p>	<p>zamotiti se z drugimi stvarmi (121) okrepila prijateljstva (122) strah in pomanjkanje</p>	<p>preusmerjanje pozornosti</p> <p>prijateljstvo</p> <p>želja po očetu se manjša</p>	<p>lajšanje bolečine oz. premostitev krize</p> <p>pomoč ob ločitvi</p>

<p><i>Kakšno pa je tvoje življenje sedaj, po ločitvi staršev? Kakšne spremembe je ločitev prinesla?</i></p> <p><u>Finančnih sprememb večinoma ni. Oče nama daje preživnino. Ena vlka sprememba pa je, kot sem že rekla, od mamice partner. Pa zdi se mi, da se dosti boljše razumem z mamo zdaj. Boljši odnos mama, bolj smo navezani, več se pogovarjama. Pa tudi z bratom se boljše razumema zdaj. In res, fajn je (nasmešek).</u></p>	<p>očeta izginja (123)</p> <p>finančnih sprememb ni (124)</p> <p>oče plačuje preživnino (125)</p> <p>velika sprememba je mamin novi partner (126)</p> <p>boljše se razume z mamo (127)</p> <p>bolj sta navezani, več se pogovarjata (128)</p> <p>boljše se razume z bratom (129)</p> <p>res je »fajn« (130)</p>	<p>preživnina</p> <p>sprememba</p> <p>mamin novi partner</p> <p>boljši odnos z mamo in bratom</p>	<p>življenje po ločitvi</p> <p>odnosi v družini po ločitvi</p>
<p><i>Kakšen odnos pa imata oče in mama sedaj med seboj, po ločitvi?</i></p> <p><u>Nimata kaj dosti stikov. Glede preživnine bolj. Al pa če slučajno mami rabi kaj očeta, al pa on njo. Drugače pa nimata kaj dosti stikov.</u></p>	<p>oče in mama malo v stiku (131)</p> <p>večinoma glede preživnine (132)</p> <p>ali po potrebi (133)</p>	<p>občutek zadovoljstva</p> <p>redki stiki med staršema</p>	<p>odnos med staršema po ločitvi</p>
<p><i>O vzgoji se torej ne dogovarjata?</i></p> <p><u>Ne, to je vse prepuščeno mami. Ker očka tudi dosti dela, pa vse in tudi zaradi tega nimamo dosti stikov, ne.</u></p>	<p>o vzgoji se starša ne dogovarjata (134)</p> <p>oče ogromno dela (135)</p> <p>tudi zato manj stikov (136)</p>	<p>vzgoja prepuščena mami</p> <p>oče zelo zaposlen</p> <p>tudi to vzrok redkih stikov</p>	<p>vzgoja po ločitvi</p>
<p><i>Omenila si tudi nove partnerje staršev. In kako jih dojemaš?</i></p> <p><u>Na primer, ker je moj očka dosti delal in se nam je res malo posvečal, ne. Pa še takrat ko je bil doma, sta večji del energije porabila za to, da sta se kregala z mamo. In zato se mi zdi mogoče mamin partner bolj fajn, ker gremo kam na izlet, pa veliko več se ukvarja z nama, ne. Pa fajn mi je, da se z mamo res dobro razumeta. Pa midva ga mama tudi res rada, ne. Nista pa najprej hotla vsem povedat.</u></p>	<p>oče bil že v preteklosti zelo zaposlen (137)</p> <p>družini se malo posvečal (138)</p> <p>ko je bil doma, sta se prepirala (139)</p> <p>mamin partner prijetejši (140)</p> <p>posveča jim več pozornosti (141)</p> <p>z mamo v</p>	<p>odnos z očetom pred ločitvijo</p> <p>prijeten mamin novi partner</p> <p>razumevajoč odnos</p>	<p>neredni stiki z očetom</p> <p>obdobje pred ločitvijo</p> <p>izkušnja z maminim novim partnerjem</p>

<p>Pač tak samo, da sma ga midva z bratom spoznala kot prijatelja, potem sta pa nama pač povedala. <u>Tudi živi zdaj z nami in mi je tak čist v redu.</u></p>	<p>dobrem odnosu (141) živi z njimi (142)</p>	<p>skupno bivanje</p>	<p>odnosi v družini po ločitvi življenje po ločitvi</p>
<p><i>Kaj pa očetova partnerica?</i></p>			
<p>Jaz <u>sem jo dvakrat vidla. Pa ne zdi se mi tak slaba. Dva otroka ma, ne. Drugače pa nimam nekih stikov z njo. Se pa z njenima otrokoma preko interneta pogovarjam.</u> Ker eden je moje starosti, eden pa je malo mlajši.</p>	<p>očetovo partnerico bežno pozna (143) ne zdi se ji slaba (144) ima dva otroka (145) z njimi se pogovarja po internetu (146)</p>	<p>očetova nova partnerica v stiku z otroki očetove partnerice</p>	<p>izkušnja z očetovo novo partnerico</p>
<p><i>Meniš morda, da bi starši morali ostati skupaj zavoljo otrok, ker ločitev nedvomno pusti neke posledice?</i></p>			
<p>Ja, mami je rekla, da <u>se najprej nista hotla ločiti zaradi naju in da sta bla samo zaradi naju skupaj. Zdaj, ko sma pa že malo večja, pa sta imela občutek, da boma lažje vse razumela. In meni vsekakor ni blo prijetno, ko sta se kregala, pa to, tak da to vsekakor mogoče slabše vpliva na otroke. Torej če ostaneta starša skupaj je to pač njuna zadeva, ampak otrokom nikakor ni lahko poslušati stalnih preprirov. Drugače pa tisti čas preživiš pač malo slabše, potem pa se res mogoče boljše razumeš, ne.</u></p>	<p>starša se nista hotela ločiti zaradi otrok (147) sedaj otroka situacijo lažje razumeta (148) neprijetno, ko sta se prepirala (149) negativen vpliv preprirov (150) odločitev za ločitev je zadeva staršev (151) ni lahko poslušati stalnih preprirov (152)</p>	<p>odlašanje z ločitvijo da otroka nekoliko odrasteta prepiri slabše počutje</p>	<p>izkušnja ločitve obdobje pred ločitvijo pogled na ločitev življenje po ločitvi</p>
<p><i>Pa vidiš morda kakšne dobre posledice ločitve staršev?</i></p>	<p>po ločitvi nekoliko slabše živiš, nato je lažje (153)</p>	<p>sprejetje situacije</p>	
<p>Dobre so te, da <u>se manj kregamo, to je definitivno, ne (smeh).</u> Pa pač <u>ni me strah doma bit, kot pa me je blo prej, ko sta se samo kregala. Bistveno je, da se boljše razumemo.</u></p>	<p>dobre posledice so (154) sedaj manj</p>	<p>dobre posledice</p>	<p>posledice ločitve za otroka</p>

<p><i>Pa slabe?</i></p> <p><u>Slaba je bla ta, da so mi ocene začele padat, zato ker sem se sekirala. Pa slabše sem se v tistem trenutku počutila. Ampak potem sem prišla čez to in je zaj fajn.</u></p> <p><i>Kakšno pa je tvoje mnenje, ali je ločitev staršev vplivala tudi na tvojo prihodnost? Ali si negotova glede partnerske zveze, če o tem sploh razmišljaš? Ali te je strah, da tudi tebi partnerska zveza ne bi uspela?</i></p> <p>Ja, <u>o tem sem že tud razmišljala. Mogoče, da v prihodnosti res ne bom znala bit z nekom skupaj, met resnejše zveze, ne, in se bom ločila. In to sem tudi mami povedala, ker večinoma si vse poveva. Pa mi je rekla, da to, kar je blo z očetom, je blo in to je blo samo zarad njiju in nimama midva z bratom nikakršne zveze s tem, pa da se jaz nimam kaj bat, da bom že znala sama takrat razmišljat. Možno je, da se bom ločila, ni pa čist sigurno. Ko sta se ločevala, me je blo res strah, zaj vidim, da mi je veliko lažje in razmišljam, da četudi se bom sama ločila, da bo pa takrat mogoče še samo boljše za mene.</u></p> <p><i>Bila si super sogovornica. Se ti zdi, da bi še želela še kaj dodati?</i> Mislím, da sva kar vse obdelali. <i>Najlepša hvala za pogovor.</i></p>	<p>prepirov (155) ni je strah biti doma, ker ni prepirov (156) se boljše razumejo (157)</p> <p>slabe posledice so (158) slabši učni uspeh (159) zaskrbljenost (160) slabše počutje (161) prišla čez to, sedaj je bolje (162)</p> <p>razmišlja o vplivu ločitve (163) morda ne bo znala razviti resne zveze (164) pomisleke zaupa mami (165) ona nima zveze z ločitvijo staršev (166)</p> <p>ločitev možna, a ni nujna (167) ob ločitvi doživljala strah, sedaj je veliko bolje (168) četudi se bo ločila, bo morda še boljše za njo (169)</p>	<p>ločitve</p> <p>manj prepirov</p> <p>boljši odnosi</p> <p>slabe posledice ločitve</p> <p>prebrodila krizo</p> <p>razmišljanja o morebitni ločitvi njene kasnejše družine</p> <p>strah</p> <p>ločitev prinesla pozitivne spremembe</p>	<p>odnosi v družini po ločitvi</p> <p>posledice ločitve za otroka</p> <p>življenje po ločitvi</p> <p>vpliv ločitve na prihodnost</p> <p>sekundarna družina</p> <p>otrokov doživljanje ločitve</p> <p>optimistična prihodnost</p>
--	---	---	--

Priloga št. 5: Prikaz kodiranega intervjuja III

Intervju III	Kode 1. reda	Kode 2. reda	Kategorije
<p><i>Za začetek me zanima, kakšno je bilo tvoje družinsko življenje pred ločitvijo? Kako ste živeli, kako si ti doživljala svojo družino?</i></p> <p>Niti se ne spomnim veliko, ker sem <u>bla stara štiri leta</u>, ko sta se starša ločila. Drugač pa se <u>tu pa tam z mamico pogovarjama</u>, kak je blo, pa to, pred ločitvijo. Pa če je blo vse normalno, al sta se ful kregala, pa to. Pa je <u>baje blo vse v redu</u>, da nista <u>mogla en brez drugega ... Ammm ...</u> Potem pa je <u>nekaj prišlo vmes</u>, pa sta se skregala in jima je pač <u>babica predlagala, da nista pač ...</u> Da je <u>boljše pač, da se ločita</u> in pol so se vsedli ... Tega se še najbolj spomnim pač, ko <u>so se vsedli na sedežno in so se pogovarjali o tem pač, če se bota ločila</u>. In <u>sta se obadva strinjala</u>. In točno vem, kak se je <u>ata jokal</u>, pa sem mu šla po robček. Edino to se spomnim, nič druga, ker sem še bla res tak mala.</p> <p><i>Torej, rekla si, da si bila ob ločitvi staršev <u>stara 4 leta</u>. Koliko pa si sedaj?</i></p> <p><u>13 let.</u></p> <p><i>Pa poznaš vzrok za ločitev svojih staršev?</i></p> <p>Ne vem. Mislim, da je <u>mama šla na smučanje</u>. Naj bi pač šli <u>s službo</u> nekam smučat in je pač <u>ona tam se z</u></p>	<p>obdobja pred ločitvijo se ne spomni dobro (1) stara 4 leta (2) se pogovarjata o tem z mamico (3)</p> <p>bilo je vse v redu (4) starša nista mogla eden brez drugega (5) nekaj je prišlo vmes (6) babica predlagala ločitev (7)</p> <p>skupaj so se pogovorili o ločitvi (8) strinjanje za ločitev (9) oče jokal (10)</p> <p>ob ločitvi stara 4 leta (11) zdaj stara 13 let (12)</p> <p>mama je šla s službo na smučanje (13)</p>	<p>bledi spomni družinskega življenja pred ločitvijo</p> <p>dober odnos med staršema</p> <p>razmišljanje staršev o ločitvi predlog za ločitev</p> <p>odločitev staršev za ločitev</p> <p>stara 4 leta, sedaj ima 13 let</p> <p>točnega vzroka ne pozna</p>	<p>družinsko življenje pred ločitvijo</p> <p>ločitev</p> <p>starost otroka ob ločitvi</p> <p>vzrok za ločitev njej nepoznan</p>

<p><u>enim drugim sodelavcem pač malo bolj zabavala in je pol, ne vem ...</u> Mislim, da je blo zaradi tega.</p> <p><i>Pa sta ti starša tebi posebej povedala, da sta se odločila za ločitev ali si izvedela zgolj iz pogovora na sedežni?</i></p> <p>V bistvu <u>mi je babica razložila, da starša nista za skupaj</u>, da morda it narazn. In da bom kljub temu, da <u>bom živela z mamo, ateja vidla. Probali so mi nekak razložiti.</u></p> <p><i>Ne spomniš pa se točne situacije, ko si izvedela za novico o ločitvi in na kakšen način so ti jo povedali?</i></p> <p><u>Ne, se res ne spomnim ...</u></p> <p><i>Kaj pa ti je morda ostalo v spominu, kaj si občutila, ko si izvedela za novico? Se spomniš svojih občutkov?</i></p> <p><u>Neje se lih spomnim (je v rahli zadregi).</u></p> <p><i>Si morda s starši govorila o svojih občutkih? Te je bilo česa strah? Si jim zaupala, kako doživljaš ta proces ločitve?</i></p> <p><u>Ne bi vedla, res ... (zadrega)</u></p> <p><i>Sploh ti ne rabi biti nerodno, če se ne spomniš. Si še bila toliko majhna, da je razumljivo, da se vsega ne spomniš tako dobro. Pa si želel na kakšen način preprečiti ločitev, kljub temu, da si</i></p>	<p>zabava s sodelavcem (14)</p> <p>o ločitvi razložila babica (15) starša nista za skupaj (16) živela z mamo (17) stiki z očetom (18)</p> <p>kako je izvedela za ločitev, se ne spomni (19)</p> <p>občutkov, ki jih je občutila, ko je izvedela za ločitev, se ne spomni (20) premajhna (21)</p> <p>ali je s starši govorila o njenih občutkih glede ločitve, se ne spomni (22)</p>	<p>starša nista bila za skupaj</p> <p>novice o ločitvi se ne spomni</p> <p>občutki ob ločitvi</p> <p>pripovedovanja o njenih občutkih se ne spomni</p>	<p>proces ločitve</p> <p>proces ločitve</p> <p>otrokovo doživljanje ločitve</p> <p>otrokovo doživljanje ločitve</p>
--	---	--	---

<p><i>bila tako majhna?</i></p>			
<p>Mislim, da ni blo nekak tak. Da <u>sem</u> kar razumela situacijo.</p>	<p>razumela situacijo (23) ni želela preprečiti ločitve (24)</p>	<p>razumevanje situacije</p>	<p>življenje po ločitvi</p>
<p><i>Kako pa si potem doživljal proces ločitve, spremembe, ki jih je ločitev prinesla?</i></p>	<p>oče se je preselil (25) po vrtcu bila z očetom (26) redni stiki z očetom (27)</p>	<p>selitev očeta ostala z očetom v kontaktu</p>	<p>otrokovo doživljanje ločitve pogosti stiki z očetom</p>
<p><i>Pa si se mogoče kdaj postavila na stran enega od staršev?</i></p>	<p>izsiljevanje (28) zmenita se skupaj (29)</p>	<p>dogovarjanje med staršema o vzgoji</p>	<p>zdrav odnos med staršema po ločitvi vzgoja po ločitvi</p>
<p><u>Ja</u>. Predvsem zdaj, ko mi mogoče <u>mama ne pusti nekaj</u>. Pa <u>ko se skupaj zmenita</u>, pa mi mama pravi, tak, ata pa drugače in se nekak <u>postavim bolj na atejovo stran</u>. Ampak mama je bolj popustljiva pa mi pusti. Drugače pa tak pač, <u>odvisno, za kaj gre (smeh)</u>.</p>	<p>klici po telefonu (30) vse se lepo zmenita (31)</p>	<p>sodelujoče bivše partnerstvo</p>	<p>zdrav odnos med staršema po ločitvi</p>
<p><i>Torej se o vzgoji starša dogovarjata?</i></p>	<p>nikoli ni izsiljevala zaradi ločitve (32)</p>	<p>brez izsiljevanja</p>	
<p><u>Ja, o vsem</u>. Se <u>pokličeta po telefonu, pa se vse lepo zmenita</u>.</p>	<p><i>Kaj pa si kdaj starša izsiljevala zaradi ločitve?</i></p>		
<p><u>Ne, nisem</u>.</p>	<p>ne more</p>	<p>brez »občutka družine«,</p>	<p>pogled na ločitev posledice ločitve</p>
<p><i>Se ti zdi, da je ločitev tvojih staršev pustila zate kakšne posledice oziroma ali si občutila zaradi tega kakšne večje spremembe?</i></p>			
<p>Ne. Samo tega pač <u>ne morem</u></p>			

<p><u>doživljat, kak je to, ko cela družina gre kam skupaj in se skup veselijo ob kakšnih dogodkih. Drugač pa nič kaj takega je vse normalno.</u></p> <p><i>Pa se spomniš, če si doživljala kakšne strahove v povezavi z ločitvijo staršev?</i></p> <p>Ne, <u>mislim, da jih nisem.</u></p> <p><i>Ni te bilo na primer strah, da bi starši tudi tebe zapustili, ali pa da te ne bi imela več rada?</i></p> <p><u>Ne.</u></p> <p><i>Kaj pa krivdo za ločitev staršev si kdaj pripisovala sebi?</i></p> <p><u>Ne, nikoli!</u></p> <p><i>Kako pa je bilo glede odločitve o tem, kje boš živela?</i></p> <p>Ja, <u>ker sem še bla tak majhna, sem ostala pri mami.</u> Ker mislim, da se lahko komaj po 12. letu sam odločiš, kje boš živel, ne. <u>Z atejom pa se vseeno vidiva v soboto in nedeljo, ali pa še včasih med tednom.</u></p> <p><i>Kdo pa ti je v najbolj težkih trenutkih najbolj pomagal? Si prejemala kakšno pomoč zaradi ločitve staršev?</i></p> <p>Ja, <u>babica mi je vse lepo razložila. Ona mi je ful pomagala, ko mi je blo težko.</u> Pa <u>z mamo sem se veliko pogovarjala.</u> Drugače pa se niti neje spomnim tolko.</p>	<p>doživljati »družine« (33) drugače vse normalno (34)</p> <p>ob ločitvi ni doživljala strahov (35)</p> <p>krivde za ločitev ni pripisovala sebi (36)</p> <p>bila še majhna (37) ostala pri mami (38)</p> <p>z očetom se vidi med vikendom in včasih med tednom (39)</p> <p>babica razložila situacijo (40) babica zelo pomagala (41) pogovori z mamo (42)</p>	<p>povezanosti družinskih članov</p> <p>strahov ni doživljala</p> <p>krivde ni občutila</p> <p>skrbništvo dobi mama</p> <p>stiki z očetom večinoma med vikendom</p> <p>kdo pomagal</p> <p>pogovori o ločitvi z babico in mamo</p>	<p>za otroka</p> <p>proces ločitve</p> <p>otrokovo doživljanje ločitve</p> <p>skrbništvo</p> <p>stiki z očetom</p> <p>pomoč ob ločitvi</p> <p>otrokovo doživljanje ločitve</p>
--	--	---	--

<p><i>Torej tudi pomoči zate v kakšnih drugih ustanovah niste iskali?</i></p>		<p>kje pomagali</p>	<p>pomoč ob ločitvi</p>
<p><u>Ne, nismo.</u></p>	<p>pomoči drugje niso iskali (43)</p>	<p>pomoči drugih ustreznih ustanov ni prejemale</p>	
<p><i>Se pa spomniš mogoče, kaj ti je v tistem obdobju najbolj pomagalo lajšati bolečino?</i></p>			
<p><i>Tišina ...</i></p>	<p>kaj ji je najbolj pomagalo, se ne spomni (44)</p>	<p>kaj najbolj pomagalo</p>	<p>pomoč ob ločitvi</p>
<p><i>Na primer, če si pogrešala atija, si se s čim zamotila?</i></p>			
<p><u>Hmmm ... Ne spomnim se, res.</u></p>		<p>slabo se spomni procesa ločitve</p>	
<p><i>OK, kaj pa bi dejala, kakšno je tvoje življenje po ločitvi staršev?</i></p>			
<p>Ja, en čas se mi zdi, da je blo <u>kar tak nekak</u>, ker pač <u>nisem mela ateja ob sebi, zaj pa sem se že kar navadla</u>. Pa <u>oba mata nove partnerje</u>, pa se mi zdi, da je <u>kar v redu tak, se razumemo</u>. Se mi tud ne zdi, da <u>zaj dost težje živim, ker ni ateja ob meni</u>.</p>	<p>življenje najprej »kar tak« (45) ni bilo očeta (46) zdaj se je navadila (47) starša imata nove partnerje (48) nima občutka, da veliko težje živi, ker oče ne živi z njo (49)</p>	<p>sprejetje, da očeta ni novi partnerji staršev občutek, da živi običajno življenje</p>	<p>življenje po ločitvi izkušnje z novimi partnerji staršev življenje po ločitvi</p>
<p><i>Kakšen pa je sedaj tvoj odnos s starši?</i></p>			
<p><u>Ful v redu se razumem z obema in jima tud dost zaupam.</u></p>	<p>dober odnos s staršema (50) jima zaupa (51)</p>	<p>razumevajoči in zaupljivi odnosi</p>	<p>odnosi s staršema po ločitvi</p>
<p><i>In kakšen odnos imata oče in mama med seboj, po ločitvi? Dejala si že, da se dogovarjata glede tvoje vzgoje, kar se meni zdi zelo pomembno.</i></p>			
<p>Ja, <u>vse se dogovarjata skupaj, kar se tiče mene, ne</u>. Drugače pa tak, <u>čist normalno se pogovarjata</u>. Pa če se <u>pokličeta, se ne kregata</u>, ne, ampak <u>se</u></p>	<p>starša se skupaj odločata o stvareh o njej (52) pogovarjata se</p>	<p>dogovarjanje med staršema o vzgoji zdrav odnos</p>	<p>vzgoja po ločitvi odnosi med staršema po</p>

<p><u>čist normalno vse zmenita.</u></p> <p><i>Omenila si tudi, da imata oba starša nova partnerja? In kako si ju sprejela?</i></p> <p><u>Ja, meni sta fajn. Edino na začetku mi je blo tak malo ... Ker sem bla še bolj mala, pa atejove punce nisem mogla sprejet. Ker ne vem, zakaj, samo nisem je mogla sprejet. Pol pa čez čas, ko sem jo spoznala, pa sem vidla, da je kar vreji. Pa se zaj kar dobro razumeva. Mamin fant pa živi z nama, pa je tud fajn, mi to ustreza.</u></p> <p><i>Kakšno pa je tvoje mnenje, ali meniš, da bi starši morali ostati skupaj zaradi otrok?</i></p> <p><u>Ne, sploh ne! Se mi zdi, da ... Da če pač nista za skupaj, nista za skupaj.</u></p> <p><i>Pa vidiš morda kakšne dobre posledice ločitve staršev?</i></p> <p><u>Da ni kreganja v družini. Energija je sigurno boljša ...</u></p> <p><i>Kaj pa slabe?</i></p> <p><u>Hmmm ... (razmislek) Niti jih ne vidim ...</u></p> <p><i>Zanima pa me še, ne vem, če si že sploh o tem razmišljala, ampak ali meniš, da je ločitev staršev vplivala tudi na tvojo prihodnost? Ali si negotova glede svoje partnerske zveze, ali te je strah, da tudi tebi partnerska zveza ne bi uspela?</i></p>	<p>normalno (53)</p> <p>starša imata nova partnerja (54) sta ji všeč (55) na začetku zmedenost (56) očetove punce ni mogla sprejeti (57) je kar v redu (58) zdaj se dobro razumeta (59) mamin partner živi z njima (60) ji je dopadljiv (61)</p> <p>straši ne rabijo ostati skupaj zaradi otrok (62) če nista za skupaj, nista za skupaj (63)</p> <p>ločitev ima dobre posledice (64) ni prepirov (65) boljša energija (66)</p> <p>slabih posledic ločitve ne vidi (67)</p>	<p>pogovor/dogovor</p> <p>očetova partnerica</p> <p>mamin partner</p> <p>zagovarja ločitev, če se starša ne razumeta</p> <p>ugodne posledice ločitve</p> <p>neugodnih posledic ločitve ni</p>	<p>ločitvi</p> <p>izkušnje z novimi partnerji obeh staršev</p> <p>izkušnja ločitve</p> <p>pogled na ločitev</p> <p>posledice ločitve za otroka</p>
---	---	---	--

<p><u>Ja, razmišljam mogoče o tem, kaj če bom se jaz tud ločila. In tega me je malo strah. Ampak da ne bi mela družine zaradi tega al pa da ne bi mela fanta zarad tega, o tem pa ne razmišljam.</u></p> <p><i>Bi želela še kaj dodati? Se ti zdi, da kaj pomembnega v pogovor nisva zajeli?</i></p> <p>Mislím, da sma kar o vsem govorili.</p> <p><i>Potem se ti pa najlepše zahvaljujem za pogovor.</i></p>	<p>razmišlja o vplivu ločitve na prihodnost (68) občuti malo strahu (69) se bo prepustila življenju (70)</p>	<p>razmišlja malo strahu pred ločitvijo optimistično v prihodnost</p>	<p>vpliv ločitve na prihodnost vpliv ločitve na prihodnost</p>
---	--	---	---

Priloga št. 6: Prikaz kodiranega intervjuja IV

Intervju IV	Kode 1. reda	Kode 2. reda	Kategorije
<p><i>Za začetek me zanima, kaj mi lahko poveš o tvojem družinskem življenju pred ločitvijo?</i></p> <p>Ja, <u>na začetku je blo vse vre</u>, ne. Potem pa <u>se je začelo, da sta se ful kregala</u>. Ker <u>mama je prišla samo iz službe domov, pa se je vlegla, pa spala in nič ni hotla delat. Ati pa je vedno kahal pa vse. Je za čisto vse sam bil.</u></p> <p><i>Pa poznaš vzrok za ločitev svojih staršev?</i></p> <p>Mami je blo <u>dovolj vsega, kaj sta mela z atijom. Pa drugega si je našla.</u></p> <p><i>Koliko si bil takrat star? In koliko si star sedaj?</i></p> <p><u>10 let sem bil star, ko sta se ločla. Zdaj pa sem star 13 let. Ampak ne ubadam se tolko s tem, kdaj se je to zgodlo, ker hočem čim prej pozabit.</u></p> <p><i>Kako pa si izvedel, da se nameravata starša ločiti? Kdo ti je povedal?</i></p> <p>Vem, da <u>sem iz šole prišo, pa je ati bil v kuhni na pult naslonjen in je bil ful jezn</u>. Potem pa je <u>mama prišla do mene in je rekla, da mi mora nekaj povedat</u>, ne. Jaz pa <u>sem mislo, da sem nekaj novega dobo in sem bil ful vesel</u>. Pa <u>me je potegnla na balkon, pa mi je povedla, da se bota z atijom ločla. Pol pa sem se jaz tak razjezo,</u></p>	<p>na začetku vse v redu (1) potem sta se več prepirala (2) mama doma ni želela nič delati (3) oče kahal in vse (4) oče za čisto vse sam (5)</p> <p>mami je bilo vsega dovolj (6) mama našla drugega partnerja (7)</p> <p>ob ločitvi star 10 let (8) zdaj star 13 let (9)</p> <p>oče bil zelo jezen (10) mama mi morala nekaj povedati (11) mislil, da je dobil nekaj novega (12) mama povedala za ločitev (13) se tako razjezil,</p>	<p>v začetku dobri odnosi nato prepiri nezanimanje mame za gospodinjska opravila oče prevzame gospodinjenje oče za vse sam</p> <p>vzrok nezadovoljstvo in mamin novi partner</p> <p>star 10 let, sedaj ima 13 let</p> <p>očetovo razburjenje mama otroka seznanila o ločitvi jeza, razburjenje,</p>	<p>družinsko življenje pred ločitvijo</p> <p>odnosi med staršema pred ločitvijo</p> <p>vzrok za ločitev</p> <p>starost otroka ob ločitvi</p> <p>proces ločitve</p> <p>otrokovo doživljanje ločitve</p>

<p><u>da sem kar šipo zlomo.</u></p>	<p>da je zlomil steklo (14)</p>	<p>nebrzdanost</p>	
<p><i>No, kako si se počutil, ko si izvedel za novico? Omenjaš jezo ...</i></p>			
<p><u>Jezen sem bil ful. Čisto sem bil iz sebe. Zmeden sem tud ful bil. Ker najprej nisem vedo, ali se samo zajebavata ali mislita resno.</u></p>	<p>jeza (15) zmedenost (16) ni vedel, če starša mislita resno (17)</p>	<p>občutki zbežnost</p>	<p>otrokovo doživljanje ločitve</p>
<p><i>Pa si želel na kakšen način preprečiti ločitev?</i></p>			
<p>Ja, najprej sem jima reko, <u>da ne bi mogo živet, če bota onadva šla narazen, ne. Jasno sem jima dal vedet, da si ne želim, da se ločita.</u> Potem pa sem se nekako <u>sprijaznil s tem, da se bota ločila.</u></p>	<p>ne bi mogel živeti, če bi starša šla narazen (18) dal vedeti, da ločitve ne želi (19) se sprijaznil, da se bosta ločila (20)</p>	<p>nasprotovanje ločitvi sprijaznjenje s situacijo</p>	<p>proces ločitve</p>
<p><i>In potem sta se tvoja starša odločila za ločitev. Kako si ti doživljal ta proces?</i></p>			
<p>Ja, <u>ful mi je težko blo, res. Mama je rekla, da bo vzela moje stvari in da bom mogo z njo it. Ampak, ker je ta zakon, da sem se že lahko sam odločo, kje želim ostat, pa sem se odločo za atija.</u> Da bom <u>ostal tu, kjer smo skupaj živeli.</u> Ker <u>mama pa ne živi zdaj tak blizu mene. Na sodišče pa nisem rabo it. Bil sem na centru za socialno delo in sem dobil enega gospoda, kateremu sem zaupal stvari in je potem on v mojem imenu govoril na sodišču.</u></p>	<p>bilo mu je zelo težko (21) mama želela, da odide z njo (22) odločil, da ostane z očetom (23) enaka okolica (24) mama živi v oddaljenem kraju (25) na sodišču ni bil (26) razgovor na CSD-ju (27) dodelitev zagovornika (28) na sodišču zagovarjal njegovo mnenje (29)</p>	<p>težko obdobje mama želela skrbništvo skrbništvo dobi oče ni menjave okolice CSD, sodišče zagovornik</p>	<p>otrokovo doživljanje ločitve skrbništvo proces ločitve</p>
<p><i>Pa je to zate predstavljal stres?</i></p>			
<p>Ja, <u>ful mi več ni blo do tega, da se vse to tak dolgo vleče, pa sem tam kar</u></p>	<p>predolg postopek (30) želja, da se</p>	<p>dolgotrajnost postopka</p>	<p>otrokovo doživljanje ločitve</p>

<p><u>lepo vse povedal in si želel, da bi se vse čim prej končalo.</u> Vedno pa sem mel v glavi, <u>če sem jaz kaj kriv, da sta se ločila.</u></p>	<p>proces hitreje konča (31) občutek, da je kriv za ločitev (32)</p>		
<p><i>In zaradi česa se ti je zdelo, da bi lahko bil kriv?</i></p>			
<p>Ja, <u>zaradi mene sta se dostikrat skregala.</u></p>	<p>prepiri med staršema zaradi njega (33)</p>	<p>občutek krivde</p>	<p>otrokovo doživljanje ločitve</p>
<p><i>Se ti zdi, da zaradi tega, ker nisi bil dovolj priden, ali česa drugega?</i></p>			
<p>Ne, to ne, ampak <u>samo tak se mi je zdelo, da sem sam za vse kriv.</u></p>	<p>občutek, da je za vse kriv on (34)</p>	<p>občutek krivde</p>	<p>otrokovo doživljanje ločitve</p>
<p><i>Pa si govoril s starši o svojih občutkih?</i></p>			
<p>Ne, <u>nisem z nikomer o tem govoril.</u> Takrat <u>sem se čisto zaprl vase.</u> <u>Bil sem pa edino nekajkrat pri pedagoginji, pa k pedopsihiatru sem hodo.</u> Ker sem mel neke težave, <u>ponoči nisem mogo spat.</u> Pa mi je mama rekla, da naj grem k pedopsihiatru. Ati pa me je potem pelo tja.</p>	<p>najprej ni z nikomer govoril (35) govoril s pedagoginjo, obiskal pedopsihiatra (36) ponoči ni mogel spati (37)</p>	<p>zaprtost vase pomoč pedagoginje in pedopsihiatra težave s spanjem</p>	<p>občutki ob ločitvi pomoč ob ločitvi posledice ločitve za otroka</p>
<p><i>Več o pomoči, ki je sledila po ločitvi, bova spregovorila tudi še kasneje. Zanima me še, ali si se v obdobju ločevanja ali po ločitvi kdaj postavil na stran enega od staršev?</i></p>			
<p>Ja, <u>za atija sem bil dosti bolj.</u> <u>Dostikrat nisem šel k mami, ali je blo kaj, da sem mel kaj, ali pa se mi ni dalo.</u> Velikokrat pa sem bil <u>jezn na njo, pa nisem hoto it tja.</u></p>	<p>bolj na očetovi strani (38) velikokrat ni šel k mami (39) jezen na mamo (40)</p>	<p>želja ostati z očetom izogibanje stikom z mamo zamera do mame</p>	<p>življenje po ločitvi</p>

<p><i>Torej si gojil neko zamero do mame. Smem izvedet, zaradi česa?</i></p>	<p>jezen na mamo (41) zaradi ločitve (42) zaradi varanja očeta (43)</p>	<p>zamera do mame</p>	<p>življenje po ločitvi</p>
<p><i>Kakšne posledice pa je ločitev pustila zate? Kako je vplivala na tvoje življenje? Si deležen kakšnih sprememb?</i></p>	<p>poslabšal v šoli (44) enaka okolica, isti prijatelji (45) na začetku mirneje prenašal proces ločitve (46) tožba glede delitev premoženja (47) jeza zaradi tožbe (48) poslabšanje ocen (49) težave z vedenjem (50) želi, da se poboljša (51)</p>	<p>slabši učni uspeh okolica, prijatelji kot podporen dejavnik občutki ob ločitvi delitev premoženja tožba slabši učni uspeh neprimerno vedenje želja po izboljšanju oz. samokontroli</p>	<p>posledice ločitve za otroka proces ločitve posledice ločitve za otroka</p>
<p><i>Pa se ti zdi, da so tvoje vedenjske težave posledica ločitve?</i></p>	<p>poređen v šoli zaradi ločitve (52)</p>	<p>slabe posledice ločitve</p>	<p>posledice ločitve za otroka</p>
<p><i>Pa si doživljal kakšne strahove v povezavi z ločitvijo staršev?</i></p>	<p>strah, da bi ga mama vzela k sebi (53) oče zmogel vse sam (54) očetova skrb za gospodinjstvo (55) mama ni kazala interesa za</p>	<p>strah, da bi moral živeti z mamo oče zelo samostojen gospodinjska opravila</p>	<p>občutki po ločitvi obdobje pred ločitvijo</p>

<p><u>mamo, ker mama do zdaj sploh ni znala kuhat oz. ni hotela. Včasih me je kar k sosedom poslala jest.</u></p> <p><i>Si zaradi ločitve starša morda tudi kdaj izsiljeval?</i></p>	<p>gospodinjenje (56) moral na kosilo k sosedom (57)</p>	<p>nezanesljivost mame</p>	<p>odnosi v družini pred ločitvijo</p>
<p><u>Ne, da bi vedo. Mogoče s kakšnimi malenkostmi, samo se res ne spomnim tega.</u></p>	<p>zaradi ločitve ni izsiljeval (58)</p>	<p>brez izsiljevanja</p>	
<p><i>Omenil si, da si zaradi ločitve staršev prejemal tudi pomoč. Zanima me, kdo ti je najbolj pomagal prebroditi krizno obdobje?</i></p>			
<p><u>Ja, kot sem reko, sem šel k pedagoginji. Pa k pedopsihiatru, ker sem mel ful nočne more. Pa zdi se pa mi, da so mi prijatelji ful pomagali. Ker so me bodrili, da bo vse v redu. Pa več so prišli po mene, če gremo ven, da ne bi doma prenašal teh težav.</u></p>	<p>pomagala pedagoginja, pedopsihiater (59)</p> <p>prijatelji zelo pomagali (60) podpora, pozitivizem (61) več druženja (62)</p>	<p>pomoč pedagoginje in pedopsihiatra</p> <p>vzpodbuda prijateljev</p>	<p>pomoč ob ločitvi</p>
<p><i>Kakšne so pa bile tvoje nočne more, če mi lahko poveš?</i></p>			
<p><u>Neke packe, ki me celi cajt napadajo. Čez kaki mesec oziroma dva se je pa vse rešlo. Pa pri mami, ko sem bil prvič tam, pri njenem fantu, pa bi naj tam spal, pa nisem mogo, ker me je tak zgrablo, pa sem hoto samo še domov.</u></p>	<p>neprijetne sanje (63) packe, ki ga napadajo (64) približno dva meseca (65) napad tesnobe, ko je prvič spal pri mami (66)</p>	<p>nočne more</p> <p>odraz stiske</p> <p>tesnoba</p>	<p>posledice ločitve za otroka</p>
<p><i>Na kakšen način pa ti je pomagala pedagoginja?</i></p>			
<p><u>Ja, pogovori so bli o ločitvi, pa vsem tem. Kak se zaj ati počuti, kak se mami počuti, kak se jaz počutim.</u></p>	<p>pomagala pedagoginja (67) pogovori o ločitvi in njenih posledicah (68)</p>	<p>pomoč pedagoginje</p> <p>pogovor</p>	<p>pomoč ob ločitvi</p>

<p><u>Situacijo mi je hotla razjasnit, da naj ne delam velike stvari iz tega, ker ni to tak hudo, pa se bo tak al tak poboljšalo vse.</u></p>	<p>pojasnjevanje situacije (69)</p> <p>vzpodbuda za prihodnost (70)</p>	<p>pogovor</p> <p>opolnomočenje</p>	<p>pomoč ob ločitvi</p>
<p><i>In kako so ti pomagali starši?</i></p>	<p>ne ve točno (71)</p>	<p>pomoč očeta</p>	<p>pomoč ob ločitvi</p>
<p><u>Ja, to lih ne bi vedo. Na mamo sem bil tak ful jezn, tak da se nisem nič pogovarjal z njo. A atejom pa smela par pogovor. Ne vem točno, o čem, ampak mela sma jih. Bolj tak, da bo vse v redi, pa da naj neje skrbim za to. Pa da nisem nič kriv.</u></p>	<p>brez kontakta z mamo zaradi zamere (72)</p> <p>pogovori z očetom (73)</p> <p>vzpodbuda za prihodnost (74)</p> <p>da ni ničesar kriv (75)</p>	<p>pogovor</p> <p>optimistično v prihodnost</p>	<p>pomoč ob ločitvi</p>
<p><i>Torej si dobil potrdilo o tem, da nisi ti kriv za ločitev, za kar te je bilo strah.</i></p>	<p>potrdilo, da ni vzrok ločitve (76)</p>	<p>občutek krivde</p>	<p>otrokovo doživljanje ločitve</p>
<p><u>Ja. Vem pa, da je zlo pogosto, da se otroci čutijo krive za to.</u></p>	<p>pogosto, da otroci občutijo krivdo (77)</p>	<p>občutek krivde</p>	<p>otrokovo doživljanje ločitve</p>
<p><i>Ja, to je vsekakor pogost pojav. Zavedati se pa moraš, da je to stvar med staršema. Tako kot sta se onadva poročila, tako se potem tudi onadva ločujeta. Omenil si tudi pomoč pedopsihiatra. Na kakšen način ti je pomagal?</i></p>	<p>obisk pri pedopsihiatru (78)</p> <p>sanje – nočne more(79)</p> <p>sam našel rešitev (80)</p> <p>pred spanjem razmišljal o lepih stvareh (81)</p> <p>ga obiskal le enkrat (82)</p> <p>kaj je z njim, kako pogoste so nočne more (83)</p>	<p>pomoč pedopsihiatra</p> <p>nočne more</p> <p>sam reši težavo</p> <p>predstavitev situacije</p>	<p>pomoč ob ločitvi</p> <p>posledice ločitve za otroka</p> <p>pomoč ob ločitvi</p>
<p><u>Ja, šlo je za tote moje sanje. Čeprav ni najdel vzroka. Sem jaz sam potem najdo rešitev, kak se znebit vsega tega. Da sem pred spanjem razmišljal, da sem vesel, pa da mam neko gasilsko cev in te packe, o kerih sem drugače sanjal, da sem jih polil in sem tak na koncu rešo se teh nočnih mor. Drugače pa sem bil tam samo enkrat. Pedopsihiatra je zanimalo, kaj je z mano, kolkokrat sem že mel te more. Potem sem pa</u></p>	<p>obisk pri pedopsihiatru (78)</p> <p>sanje – nočne more(79)</p> <p>sam našel rešitev (80)</p> <p>pred spanjem razmišljal o lepih stvareh (81)</p> <p>ga obiskal le enkrat (82)</p> <p>kaj je z njim, kako pogoste so nočne more (83)</p>	<p>pomoč pedopsihiatra</p> <p>nočne more</p> <p>sam reši težavo</p> <p>predstavitev situacije</p>	<p>pomoč ob ločitvi</p> <p>posledice ločitve za otroka</p> <p>pomoč ob ločitvi</p>

<p><u>mu povedal vse. In potem mi je reko, da bi še naj par krat prišo. Ampak je blo rečeno, da ne rabim več prit, ker sem sam najdo rešitev.</u></p> <p><i>Pa sta govorila tudi o temi ločitve, ali sta se bolj osredotočila na tvoje neprijetne sanje?</i></p> <p>To pa <u>ne vem več točno. Vem, da je blo nekaj, da še je potem ati mogo nekaj povedat.</u></p> <p><i>Pa se spomniš, kaj ti je v tistem obdobju najbolj pomagalo lajšati bolečino? Omenil si že, da si bil zelo razburjen, jezen. Kaj ti je najbolj pomagalo, da si pozabil na težave?</i></p> <p>Ne vem, <u>tega pa ne bi vedo.</u></p> <p><i>Kakšno pa je tvoje življenje po ločitvi staršev? Čutiš kakšne spremembe?</i></p> <p><u>V redu je zaj vse. Z mamom nimam tolko stikov. Včasih jaz pozabim na njo, včasih ona ne more, ker dela, al pa kaj. Zaj se že res dolgo nisem vido z njo. Tak za pol urce se mogoče kdaj vidima, ampak to res ful na kratko. Sem pa jo enkrat klical, če lahko pridem, pa sma se takrat pogovarjala. Drugače pa, tak da bi ona mene poklicala, da bi se hotla pogovarjat z mano, to pa nikoli. No, razen, če rabi kaj, takrat me pokliče. Pa preživnino mi da.</u></p> <p><i>Torej glede tvoje vzgoje se vse odloča oče sam?</i></p>	<p>ni potrebno več priti, ker je rešil težavo (84)</p> <p>ne ve točno, ali sta obravnavala tudi ločitev (85) tudi oče dal izjavo (86)</p> <p>ne ve, kaj mu je najbolj pomagalo (87)</p> <p>zdaj je vse v redu (88) z mamom nima veliko stikov (89) je že dolgo ni videl (90) snidenje le za kratek čas (91) telefoniral mami (92) ona mu ne telefonira (93) telefonski pogovor le, če mama potrebuje kaj (94) prejema preživnino (95)</p>	<p>prekinitev obravnave</p> <p>pomoč pedopsihiatra</p> <p>slabo se spomni tem pogovora</p> <p>sodelovanje z očetom</p> <p>življenje v redu</p> <p>redki stiki z mamom</p> <p>kratkotrajna snidenja</p> <p>telefonski pogovori z mamom zaradi uslug</p> <p>preživnina</p>	<p>pomoč ob ločitvi</p> <p>življenje po ločitvi</p> <p>stiki z mamom po ločitvi</p>
---	---	--	---

<p><u>Ja, če mam kake težave v šoli, vse ata sam rešuje.</u> Vem pa, da je bla mama enkrat pri pedagoginji, pa da sta pogovarjali, kak mi gre pa to.</p>	<p>oče rešuje vse sam (96) mama pri pedagoginji na pogovoru o sinu (97)</p>	<p>skrb za vzgojo prevzel oče mama pri pedagoginji</p>	<p>vzgoja po ločitvi</p>
<p><i>Kakšen pa je sedaj tvoj odnos s starši?</i></p>	<p>z očetom se veliko prepirata (98) z mamom redko v stikih (99) prepiri zaradi slabih ocen in čudnega obnašanja (100) oče želi, da se sin poboljša (101) želi biti »frajer« pred sošolci (102) prepiri z učitelji (103)</p>	<p>prepiri z očetom redki stiki z mamom prepiri z očetom dokazovanje pred ostalimi sošolci</p>	<p>odnos s starši po ločitvi posledice ločitve za otroka</p>
<p><i>Sama menim, da če se zavedaš tega tvojega neustreznega oz. neprimernega vedenja, da si že na dobri poti, da ga opustiš. Kakšen odnos pa imata oče in mama med seboj, po ločitvi?</i></p>	<p>mama vse zadeve v zvezi z njim ureja preko njega (104) mama pokliče njega, da on vpraša očeta (105)</p>	<p>neurejeni odnosi med staršema prelaganje dolžnosti na otroka</p>	<p>odnos med staršema po ločitvi</p>
<p><u>Ja, če je kaj treba, da mama rabi kaj za mene, gre to vse preko mene.</u> Mama mene kliče, če da morem jaz potem to ateja vprašat. Klicala me je tudi, ko je rabla neko mojo številko, da mi bo potem nakazovala denar, ne. Pa je tud to šlo prek mene, ni hotla ateja poklicat. Praktično z atejom sploh ne govorita.</p>	<p>z očetom sploh ne govorita (106)</p>	<p>neurejeni odnosi med staršema</p>	
<p><i>Omenil si tudi, da ima mama novega partnerja? Kako si ga ti sprejel?</i></p>	<p>mama ima drugega fanta (107) živi z njim (108)</p>	<p>mamin novi</p>	<p>izkušnja z maminim novim</p>

<p><u>Najprej je blo tak, da je pač njegova cela družina bla ful v redi, čez čas so pa nekateri bli ful nesramni, ker so v njegovi družini nekaj meli. Mama mu je umrla in pol mislim, da so se vsi po vrsti skregali, kdo bo kaj podedoval. Oče pa nima nikoga. Včasih mu tak iz heca rečem, če bi si kako najšo, da ne bi rabo samo on vsega delat (nasměšek).</u></p>	<p>ne pozna ga dobro (109)</p> <p>prepri v družini maminega fanta (110)</p> <p>oče nima nikogar (111)</p> <p>on ga vzpodbuja k iskanju partnerice (112)</p>	<p>partner</p> <p>odnosi v družini maminega partnerja</p> <p>oče brez partnerice</p> <p>vzpodbuda</p>	<p>partnerjem</p> <p>oče samski</p>
<p><i>Pa se ti zdi, da bi starši morali ostati skupaj zaradi otrok?</i></p>			
<p><u>To sem takrat govoril, ne. Ampak zaj opažam, da je skoraj enako, ne. Je tisto, da ti nekaj manjka, ne. Ampak čez čas se na vse navadiš. Ni nekih tak hudih bistvenih sprememb zame, je moje življenje kljub temu normalno.</u></p>	<p>v začetku proti ločitvi (113)</p> <p>naj bi starša ostala skupaj zaradi njega (114)</p> <p>sedaj skoraj vse enako (115)</p> <p>se navadiš (116)</p> <p>ni bistvenih sprememb (117)</p> <p>življenje kljub ločitvi normalno (118)</p>	<p>najprej proti ločitvi</p> <p>normalizacija življenja</p>	<p>izkušnja ločitve</p> <p>življenje po ločitvi</p>
<p><i>Ali vidiš morda kakšne dobre posledice ločitve staršev?</i></p>			
<p><u>Ja, dobrih lih ne vidim. Prej so slabše posledice.</u></p>	<p>dobrih posledic ločitve ne vidi (119)</p> <p>slabe posledice so (120)</p>	<p>ločitev prinese slabe posledice</p>	<p>posledice ločitve za otroka</p>
<p><i>Katere bi izpostavil?</i></p>			
<p><u>Ja, takoj ko sta se ločila, mi je mama rekla, da mi bo motor pustla tu pri ateju, pa ga je vseeno odpeljala. In zdaj ma mama ta moj motor pri sebi pa ji stoji tam. Pa sem ji že večkrat reko, zakaj ga je odpelala, pa ni odgovora na to nikoli. Mogoče upa, da bom večkrat k njej prišo, ker mam motor tam. Ker že enkrat je blo, da bi mi sobo naredla, pa da bi lahko se v šolo vozo z motorom, samo zato, da bi šel k njej.</u></p>	<p>po ločitvi mama odpeljala njegov motor (121)</p> <p>mama ima motor pri sebi (122)</p> <p>ne odgovori, zakaj ga je odpeljala (123)</p> <p>mama mogoče upa, da jo bo pogosteje obiskoval zaradi motorja (124)</p> <p>mama mu želela</p>	<p>mama odpeljala motor</p> <p>mamina želja biti s sinom</p>	<p>otrokovo doživljanje po ločitvi</p> <p>otrokovo doživljanje po ločitvi</p>

<p>Vidiš, torej si mama želi tvoje pozornosti. OK, se še spomniš kakšne slabe posledice?</p> <p>Ja, <u>to tud, da so mi ocene padle. Pa vedenje mam ful slabše. Kar nekaj se skozi kregam z učitelji.</u></p> <p>Za konec pa še me zanima, ali je ločitev staršev vplivala na kakšen način na tvojo prihodnost? Ali si morda negotov glede partnerske zveze, če o tem sploh razmišljaš? Ali te je strah, da tudi tebi partnerska zveza ne bi uspela?</p> <p>Ja, <u>to sem dosti razmišljal. Pa še zdaj mam to, da jaz mislim met punco pa vse, ampak poročil se pa ziher ne bom, ker potem se hitro skregaš, pa je vse narobe.</u></p> <p>Bi želel k najinemu pogovoru še kaj dodati?</p> <p>Ne, se mi zdi, da sma vse povedala.</p> <p>Potem pa ti res najlepša hvala, da si delil svojo zgodbo z menoj.</p>	<p>opremiti sobo pri njej (125)</p> <p>padec ocen (126) slabše vedenje (127) prepiri z učitelji (128)</p> <p>veliko razmišlja o vplivu ločitve na njegovo prihodnost (129) želi imeti punco (130) poročil se ne bo nikoli (131) hitro se spreš in je vse narobe (132)</p>	<p>slabe posledice ločitve</p> <p>razmišlja</p> <p>strah pred ločitvijo</p> <p>odločno proti poroki</p>	<p>posledice ločitve za otroka</p> <p>vpliv ločitve na prihodnost</p>
---	---	---	---